Па выніках навукова-даследчай работы ў 2006 г.

Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі

2007

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ПОЛАЦКІ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК

Па выніках навукова-даследчай работы ў 2006 г.

Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі

Полацк 2007

ББК 63.3(4Беи)
М35

Друкуецца па рашэнні навукова-метадычнай рады НПГКМЗ

Укладальнік: ***Т.А. Джумантаева*****,**
намеснік дырэктара па навуковай рабоце

М35 **Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі:**
(па выніках навукова-даследчай работы ў 2006 г.) / уклад.
Т.А. Джумантаева. — Полацк: НПГКМЗ, 2007. — 164 с.: іл.

ББК 63.3(4Беи)+79.1(4Беи)

© Нацыянальны Полацкі гісторыка-культурны музей-запаведнік, 2007

Современные пятилетние дети: особенности игры и психического развития

Н.А. Андреева

Всестороннее развитие личности в целом обусловлено взаимодействием различных видов деятельности: игры, труда, общения, познания. Сегодняшние наши выступления посвящены игре, её особенностям, а исследовали мы старший дошкольный и младший школьный возраст.

Дошкольный возраст называют возрастом формирования, пятилетний возраст – хронологическая граница перехода от младшего дошкольного возраста к старшему. Если внимательно просмотреть научно-психологическую литературу, нетрудно заметить: многие авторы (Н.А. Цыркун, Л.В. Артёмова, Л.В. Выготский и др.) отмечают в этом возрасте существенные изменения в психическом развитии ребёнка. В общих чертах их суть можно определить как становление внутренней психической жизни ребёнка, внутреннего плана действий, которые начинают определять внешнее поведение. Речь идёт о более или менее устойчивой иерархии мотивов.

Ребёнок знает, чего он хочет, и добивается своей цели: его поведение определяется не окружающей обстановкой, а собственным решением. Изменения эти находят своё отражение и конкретизируются во всех сферах психического развития – коммуникативной, познавательной, волевой, мотивационной.

В сфере общения со взрослым на первый план выходят внеситуативные формы общения – познавательная и личностная.

Внеситуативно-познавательная форма общения, которая достигает в этот период наивысшего развития, представляет своеобразное «теоретическое» сотрудничество взрослого и ребёнка, когда взрослый для ребёнка – источник новых знаний, эрудит, способный разрешить сомнения. У некоторых пятилетних детей складывается новая и высшая для дошкольного возраста внеситуативно-личностная форма общения. В отличие от предыдущей, её содержание – мир людей, а не вещей. Если у четырёхлетних детей в общении со взрослыми преобладают

темы о животных, машинах, явлениях природы, то старшие дошкольники предпочитают говорить о себе, о своих знакомых, родителях. Ведущими мотивами становятся личностные. Это значит, что главный побудитель общения – сам человек независимо от его конкретных функций.

Пятилетний возраст – это период бурного роста самосознания, когда собственное Я обосабливается от других, противопоставляется как близким взрослым, так и сверстникам. Это период повышенной ранимости, когда у многих детей появляются (а у некоторых остаются на всю жизнь) такие черты как обидчивость, застенчивость, агрессивность, демонстративность.

Становление внутренней психической жизни и внутренней саморегуляции связано с целым рядом новообразований в познавательной сфере. Прежде всего, ребёнок приобретает способность действовать в плане общих представлений. Его мышление уже не наглядно-действенное, а наглядно-образное, оно отрывается от воспринимаемой ситуации и, следовательно, открывается возможность устанавливать такие связи между общими представлениями, которые не даны в непосредственном чувственном опыте. Ребёнок может устанавливать простые причинно-следственные отношения между событиями и явлениями, у него появляется стремление как-то объяснить и упорядочить для себя окружающий мир.

К пяти годам начинает складываться и логическое мышление. Ребёнок может устанавливать логическую последовательность событий, отделять существенные признаки от несущественных, решать несложные логические задачи.

Доктор психологических наук Е. Смирнова и кандидат психологических наук О. Гударева (Психологический институт РАО), исследовав 50 детей пятилетнего возраста, установили, что в целом данные по развитию интеллектуальной сферы детей этого возраста можно считать удовлетворительными, в пределах возрастной нормы, крайне низкими (25 %) оказались показатели развития логического мышления. Ещё более низкие показатели выявило обследование произвольной сферы.

70 % детей не могли опосредовать свои действия наглядным образом и воспроизвести образец в рисунках, т.е.

налицо дефицит произвольности как в умственной, так и в двигательной сфере.

Произвольность – это не только действие по правилам, это осознанность, независимость, ответственность, самоконтроль, инициативность и внутренняя свобода.

Произвольность в дошкольном возрасте складывается и развивается в ведущей деятельности этого периода – в игре. Вот почему важно рассмотреть особенности и уровень развития игровой деятельности современных пятилетних детей.

Признаками проявления ребёнком произвольности в игре являются: самостоятельный выбор темы игры, планирование её хода, выбор средств для осуществления игрового замысла, согласование своих действий с действиями других детей, проявление усилий в преодолении трудностей.

Произвольная активность детей старшего дошкольного возраста проявляется в творческих сюжетно-ролевых играх, т.е. в осмысленной деятельности с наличием замысла. Наблюдение за творческими ролевыми играми (по данным Н.В. Седж) показало, что у 20 % детей отсутствует интерес к ролевым играм. Эти дети не играют, а наблюдают за сверстниками или выполняют отдельные поручения; 60 % детей – это дети с подражательной активностью, активные в ходе игры. И только 20% детей активны и при подготовке, и в ходе игры.

Опираясь на исследования Н. Седж, Е. Смирновой, О. Гударевой, мы провели исследование уровня развития игровой деятельности детей 5 лет в одном из дошкольных учреждений (далее – д/у) нашего города по параметрам:

– какие цели дети ставят в игре и каковы эти игры, как ставится цель (самостоятельно, с помощью взрослых, подражая товарищу),

– как дети планируют игру,

– достигает ли ребёнок поставленной цели,

– в каких видах игр эти признаки проявляются в большей степени?

Наблюдение проводилось в группе детей 4-х – 5 лет в свободной деятельности (на базе д/у), на занятии (на базе д/у), и на музейно-педагогических занятиях (далее – МПЗ) в Детском музее. Надо оговориться, что на МПЗ наблюдалось применение

игровых методов как способа выявления особенностей личностных качеств и проявления психических процессов детей.

Тема МПЗ – «Волшебный праздник – Рождество». Наблюдения показали, что:

1. Не все дети контактны, особенно с незнакомыми людьми. Но и они принимали игровые роли, выполняли игровые действия, выражали свои эмоции и чувства. Наиболее активными были 4 человека (из 12), в процентном соотношении это 30 %, эти же дети были активны и в д/у, т.е. у большинства детей этой группы снижена инициативность, недостаточно развиты познавательные интересы.

2. Дети быстро теряют логику повествования, т.е. у них доминирует непроизвольное внимание (стоило в ходе эксперимента на несколько секунд переключить внимание детей на другой объект, они не сразу смогли вернуться к тому, о чём говорилось ранее).

3. Без предварительной установки дети видят только те предметы, которые им называют и показывают. В Детском музее экспериментатор 2 раза (!) провела детей за собой по экспозиции второго зала, призывая их внимательно посмотреть вокруг. На вопрос, какие предметы живут в музее, не ответил никто, хотя в ходе МПЗ 2 человека рассматривали всю экспозицию, а не только то, что показывал экспериментатор.

Но эта на первый взгляд безобидная ситуация должна насторожить ещё и потому, что в современном обществе среди детей – подростков – взрослых широко распространён феномен, именуемый «кризисом созерцания», т.е. когда человек смотрит и не видит. И одна из причин этого феномена (по утверждению не только психологов, но и музейных педагогов, в частности М.Ю. Юхневич, Е.Т. Вансловой) – в неспособности к творческой деятельности, которая зарождается опять-таки в игре.

4. В этой группе чётко просматривалась внеситуативно-познавательная форма общения, когда взрослый для ребёнка – эрудит, источник новых знаний. Так после прослушивания музыкальной шкатулки, в качестве ответа на вопрос, что же играет внутри шкатулки, экспериментатор предлагал разные

варианты: скрипочка, барабаны, молоточки и т.д. Дети соглашались с каждым из вариантов, и только один ребёнок предложил открыть шкатулку и заглянуть во внутрь.

Следующий этап наблюдения – наблюдение этих же детей на занятии в д/у. Проводилось занятие из цикла «Познание окружающего мира».

Форма проведения занятия – занятие – обобщение. Длительность – 25 минут.

Структура занятия:

1. Активизация логического мышления (используется игровой метод – загадывание загадок).

2. Активизация речевой деятельности детей (работа с перфокартами).

3. Физминутка (подражание животным).

4. Развитие логического мышления (дидактическая игра «Найди домик для животного»).

5. Отработка навыков речевой деятельности (фонетика, орфоэпия). Дидактическая игра «Найди маму для малыша».

6. Дидактическая игра на развитие познавательной сферы детей «Кто чем питается».

Очевидно, что в структуре занятия воспитатель очень активно использовала дидактические игры. И это не случайно, потому что именно они способствуют преодолению трудностей на занятиях. В процессе дидактической игры внимание ребёнка обращается на выполнение им игрового действия, а основная задача обучения им не осознаётся (происходит латентное обучение). Другими словами, дидактические игры помогают перейти от игры к учению. Наблюдение за детьми во время занятий показало, что у детей данной группы достаточно развиты представления об окружающем мире, сформированы необходимые речевые навыки. И в то же время в активном словаре детей мало эпитетов, дети практически не используют сложные синтаксические конструкции. И очень заметно, что дети зависимы от оценки их деятельности воспитателем. Неуверенные в себе дети ждут положительной оценки, уверенные же в себе дети утверждаются в своём лидерстве.

И последний этап наблюдения – самостоятельная игровая деятельность в условиях д/у (вторая половина дня, количество детей – 14).

Наблюдение велось по следующему плану:

– Организация игры (самостоятельно или с помощью воспитателя).

– Обсуждение замысла игры.

– Выполнение правил игры.

– Видение перспективы в игре.

– Разнообразие игр.

– Использование ролевой речи.

– Длительность игровой роли.

Надо сразу отметить, что игры были организованы воспитателем. Детям было предложено две сюжетно-ролевые игры: «Больница» (4 человека), «Строители» (5 человек), настольная игра с конструктором «Лего» и настольно-печатные игры, к которым дети не проявили интереса.

На основе наблюдений можно сделать вывод: дети знакомы с правилами игры, большинство из играющих выполняют взятые на себя роли. Но в то же время дети не разворачивают сюжет игр, ролевые диалоги практически отсутствуют. Игра отличается однообразием, как правило, повторами одних и тех же операций. Большая часть детей не играют, а разыгрывают отдельные предметные действия (катают машинки, рисуют) и только у четырёх детей (что составляет 29 %) отличался устойчивый интерес к игре, они демонстрировали те или иные формы ролевой игры, используя как игрушки, так и их заменители.

Важно отметить, что во время игры дети старались выполнять правила игры, поэтому конфликтных ситуаций не возникало.

Творчество и фантазию проявили дети (5 человек – 36 %), играющие с конструктором «Лего», хотя в этой группе возникали конфликты. Дети этой группы, в отличие от других, нуждались в оценке своей деятельности (девочка нуждалась в оценке со стороны взрослого, мальчики же нуждались в оценке своих сверстников).

Иными словами, ролевые игры отстают по своей популярности от других занятий. Сворачивание игры весьма печально отражается на общем психическом и личностном развитии ребёнка. Преимущество игры перед любой другой деятельностью в том, что в её ходе дети сами, добровольно подчиняются определённым правилам, заданным ролью. Это практически единственная область, где дошкольники могут проявить свою инициативу и творческую активность.

И в то же время именно в игре они учатся контролировать и оценивать себя, понимать, что делают, и – наверное это главное – действовать правильно.

Бедность и примитивность игры отражается и на коммуникативном развитии ребёнка. Дошкольник, не умеющий играть, не может содержательно общаться, не способен к совместной деятельности, не интересуется проблемами сверстников.

Полученные данные подводят к заключению: работая с дошкольниками и младшими школьниками, необходимо помнить, что игра – ведущая деятельность детей 5–6 лет – незаменимая школа общения, мышления, произвольного поведения.

Литература

Ванслова Е.Г., Юхневич М.Ю. Музееведение. Воспитание подрастающего поколения в музее: теория, методика, практика. – М., 1989.

Галигузова Л.Н., Смирнова Е.О. Ступени общения: от года до семи лет. – М.: Просвещение, 1992.

Осипова М.П., Качановская Н.И. Активизация познавательной деятельности младших школьников. – Мн.: Нар. асвета, 1987.

Цыркун Н.А. Социально-психологические закономерности развития воли у дошкольников. – М.: НМ Центр, 2000.

Щербакова Е.И. Формирование взаимоотношений детей 3 – 5 лет в игре. – М.: Просвещение, 1984.

Музей в системе интерактивного экологического образования

Культурно-образовательный проект создания эколого-просветительского центра на базе природно-экологического музея

С.В. Николаева

Нельзя защищать то, что не любишь.
Нельзя любить то, чего не знаешь.
Н. Сладков

На современном этапе экологическое образование – это не часть образования, а новый смысл и цель современного образовательного процесса – уникального средства сохранения и развития человечества, продолжения человеческой цивилизации.

Под экологическим образованием мы будем понимать формирование системы знаний о взаимодействии природы и общества, ценностных экологических ориентаций и системы норм и правил отношений к природе, формирование умений и навыков по её изучению и охране. Целью и результатом такого образования является появление субъекта с развитой экологической культурой, которая определяется реальным вкладом в преодоление негативных влияний на природу, пресечением действий, приносящих ущерб природе, разъяснением и пропагандой законов о её охране.

Чтобы достигнуть этой цели, уже не достаточно традиционных методов и классической педагогики, и все более широко на практике используются интерактивные методы. Название метода происходит от психологического термина «интеракция», что означает «взаимодействие». Интеракционизм – направление в современной социальной психологии и педагогике, базирующееся на концепциях американского социолога и психолога Дж.Г. Мида.

Интерактивный процесс – это процесс целенаправленного взаимодействия и взаимовлияния участников педагогического процесса. В основе этого взаимодействия лежит личный опыт каждого из участников.

Интерактивный процесс характеризуется высокой интенсивностью коммуникации, общения, обменом деятельностями, сменой и разнообразием видов деятельности, процессуальностью (изменением состояния участников), целенаправленной рефлексией участников своей деятельности, взаимодействия.

Смысл интерактивности складывается из дефиниции понятий «интер» (между) и «активность» (усиленная деятельность). В этой связи термин «интерактивное взаимодействие» можно трактовать как усиленную деятельность участников по взаимодействию между собой, а термин «интерактивное педагогическое взаимодействие» – как *усиленную целенаправленную деятельность педагога и учащихся по организации взаимодействия между собой в целях развития (С.С. Кашлев).*

Таким образом, *интерактивные методы* можно рассматривать как способы усиленной целенаправленной деятельности педагога и учащихся по организации взаимодействия между собой и межсубъектного взаимодействия всех участников педагогического процесса для создания оптимальных условий развития, в нашем случае это развитие экологической культуры.

Назначение интерактивного взаимодействия состоит в изменении, совершенствовании *моделей поведения и деятельности* участников педагогического процесса, т.е. формирования экологически грамотных моделей поведения, основанных на принципах устойчивого развития.

Особое место в системе экологического воспитания и образования занимают музеи природы и экологии, им же должно принадлежать важное место в повышении экологической грамотности населения. Интерактивная методика – хорошая помощь в практике музейной работы. Музейный посетитель становится активным участником разных событий, происходящих в пространстве музея, а музей становится научным,

образовательным, культурным и досуговым центром, привлекающим самых разных посетителей.

Приметой нашего времени становится создание новых интеграционных структур культурно-образовательных центров, создаваемых на базе музеев и основанных на взаимодействии и сотрудничестве с органами образования, учреждениями культуры, науки, искусства. Они имеют много модификаций, определяемых спецификой территорий, особенностями музеев и музейной сети, культурным потенциалом регионов. Главная их цель – *образование человека культурой.*

Значительное количество таких центров работает с детской аудиторией. Вместе с тем проявляется тенденция создания культурных музейных центров, ориентированных на взаимодействие со всем спектром музейной аудитории. Начинает чётко проявляться тенденция сотрудничества музеев со взрослой аудиторией, для которой музей становится образовательной, культурной и даже развлекательной площадкой.

В концепции нашего музея сказано «Музей должен стать одним из эффективных и общедоступных средств экологического образования и воспитания, прежде всего подрастающего поколения».

Особой целью музея должно стать формирование у человека ответственного отношения к природе. Музей обязательно должен стать частью школьного комплекса по экологическому образованию и воспитанию. Музей должен выполнить как познавательные, воспитательные, так и учебные функции, поскольку находящийся материал (недоступный для большинства школ) поможет учащимся глубже понять экологические проблемы, узнать природные условия, флору и фауну Беларуси и своей местности.

Группа активистов-любителей природы будет заниматься в музее экспериментальной и просветительской работой (изучением и охраной природы, оценкой её состояния на разных уровнях, пропагандой экологических знаний). Музею необходимо налаживать и поддерживать связи с природоохранительными организациями, проводя совместные акции и выступая в СМИ.

На территории музея, по берегу реки Полоты, необходимо создать учебно-экологическую тропу, представляющую собой специально оборудованный на местности экскурсионный маршрут с различными природными ландшафтами, типами леса, биоценозами, соответствующим образом оформленными информационными щитами, беседками, малой лесной архитектурой, – с учетом пор года, школьных программ и местных условий**.**

Исходя из выше сказанного, создан проект эколого-просветительского центра, *цель* которого состоит в следующем:

1) сформировать экологическое мировоззрение;

2) пропагандировать знания о возможности и необходимости гармоничных отношений человека с окружающей средой;

3) пробуждать интерес к экологическим проблемам вообще и Полоцкого региона в частности;

4) прививать навыки исследовательской работы и практической природоохранной деятельности.

Определены основные *задачи* центра:

– привлечение учащихся (посетителей) к проведению наблюдений за состоянием окружающей среды и к деятельности по восстановлению природного потенциала;

– ознакомление учащихся (посетителей) с современными методиками проведения экологических исследований и оказание помощи в их освоении;

– приобщение учащихся (посетителей) к информационно-просветительской деятельности в области экологии среди жителей региона;

– установление связей и сотрудничества с другими организациями и людьми, занимающимися экологическими проблемами.

Экологическое образование и просвещение будет осуществляться *на трёх уровнях*:

1) начальный (занятия, экологическая тропа);

2) специализированный (лаборатория и мастерская);

3) индивидуальный (исследовательская работа);

Возможно существование двух основных направлений образования – научно-специализированное и прикладная природная эстетика.

Структурно-функциональная модель ЭПЦ

Чтобы конкретизировать направления развития центра и подготовку дидактического и методического материала, был проведен анализ наиболее часто возникающих проблем в преподавании экологии у учителей и воспитателей. На данный момент запланированы следующие исследования:

– научно специализированное направление – создание Красной Тетради Полоцкого региона, изучение памятников природы и охранных территорий Полотчины с оформлением фото-видеоальбома, создание мини-экологической лаборатории;

– прикладная природная эстетика – формирование на прилегающей к музею территории и берегу Полоты экологической тропы.

Подготовлен материал для проведения исследовательской работы по изучению и диагностике экологической культуры детей и взрослых.

Ведётся подготовка проведения исследовательской работы по изучению реальной и потенциальной музейной аудитории. Полученная информация позволит продумать такие методы и приёмы привлечения посетителей, которые позволят сделать посещение музея приятным и познавательным, при этом выполнение просветительской функции музейного центра будет успешным. Однако, музей может стать местом, где не только познают, но и отдыхают, развлекаются. Такой подход, естественно, расширяет возможности музеев в привлечении новых категорий посетителей, стремящихся получать в музее прежде всего удовольствие. Со временем наш музей сможет предложить посетителям «пройтись по лесной тропе», расположившейся между стенами бака (познавательно-развлекательный аттракцион с использованием современных технологий), и полюбоваться звёздным небом с появлением виртуального планетария.

Создание мини-экологической лаборатории и дальнейшее развитие видеозала также расширит возможности музейного просветительского центра, позволит решить проблему слабой стимуляции эколого-познавательной активности, стремления самостоятельно проникнуть в глубинные тайны природы, позволит приобрести элементарные навыки и умения научного

поиска. На данный момент уже формируется видеотека с фильмами о природе и экологии Беларуси через белорусский видеоцентр в Минске, подготовлены темы и методики проведения различных экологических и биологических научных исследований для школьных конференций «Первый шаг в науку».

К представленной модели центра музеем также разработаны различного вида занятия для дошкольников и младших школьников. Подготовлены тематические экскурсии по основным аспектам экспозиции, написаны разнообразные лекции.

Подготовлена аналитическая справка об экологической информации, образовании и экологическом движении в Беларуси, что позволит разнообразить связи музея и его деятельность как эколого-просветительского центра.

Музеем налажено сотрудничество с кандидатом биологических наук, директором по связям с общественностью организации «Ахова птушак Беларусі» – И.И. Бышневым, руководителем А.Ю. Гальпериным, экологической инспекцией. Планируется сотрудничество с экологической милицией, лесничеством, детским экоцентром, обществом охраны природы. Формируются отношения с различными средствами массовой информации, туристическими фирмами, что позволит музею стать более популярным. И люди придут сюда, чтобы приобщиться к науке и культуре. Они будут спорить и противоречить друг другу, соглашаться и находить общие решения.

А музею – надо двигаться вперёд, выступать с инициативой, реализовывать новые интересные проекты, быть открытыми для прессы и телевидения, искать и находить спонсоров и партнёров. Только в этом случае, в гармоничном сочетании разных сфер и методов образования и культуры, возможно возникновение в обществе экологически образованной личности с ноосферным типом мышления.

Литература

Алексеев С.В., Груздева Н.В., Муравьев А.Г. Экологический центр в образовательной системе. – СПб.: Смио-пресс, 1996.

Глазачев С.Н., Козлова О.Н. Экологическая культура. – М.: Горизонт, 1997.

Дерябо С.Н., Освин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Р. на Д.: Феникс, 1996.

Кашлев С.С. Интерактивные методы обучения. – Мн.: Вышэй. школа., 2004.

Кашлев С.С. Диагностика экологической культуры. – Мн.: Беларусь, 2005.

Конюшко В.С., Чубаро С.В. Экологические прогулки. – Мн.: Бел. навука, 2005.

Криволап Н.С. Экологическое воспитание. – Мн.: Красико-принт, 2005.

Музееведение: Учеб. пособие для Вузов. – М.: Высш. шк., 1988.

Музейное дело России / Под ред. М.Е. Каулен и др. – М.: ВК, 2003.

Партизанская бригада «Неуловимые»

С.И. Поляков, И.В. Сыревич

Течёт река времени. Минуло более 66 лет с начала ВОВ. Заросли шрамы окопов, исчезли пепелища сожжённых городов, выросли новые поколения. Но 22 июня 1941 года остаётся в памяти человечества роковой датой, рубежом отсчёта долгих 1418 дней и ночей войны нашего народа с немецкими захватчиками. Наш народ делал всё, чтобы земля горела у немцев под ногами.

Память есть совесть в отношении к прошлому. Мы помним тех, кто не жалел своей жизни для спасения нашей Родины.

Большая часть экспозиции нашего музея посвящена партизанской бригаде «Неуловимые».

С началом Великой Отечественной войны НКВД принимает решение об образовании отдельной мотострелковой бригады особого назначения. Формирование её началось в первые же дни Великой Отечественной войны. Зачисляли в бригаду только добровольцев, изъявивших желание идти на фронт. Среди личного состава чётко обозначились следующие категории: чекисты и пограничники, спортсмены «Динамо» и других спортобществ Москвы, студенты некоторых столичных вузов, представители московских комсомольских организаций и политэмигранты, рекомендованные Коминтерном. Бригада формировалась в столице, в основном из москвичей.

5 марта 1942 года группа лыжников в 29 человек из состава ОМСБОН перешла в районе города Торопца Калининской области линию советско-германского фронта и углубилась в тыл врага. Обосновались в лесу около д. Щеперня Зелёнковского сельсовета Полоцкого района. Главными задачами группы были разведка, диверсии на вражеских коммуникациях, организация партизанского и подпольного движения. Так начинала боевой путь легендарная партизанская бригада под командованием Михаила Сидоровича Прудникова. Подводя первые итоги организационной и политической деятельности отряда, М.С. Прудников радировал в Центр 21 июня 1942 г.: «Организовано семь отрядов. Всего людей около семисот. В сорока населён-

ных пунктах по существу народная власть. В сёлах и деревнях партизанские семьи охраняются партизанами и созданными группами самообороны. С целью затруднить проникновение немцев в партизанский район взорвано и сожжено двадцать мостов, созданы заминированные завалы. Организацию отрядов, несмотря на сильное противодействие гитлеровцев, продолжаем». Тем самым «Неуловимые» внесли свой весомый вклад в создание крупного партизанского края на стыке РСФСР, Белоруссии и Латвии, который стал основной базой дальнейшего развития партизанской борьбы в трёх соседних республиках.

К началу 1943 года бригада насчитывала уже 16 партизанских отрядов. Вся боевая деятельность проходила под руководством НКВД, Центрального Штаба партизанского движения, Витебского обкома и Полоцкого райкома партии. Большую помощь бригаде оказывали местные жители. Летели под откос вражеские эшелоны, горели машины и склады, уничтожались немецкие гарнизоны.

Разведчик Михаил Скрябин

Герой – это человек, который в решительный момент делает то, что нужно делать в интересах человеческого общества.

Юлиус Фучик

Пополнялась бригада за счёт добровольцев из числа местных жителей и бежавших из немецкого плена военнослужащих Красной Армии. В 1943 году, бежав из лагеря для военнопленных в Боровухе-1, бригаду «Неуловимые» пополнил красноармеец М. Скрябин. После положенной в таких случаях проверки его зачислили в партизанскую разведку.

С Михаилом Яковлевичем Скрябиным нам посчастливилось познакомиться в июле 2005 года.

Среди многих гостей Полоцка он выделялся завидной, не по годам, статью и необыкновенно добрым, открытым взглядом

светлых глаз. Трудно было, увидев его, представить, сколько испытаний пришлось ему пережить.

Михаил Яковлевич Скрябин приехал в Полоцк на встречу со своими боевыми соратниками в дни, когда город отмечал очередную годовщину освобождения от немецко-фашистских захватчиков. Он увидел древний и цветущий город, с которым свела его в далёком 1941 году фронтовая судьба.

Через много послевоенных лет мы вместе с ним побывали в местах, навсегда оставшихся в его памяти. Услышанный рассказ едва ли может оставить кого-либо равнодушным.

Родился М.Я. Скрябин в ноябре 1916 года в семье простого волжского рыбака под Астраханью. Родители растили шестерых ребятишек, и поднять их на ноги в разорённой гражданской войной стране было очень непросто.

На семейном совете решено было перебраться в Москву.

Неизвестно, как бы сложилась судьба Михаила Яковлевича, если бы не его увлечение фотографией. Самодельный фотоаппарат во многом определил его дальнейшую жизнь.

Окончив школу фотографов, Михаил стал работать на киностудии «Мосфильм». Немногим известно, что наряду с кинолентой создается и фотоверсия фильма. Михаилу Яковлевичу довелось работать со многими знаменитыми советскими кинорежиссеёрами. В фильмах «Золотой ключик» А. Птушко, «Последняя ночь» и «Поднятая целина» Ю. Райзмана, «Два бойца» Н. Шпиркана, «Пик молодости» М. Авербаха, «Ленин в октябре» М. Ромма есть частица и его труда.

22 июня 1941 года перечеркнуло все творческие планы. Война! Не дождавшись повестки из военкомата, 23 июня М.Я. Скрябин пришёл на призывной пункт. А уже вечером с Ленинградского вокзала столицы воинский эшелон уносил его в неизвестность. Перед отправлением эшелона Михаилу и его приятелю разрешили сходить в станционную столовую, где весь ассортимент составляли несколько плиток шоколада. Купили по шоколадке и съели. Рассказывая, Михаил Яковлевич пошутил: «Это было последнее сладкое воспоминание о мирной юности». Ехали через Калинин и Великие Луки. В пути дважды попадали

под налёты немецкой авиации, но, к счастью, потерь не было.

Разгрузились на станции Громы под Полоцком, откуда колонной совершили пеший марш в военный городок Боровуха-1, где на вещевом складе пополнение переодели в новенькую форму. Стало известно, что москвичи попадут в подразделения 25-ого пулемётного батальона Полоцкого укреплённого района. Красноармейцу Скрябину предстояло служить в гарнизоне долговременной огневой точки (ДОТа) № 50, располагавшейся недалеко от деревни Беломатейково. Учитывая профессию Михаила, его знание оптики, командир ДОТа лейтенант Зайцев назначил его наблюдателем перископа. Вскоре старшина привёз пулемёты и несколько винтовок. Гарнизон начал осваивать вооружение. Особенно много тренировались в снаряжении патронами пулёметных лент. Они были новыми, а потому вставлять патроны в ячейки было трудно. Пальцы рук «горели». Приходилось терпеть, так как ошибка могла привести к заклиниванию пулемёта во время боя.

С каждым днём линия фронта становилась всё ближе. По дороге от Освеи в тыл, мимо д. Беломатейково, непрерывным потоком двигались беженцы, унося, кто как мог, свой нехитрый скарб. По ночам были хорошо видны зарева пожарищ, слышалась артиллерийская канонада. А красноармеец Скрябин, прильнув к окулярам перископа, с профессионализмом фотографа поражался неестественности контраста между красотой белорусской природы и суровостью происходящего.

В 1941 году война преимущественно шла вдоль дорог. Стоявшему в стороне от большака ДОТу № 50 воевать не пришлось. Немецкая пехота при поддержке танков и артиллерии прорвала оборону советских войск в стороне.

Чтобы не оказаться в полном окружении, Военным Советом 22-й армии Западного фронта было принято решение выводить войска Полоцкого боевого участка в сторону Невеля.

На всю оставшуюся жизнь сохранилось у Михаила Яковлевича чувство глубокой благодарности к командирам, делавшим всё возможное для сохранения жизни вверенных им людей при выходе из окружения. В районе совхоза «Полота»

подразделение, с которым двигался М.Я. Скрябин, подошло к небольшому мосту через речку. Старший группы, лейтенант Зайцев, предложил своим подчинённым умыться. Красноармейцы спустились к воде, и в это время мост от прямого попадания снаряда взлетел на воздух. Так Михаил Яковлевич первый раз избежал смерти. Вспоминая этот случай, Михаил Яковлевич говорил: «Было страшно. Позже мы видели многие тысячи убитых, к виду смерти почти привыкли, а тогда, у моста через Полоту, мы увидели раненую лошадь. В ее глазах читалась мольба о помощи. Мы помочь не могли. Картина – жуткая».

Первый раз в жизни навыки ворошиловского стрелка пригодились красноармейцу Скрябину в бою за неизвестную ему деревушку под Невелем. В этом бою деревня была освобождена, а в качестве трофеев были захвачены несколько мотоциклов и оружие убитых немцев.

В августе 1941 года 508 стрелковый полк 174-й стрелковой дивизии, в который включили бойцов из Полоцкого укреплённого района, держал оборону в районе Великих Лук. Здесь красноармеец Скрябин был ранен, правда, рана оказалась не тяжеёлой. В санитарной роте раненых погрузили на машину. Далее со слов Михаила Яковлевича: «Вдруг подвели ещё одного раненого бойца. Я чувствовал себя лучше и уступил ему своё место, пересев на подводу. Через некоторое время на обочине дороги увидели убитого. Это был тот самый боец».

А потом опять было немецкое окружение, ранение и плен. От Великих Лук на запад немцы гнали огромное количество военнопленных. Многие из них попадали в Полоцк. Среди этих многих оказался Михаил Скрябин. Он в ноябре 1941 года стал заключённым в лагере для военнопленных в Спасском городке. У немцев этот лагерь носил наименование «шталаг 125».

Здесь, в лагере, довелось пережить многое: увидеть мужество и героизм, ощутить поддержку товарищей, столкнуться с предательством.

В лагере содержалось несколько тысяч военнопленных. Голод, болезни и произвол администрации были обычным явлением. Трёхэтажная казарма, где размещались заключённые, была буквально набита людьми. Свирепствовал тиф. Часто было так, что мёртвые лежали вместе с живыми. Люди были

измождены до предела, подниматься на второй или третий этаж казармы приходилось с частыми остановками для отдыха.

В отдельной неохраняемой казарме содержались уроженцы Литвы, Латвии и Эстонии. Те, кто с оружием перешёл на сторону врага. Их в скором времени освободили. В другой казарме размещались украинцы, которые тоже надеялись вернуться домой. Но время заигрывания Германии с Украиной закончилось. И надежды этих людей так и остались надеждами.

Со временем немецкая администрация лагеря была заменена другой, которую составили изменники Родины.

Михаилу Яковлевичу запомнился комендант – бывший подполковник Красной Армии Щёлоков. Коменданту и его заместителю (он тоже был из числа военнопленных) немцы устроили экскурсию по Германии. А затем, собрав на плацу заключённых, комендант и его заместитель убеждали их в преимуществах арийского образа жизни. Соблазну поддавались немногие, большинство держались в лагере мужественно и достойно. Выживали те, кто объединялся, жил верой в победу. Одиночки погибали очень быстро.

Михаилу Яковлевичу запомнился фельдшер, по национальности узбек, с которым он сдружился.

Однажды приятель показал Михаилу свой комсомольский билет, который хранил под стелькой сапога. Судьба свела Михаила Яковлевича с его лагерным приятелем в Москве через несколько десятков лет после войны. Тогда герой нашего рассказа фотографировал выпускников курсов повышения квалификации врачей. Профессиональная зрительная память позволила узнать в одном из врачей того самого фельдшера-узбека.

Весной 1943 года обстановка на фронте, линия которого проходила недалеко от Полоцка, для врага складывалась не лучшим образом. Немцы подтягивали к фронту резервы, и казармы Спасского городка потребовались для размещения войск. Поэтому заключенных из Полоцка перевели в лагерь, который располагался в военном городке Боровуха-1.

Из этого лагеря группа заключенных из 17 человек, в число которых вошёл и Михаил Яковлевич, совершила побег. Организацию побега возглавил врач Сергей Анисимович Молодцов, установивший связь с партизанами. Он воспользовался тем, что

среди заключённых был инженер, проектировавший военный городок и хорошо знавший подземные коммуникации. С его помощью по ночам заключённые сумели разобрать в подвале стену и, выбрав удобное время, бежать. Днём, накануне побега, заключённых отправили на разгрузку муки. Михаил Яковлевич и его друг Николай, который тоже должен был бежать, оказались в разгрузочной команде. Они очень переживали. Объём работы оказался велик и побег для них был под угрозой. Предложение ускорить работу вызвало справедливое возмущение разгрузочной команды. К счастью, успели окончить работу в светлое время суток.

У выхода из канализационного коллектора, который был использован для побега, бежавших встречала партизанская связная по имени Ольга, переправившая их в партизанскую бригаду «Неуловимые». Вспоминая о побеге, Михаил Яковлевич очень сожалел о том, что лаз из коллектора на поверхность земли был очень узким, пришлось снять телогрейку, в которой он прятал дневник, хотя память позволила зрительно «сфотографировать» странички дневника на всю жизнь.

Очень скоро М.Я. Скрябин возглавил в одном из партизанских отрядов бригады «Неуловимые» разведывательно-диверсионную группу, на счету которой шесть подорванных вражеских эшелонов, участие во многих рейдах по уничтожению гитлеровских и полицейских гарнизонов. Однажды, ранней весной 1944 года, перед группой Скрябина была поставлена задача – обеспечить переход партизанского отряда через железную дорогу. Несколько ночей, в сильные морозы, разведчики вели наблюдение, пытаясь установить график движения немецких патрулей. Но всё было тихо, патрулей не обнаружили. Отряд получил разрешение на движение.

И вдруг, в решающий момент, разведгруппа лицом к лицу столкнулась с немецким дозором.

Последствия могли быть катастрофическими, но, видимо, чувствуя перелом в войне, немецкий унтер-офицер показал жестами, что немцы, если их не тронут, стрелять не будут. Так, провожая друг друга напряженными взглядами, молчаливо разошлись.

«До сих пор помню лица этих немцев и запах дыма сигарет, которые они курили», – вспоминает Михаил Яковлевич. Таким сильным было потрясение.

Боевые товарищи благополучно перешли через железную дорогу. Задание было выполнено. Правда, ни Михаил Яковлевич, ни его бойцы никому и никогда об этой истории не рассказывали.

«Партизанская эпопея» закончилась для партизана Скрябина встречей с частями 5-й армии, в составе которой разведчиком старшина Скрябин дошёл с боями до Кёнигсберга.

После разгрома прусской группировки немцев части 5-й армии перебросили на другую войну, войну с милитаристской Японией.

Волею случая 9 мая 1945 года застало воинский эшелон, в котором следовал на Дальний Восток батальон старшины Скрябина, на подходе к Москве. Пользуясь моментом, Михаил Яковлевич получил разрешение позвонить домой матери, которой о судьбе сына ничего не было известно. И от телефонистки узнал о том, что ей недавно стало известно из телефонных разговоров о капитуляции Германии. Скрябин, не дозвонившись до матери, сообщил о новости замполиту полка, который категорически запретил говорить кому-либо о капитуляции Германии, допуская, что это может быть «политической провокацией». Но разговор с замполитом был случайно услышан находившимся неподалеёку воинским патрулём. Через час в эшелоне началось невообразимое ликование. К счастью, новость официально подтвердилась. На радостях старшину Скрябина приодели в новое галифе и на два дня отпустили домой. Так в первый день мира Михаил Яковлевич встретился с матерью. Война пощадила эту женщину – три её сына вернулись с фронта живыми.

Михаил Яковлевич Скрябин был трижды ранен, контужен. Он кавалер четырёх боевых орденов и многих медалей, из которых наиболее чтимы: «За отвагу», «За боевые заслуги», «Партизан Отечественной войны». А в 2006 году на торжествах в Москве ему вручили памятную медаль в честь 65-летия ОМСБОНа.

21 ноября М.Я. Скрябин отметил свой 91-й день рождения. Глядя на него при встрече, трудно было представить, настолько молод он внешне, не говоря уже о его душе. Благодаря таким, как он, пришла долгожданная Победа в той далёкой уже, но незабываемой и неимоверно трудной войне.

Литература

Диктофонные записи бесед с М.Я. Скрябиным: 2 июля 2006 г. – Полоцк, 18 августа 2007 г. – Москва.

Попов А.Ю. Диверсанты Сталина. – М.: Яуза; Эксмо, 2004.

Прудников М.С. На линии огня. – М.: Сов. Россия, 1989.

Прудников М.С. Неуловимые. – М.: Воениздат, 1961.

Прудников М.С. Неуловимые действуют. – М.: Воениздат, 1965.

Прудников М.С. Особое задание. – М.: Мол. гвардия, 1986.

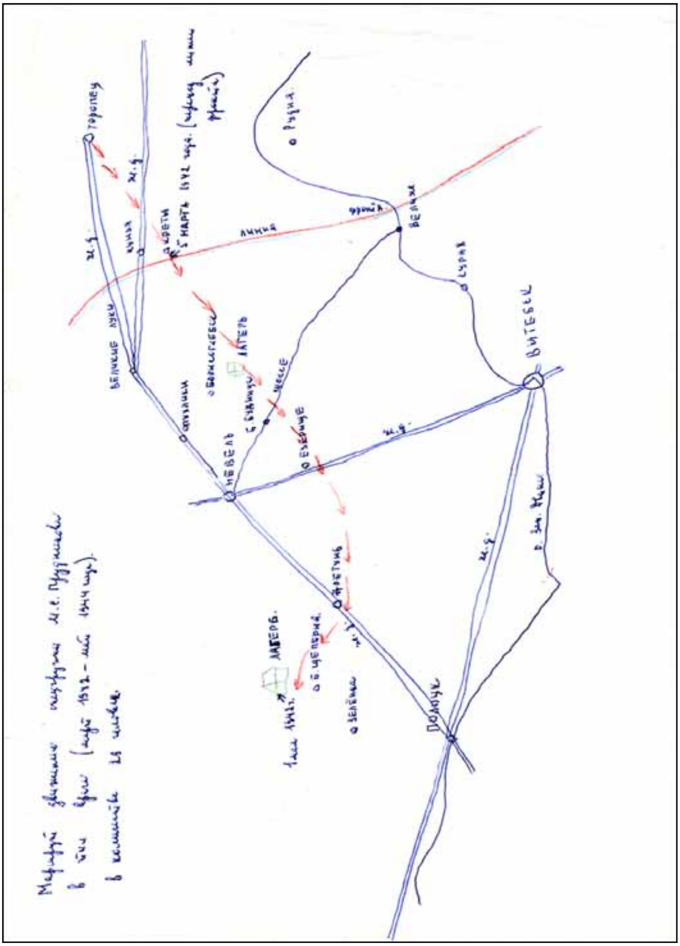

Рис. 1. Маршрут движения спецгруппы М.С. Прудникова в тыл врага (март 1942 – май 1944 года) в количестве 29 человек.

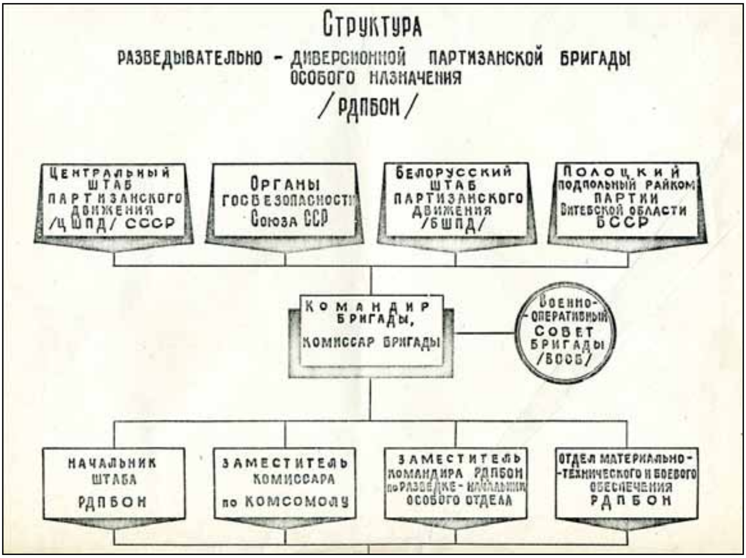

Рис. 2. Структура разведывательно-диверсионной партизанской бригады особого назначения (РДПБОН).

Рис. 3. Задачи РДПБОН.

Рис. 4. Группа бывших командиров и бойцов бригады «Неуловимые». 1958 г.

Рис. 5. Командир партизанской бригады «Неуловимые» Герой Советского Союза Михаил Сидорович Прудников.

Рис. 6. Начальник штаба бригады «Неуловимые» Павел Алексеевич Корабельников.

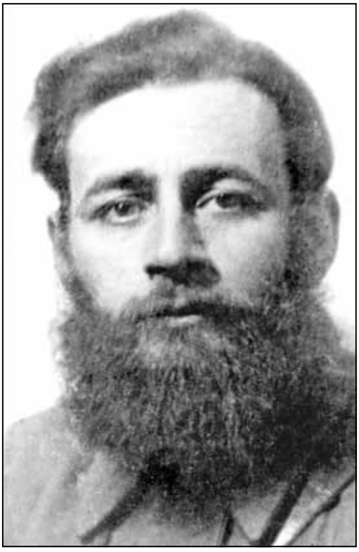

Рис. 7. Комиссар бригады «Неуловимые» Б.Г. Глезин.

Рис. 8. Фельдшер группы Александра Павлюченко.

Рис. 9. Командир диверсионной группы Е.А. Телещев.

Рис. 10. Начальник боепитания бригады «Неуловимые», участник обороны Москвы Лев Александрович Константинов.

Рис.11. Комиссар партизанского отряда, участник обороны Москвы Иван Иванович Рогачёв.

Рис. 12. Командир диверсионной группы Иван Семёнович Безбородов. Погиб в 1943 г.

Рис. 13. Старшина отряда Прудникова Иван Петрович Потапов.

Рис. 14. Пётр Дмитриевич Вязоветский.

Рис. 15. Подрывник Э.Б. Калошин (Соломон).

Рис. 16. Подрывник, подполковник КГБ Валентин Никольский.

Рис. 17. Комиссар партизанского отряда, участник обороны Москвы Виталий Михайлович Барсуков.

Рис. 18. М.Я. Скрябин у казармы, в которой размещались военнопленные шталага №125.

Рис.19. С.С. Чернявская, М.Я. Скрябин в Музее боевой славы.

Рис. 20. Сын комиссара бригады «Неуловимые» Б.Г. Глезина и М.Я. Скрябин во время экскурсии в Музее боевой славы.

Рис. 21. М.Я. Скрябин у ДОТа, расположенного у д. Беломатейково. В нём располагался командный пункт пульбата № 25.

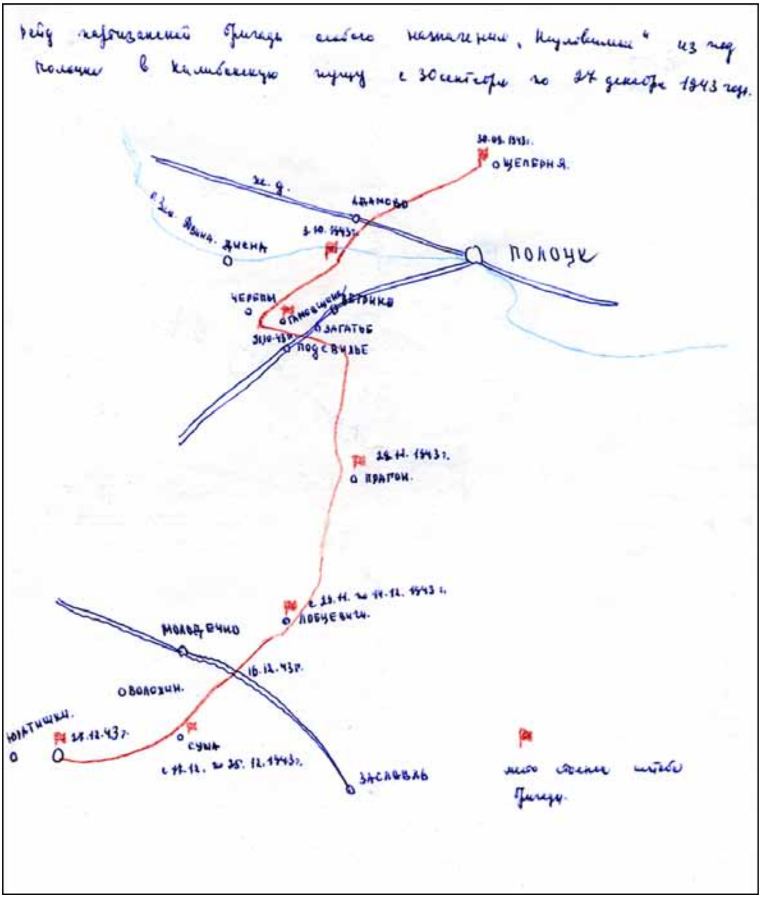

Рис. 22. Рейд партизанской бригады особого назначения «Неуловимые» из-под Полоцка в Налибокскую пущу с 30 сентября по 27 декабря 1943 г.

Рис. 23. Памятник погибшим партизанам бригады «Неуловимые» в деревне Баксуты Ивьевского района Гродненской области.

Методика проведения экскурсий
(методические рекомендации)

Г.Н. Раковская

Экскурсия характеризуется тем, что всегда представляет собой синтез показа достопримечательностей, памятных мест с рассказом об их роли в истории, культуре. Эти два главных составляющих элемента экскурсии взаимосвязаны и взаимообусловлены. Наличие тех или иных объектов показа определяет содержание рассказа, сам же рассказ непременно предполагает наличие определённых объектов показа. Однако необходимо помнить, что на первое место в экскурсии выдвигается показ. Он ведётся по определённому плану в соответствии с методической разработкой экскурсии. Осмотр сопровождается рассказом, включающем в себя анализ объектов, необходимые пояснения, выводы.

Методика проведения экскурсий предполагает умение наиболее убедительно раскрыть тему экскурсии, правильно расположить экскурсионный материал, полнее использовать зрительные и словесные доказательства.

В экскурсионной методике различают два вида приёмов: один из них применяют во всех экскурсиях независимо от того, что показывается и о чём идёт рассказ, другие применимы при показе только данного объекта. Методические приёмы позволяют сосредоточить внимание экскурсантов на зрительных объектах, помочь лучше усвоить содержание экскурсии.

Требования, предъявляемые экскурсионной методикой к проведению экскурсии:

– первичность показа над рассказом;

– сочетание рассказа с показом;

– выбор наиболее эффективных методических приёмов;

– обеспечение непрерывности экскурсии как процесса усвоения знаний;

– обеспечение внимания к теме на всём протяжении экскурсии.

Задача методических приёмов – показа и рассказа – обеспечить наибольшую эффективность экскурсионного метода сообщения знаний группе экскурсантов.

Основой для проведения экскурсии на любую тему является ряд методических документов. В число таких документов входят: контрольный текст экскурсии, методическая разработка (технологическая карта), схема маршрута, паспорта экскурсионных объектов, включённых в экскурсию, «портфель» экскурсовода, список литературы по теме, материалы к экскурсии (справки, статистические данные, копии документов и другие).

Средства наглядности, занимающие ведущее место в экскурсии, подразделяются на три группы:

– подлинные экскурсионные объекты по маршруту экскурсий;

– дополнительный иллюстрированный материал (наглядные пособия из «портфеля» экскурсовода);

– словесно-образная наглядность, достигаемая ярким описанием событий и полностью обусловленная талантом экскурсовода.

Методы показа объектов не просты, и их выбор находится в прямой зависимости от способа передвижения экскурсионной группы, состава участников, познавательной ценности, известности, выразительности, степени сохранности объектов и т. д.

В технологии показа следует выделить две составные части. Первая часть представляет собой краткое словесное описание внешних сторон экскурсионного объекта для привлечения к нему внимания экскурсантов, создания его зрительного образа с целью выделения объекта из окружающей среды.

Вторая, содержательная, часть показа подразумевает использование так называемых методических приёмов реконструкции, локализации событий, сравнения и других.

Цель методического ***приёма предварительного осмотра*** – дать возможность экскурсантам сориентироваться в пространстве, воспринимая экскурсионный объект в его историческом и ландшафтном окружении. Экскурсовод как бы приглашает экскурсантов быстро окинуть взглядом объект,

познакомиться с его общим видом, выявить наиболее запоминающиеся детали. Экскурсовод начинает рассказ об объекте и событиях, связанных с ним, только после того, как экскурсанты осмотрят его. На предварительный осмотр отводится не более полутора-двух минут. Различают приём предварительного осмотра и приём предварительного обзора. Осмотр – это показ экскурсионного объекта, обзор – это приём рассказа экскурсовода, который предваряет показ объекта.

Экскурсионный анализ связан с показом объектов. Это приём показа, с помощью которого происходит детальное наблюдение экскурсионного объекта или его отдельных частей с целью более глубокого изучения их свойств.

Различают следующие виды экскурсионного (зрительного) анализа: искусствоведческий, который применяется при показе произведений изобразительного искусства; исторический – при показе зданий, связанных с историческими событиями; естественно-научный – при показе объектов природы.

Одна из задач экскурсионного анализа – привить экскурсантам навыки самостоятельного анализа, умение при осмотре разъединить объект на составные части, выявить наиболее важные стороны и на основе этого уяснить его сущность.

Задача методического ***приёма зрительной реконструкции*** – помочь экскурсантам получить представление об объекте, который в данный момент предстает перед ними в ином виде.

Данный приём широко используется в экскурсиях, в которых ведётся показ памятников архитектуры и сооружений прошлого. Многие из них утратили свой первоначальный вид, были перестроены и в своём нынешнем состоянии выглядят не столь выразительно, как прежде. В большинстве случаев изменилось и их окружение.

Провести зрительную реконструкцию экскурсоводу помогают уцелевшие части, фрагменты зданий и сооружений. Опираясь на зрительные впечатления, он словесно восстанавливает осматриваемый объект. Экскурсовод может предпринять попытку воссоздать объект с помощью наглядных пособий из «портфеля» экскурсовода: фотографий объекта прошлых лет, репродукций гравюр, картин, схем.

Использование приёма зрительной реконструкции требует от экскурсовода обширных и точных знаний об объекте. Он обязан ясно представлять себе памятник в его первоначальном виде. После зрительной реконструкции экскурсовод должен с помощью образного рассказа воссоздать событие, связанное с показываемой достопримечательностью.

Приём зрительной реконструкции используется и в экскурсиях, в которых рассказывается о будущем города, его отдельных районах, предприятиях. Внешний облик будущего города воспроизводится с помощью схем, макетов, рассказа экскурсовода.

Приём зрительного монтажа является одним из вариантов методического приёма реконструкции. Используя приём зрительного монтажа, экскурсовод составляет нужный образ. При этом как бы суммируются отдельные, наиболее характерные детали нескольких зданий или нескольких памятников. В приёме активно используются наглядные материалы «портфеля» экскурсовода.

Приём локализации событий – это способ показа исторического места, события, явления в соответствии с локальной (местной) обстановкой, в которой они протекали, происходили. Обстановка описывается словами: здесь, на этом месте и т.д.

Приёму локализации свойственна точность воспроизведения порой в сочетании с приёмом реконструкции.

Умелое использование данного приёма оказывает на экскурсантов эмоциональное воздействие, вызывая чувство сопричастности к показываемому объекту.

Приём зрительного сравнения – это приём, с помощью которого осуществляется сравнение показываемого объекта с другими объектами.

Сравнение может проводиться как по сходству, так и по контрасту. Оно может быть зрительным, словесным и даже мысленным, когда объект, например, здание, сравнивается со строением, находящимся в другом городе, но всем известным. Сравнение должно быть выразительным, только тогда оно окажется эффективным и запомнится экскурсантам.

Применение приёма сравнения позволяет слушателям конкретно представить, например, размеры объекта, форму, цвет, сократить в рассказе число цифр, что делает его более доступным для восприятия.

Показ наглядных пособий из «портфеля» экскурсовода – это методический приём, с помощью которого происходит восполнение в экскурсиях недостающего зрительного ряда. Наглядные пособия не подменяют экскурсионные объекты, они являются дополнительным источником знаний, помогающим воссоздать эпоху, историческую обстановку, конкретное событие.

Часто показ наглядных пособий сочетается с такими методическими приёмами, как зрительная реконструкция и локализация событий.

Показ по ходу движения – это целенаправленный последовательный показ объекта с предварительным выделением его характерных, специфических опознавательных черт. Показ в движении исключает детальность и требует предварительной подготовки экскурсантов к осмотру объекта. Общие сведения об объекте предваряют его появление в поле зрения экскурсантов.

Жесты в экскурсиях используются для более выразительного и направленного показа. Под жестом понимается телодвижение, сопровождающее или заменяющее речь. Каждый экскурсовод должен знать основные принципы и законы жестикуляции. Все сопутствующие речевой деятельности жесты различаются по степени связанности их с речью. Одни не существуют отдельно от речи, другие могут быть оторваны от высказывания, но вне его теряют смысл (кивок головой), третьи употребляются независимо от речи.

Экскурсоводческий жест должен подчёркивать выразительность нужной фразы, быть эмоционально-смысловым движением, способным выразить чувства, переживания.

Жест экскурсовода должен быть красиво исполнен. Под эстетикой жеста следует понимать красоту, художественность, осмысленность жестикуляции. Экскурсоводческий жест воздействует на слушателей двояко. С одной стороны, он безошибочно организует экскурсантов, направляя их внимание

на объект, а с другой, функционально выступает средством эмоционального воздействия на экскурсантов.

Жест также тесно связан с интонацией.

Экскурсоводу следует развивать способность сознательного применения жестов. Правила выразительного использования жестов схожи с правилами хорошего тона: с ними не рождаются, их прививают и они становятся нормой.

Рассказ, как и показ, – основной элемент экскурсии, с помощью которого излагаются сведения, связанные с объектами экскурсии, в соответствии с её темой, целью и задачами. Рассказ неотделим от показа и подчинён ему, чем экскурсия и отличается от лекции, в которой показ иллюстративного материала по большей части не обязателен. Рассказ может предварять показ, сопровождать его, акцентировать внимание на объекте, закрепляя зрительное впечатление.

Экскурсоводу следует принять за правило: вне маршрута и конкретных объектов показа экскурсионный рассказ не существует.

Достижение цели экскурсии, полнота раскрытия темы зависит от верно отобранных методических приёмов рассказа, какими являются экскурсионная справка, описание, объяснение, цитирование и др.

Экскурсионная справка представляет собой сжатую характеристику объектов показа, лаконичное описание фактов.

Этот методический приём рассказа используется чаще всего при осмотре дополнительных, второстепенных объектов, которых бывает особенно много в обзорных экскурсиях. Содержание каждой справки обычно бывает связано с темой экскурсии.

Описание объекта – представляет собой более подробное изложение фактического материала об объекте, широкую его характеристику. Этот приём используется при показе объекта на остановке с осмотром его из окна автобуса. Время отведённое для описания объекта равно двум-трём минутам.

Объяснение – методический приём, который используется для освещения внутреннего содержания объекта, его связи с

событиями, явлениями, причинами, вызвавшими эти события. Рассказ об объекте носит характер доказательства.

Комментирование – это приём, используемый в отдельных экскурсиях. Этот приём эффективен лишь тогда, когда он изменяется во время наблюдения.

Приём цитирования – это введение в рассказ экскурсовода точных отрывков из произведений (проза, стихи, воспоминания и др.) для воссоздания в сознании экскурсанта зрительного образа или устного доказательства положения, выдвинутого в рассказе экскурсовода.

Приём литературного монтажа – даёт возможность в целом воссоздать картину событий, явлений путём использования отрывков из произведений художественной, документальной литературы. Такая подача материала позволяет превращать один вид информации (словесный) в другой (зрительный).

Приём литературного монтажа используется при проведении экскурсий по литературной тематике, но с успехом может применяться и в экскурсиях на исторические темы. Рассмотренные выше методические приёмы являются при проведении экскурсий основными, но не единственными. Для достижения поставленной цели экскурсовод использует ещё много методических приёмов.

Так, например, вводятся ***встречи*** с участниками исторических событий. Подобные встречи украшают экскурсию, вызывая к ней большой интерес. Но каждая такая встреча должна быть логически обоснована, хорошо подготовлена.

Основным методическим приёмом, используемым во время встречи, является ***беседа***. Это сложный методический приём, и если она не будет управляться экскурсоводом, то может не только не достичь желаемого эффекта, а, напротив, отрицательно повлиять на дальнейший ход экскурсии.

Элементы ритуала используются в экскурсиях на военную тематику при посещении мест захоронения, мемориальных кладбищ, памятных мест, где зажжён Вечный огонь Славы.

Приём исследования часто применяется экскурсоводами при работе с детскими группами независимо от их возраста.

Успех экскурсии во многом зависит от её организации. Важную роль играет приподнятый тон рассказа. Обращение к экскурсантам должно быть уважительным, доброжелательным.

Для проведения каждой экскурсии отводится строго определённое время.

Методической разработкой должно быть предусмотрено время на показ каждого объекта, на освещение подтемы и основных вопросов, которые в неё включены.

Каждый экскурсовод должен уметь составить методическую разработку, применять изученные методические приёмы в ходе проведения экскурсии, используемые наглядные материалы. Важно так же, чтобы экскурсовод обладал навыками самокритичного анализа своей работы, умея дать правильную оценку проведённой экскурсии.

Литература

Долженко Г.П. Экскурсионное дело. – М.; Р.-на-Д.: Издательский центр «Март», 2005.

Емельянов Б.В. Организация экскурсионной работы: Методика. Опыт. – М.: Профиздат, 1990.

Емельянов Б.В. Профессиональное мастерство экскурсовода. – М.: ЦРИ бюро «Турист», 1995.

Методика подготовки и проведения музейной экскурсии. Мн., 1990.

Музейные экскурсии. Методические рекомендации. – М.: ЦРИ бюро «Турист», 1991.

Подготовка и проведение экскурсий (методические рекомендации). – М.: ЦРИ бюро «Турист», 1994.

Савина Н.В. Экскурсоведение: Учебно-практическое пособие. – 2-е изд. – Мн., 2001.

Роль игровых методик в формировании личностных качеств ребёнка

Т.Р. Смирнова

Музейно-педагогические занятия на протяжении многих лет являются одним из приоритетных направлений в работе музея-заповедника.

Программы и темы занятий разрабатывались многими научными сотрудниками разных музеев. Содержание этих занятий имеет научную основу, соответствует возрастным и психическим особенностям детей разного возраста.

Параллельно осуществлялось психолого-педагогическое сопровождение по отслеживанию эмоционального состояния детей на занятиях, уровня речевой деятельности, сформированности произвольного внимания, развития познавательной сферы.

С результатами исследований мы знакомили на предыдущих конференциях. А общий вывод можно сформулировать так:

учащиеся учились анализировать и синтезировать предметный мир, овладевали музейной терминологией, учились понимать и выстраивать хронологию исторических событий.

Изменяются условия жизни, соответственно изменяется психология детей и взрослых, а значит – и процесс обучения. Эти изменения затронули и музейно-педагогические занятия. В настоящее время мы наблюдаем, что:

1) дети стали задавать меньше вопросов;

2) дети требуют быстрой смены картинки, т.к. слабо развито произвольное внимание, в реакциях присутствуют повышенная отвлекаемость, игривость, возбуждённость;

3) дети быстро теряют логическую связь, так как слабо развиты навыки саморегуляции, поэтому им сложно на протяжении всего занятия следовать за мыслью музейного педагога;

4) яркость и разнообразие мира: яркие журналы, щиты на улице, компьютеры и экраны телевизоров – притупляют первичное восприятие музейных экспозиций. Психика ребёнка не справляется – восприятие цвета и звука, запаха и прикос-

новения, представление о хорошем и плохом, добром и злом деформируется;

5) всё чаще вокруг нас и детей встречаются одноразовые предметы.

Наши наблюдения подтверждают и педагоги многих полоцких детских садов. Дошкольники мало играют с игрушками отечественного производства, исчезли групповые игры, такие как «Казаки – разбойники», «Жмурки», в момент развёртывания игры практически не используются считалки, заклички. Играют с детьми чаще воспитатели, нежели родители.

Известные российские и белорусские педагоги и психологи отмечают, что происходит механизация детского сознания, выражающаяся в преувеличенном отношении к деньгам, дети стали ориентироваться больше на ценности, за которыми стоит культ силы, агрессии, наблюдается тенденция к сексуализации детского сознания.

Нехватка времени на игру и преждевременное взросление малышей приведёт к серьёзным проблемам и в нашей взрослой жизни, и в жизни самих детей. Но, тем не менее, единственный язык, который даётся детям – это язык игры. Через игру дети познают мир и развиваются.

А как обстоят дела у наших первоклашек?

Ведь шестилетний первоклассник только формально ученик. Игра «не ушла» из его жизни. В первом классе пересекаются игровая и учебная деятельности, идёт развитие не изолированных друг от друга типов деятельности (учебной и игровой), а происходит их интеграция в некую индивидуальную для каждого человека систему взаимосвязанных деятельностей.

Младшие школьники мало читают, их познавательные интересы неустойчивы и неглубоки, наблюдается угасание интереса к познанию нового. В итоге – дети не доиграли, не апробировали себя в ролях, не приобрели жизненные навыки, а уже в шесть лет нужно продемонстрировать высокий уровень познавательной мотивации. А ведь сама жизнь дана ребёнку как проблемная ситуация, в которой ему необходимо принимать решение и действовать. И мы, музейные педагоги, тоже небезучастны в формировании положительных черт ха-

рактера и в развитии психических процессов каждого ребёнка, каждого ученика.

Как и какими способами заметить личность каждого ребёнка в группе, ученика в классе, если дети каждый год меняются, видимся мы с ними один раз в месяц, да и занятия ведут разные музейные педагоги.

Размышляя над этой проблемой, мы решили провести исследование, задачами которого были:

1. Определить коэффициент выносливости и работоспособности детей (использовали теппинг-тест).

2. Изучить умение ребёнка планировать свою деятельность и контролировать её результат (использовали тест «Заселение домика»).

3. Определить основные доминирующие особенности личности и поведения детей (применяли психогеометрическую типологию, автор системы – американец Сьюзен Деллингер.)

Исследования проводились с учащимися первых классов (5 групп), которые посещают занятия по программе «История привычных вещей», 5 групп детей дошкольного возраста и два класса детей 7–8 лет. В количественном отношении в эксперименте участвовало 256 детей школ и дошкольных учреждений города Полоцка.

Каковы же результаты исследований?

***Дети дошкольного возраста*.**

1. Самый высокий коэффициент выносливости определяется цифрой 20, самый низкий – цифрой 9. Дети дошкольного возраста продемонстрировали средний уровень утомляемости. Они способны работать в нормальном темпе на занятиях в пределах 15–20 минут.

2. Выполнение теста «Заселение домика».

Заселить «жильцов» самостоятельно смогли 40 % из опрошенных, а остальным детям (60 %) требовалась помощь взрослого, в своих действиях они были неуверенны, не смогли самостоятельно определить последовательность комбинаций.

3. В поведении и действиях детей проявляется активность, но при этом наблюдается быстрая смена деятельности. Дети эмоционально чувствительны, импульсивны, доверчивы.

Каковы наши выводы?

Формируя определённые умения и навыки у детей дошкольного возраста на музейно-педагогических занятиях, мы должны обратить особое внимание на формирование их волевой активности.

Волевое усилие – новообразование в развитии ребёнка старшего дошкольного возраста. Мы должны подобрать такие приёмы и методы, которые помогут ребёнку удержать внимание, ограничить свои движения, овладеть внутренними операциями. Использование дидактических и познавательно-практических игр поможет решить эти задачи. Их необходимо применять на всех занятиях на протяжении всего учебного года. Познавательно-практические игры помогают расширить и углубить знания, дидактические игры – закрепить полученные знания.

Учащиеся первых классов.

Они показали хороший, но невысокий уровень выносливости. Медлительный темп в выполнении заданий имеют 30 % детей, нормальный темп работы – 50 % детей, скоростной – 20 % детей, но при этом темпе работы теряется качество. При выполнении теста «Заселение домика» 65 % детей работали самостоятельно, остальным детям (35 %) требовалась постоянная помощь взрослого. Доминирующими особенностями личности в этом возрасте остаются: импульсивность, непостоянство в настроении. Но ребята уже целенаправленно выбирают определённый вид деятельности, к которому проявляют интерес.

Каковы наши выводы?

На данном возрастном этапе волевое поведение начинает отделяться от импульсивного и существовать самостоятельно. Поэтому музейным педагогам, работающим с детьми 6–7 лет, необходимо в первой половине учебного года придать занятиям наибольшую занимательность, используя разные виды познавательных игр. Во второй половине учебного года необходимо показать детям, что в учении не всё может быть занимательным, есть непременно и скучные вещи. Но преодолеть трудности на занятиях помогут дидактические игры, которые в конце учебного года уже можно использовать фрагментарно.

Учащиеся вторых классов.

Проведя исследование, мы обратили внимание на резкое разделение учащихся по учебным навыкам, т.е. разделение детей на «сильных» и «слабых».

Поэтому и все другие показатели соответствовали этому отбору. «Сильные» дети не только самостоятельно планировали свою деятельность, но и предложили несколько комбинаций распределения «жильцов». На выполнение задания ими было затрачено мало времени. «Слабые» же дети – долгое время сосредотачивались на заданиии, проявляли неуверенность в своих комбинациях, требовалось участие взрослого как в качестве помощника, так и в качестве оценочного суждения.

В личностной характеристике у детей появляется такие черты характера как упорство, усердие, но психическое развитие большинства детей соответствует дошкольному возрасту.

А учитывая тот фактор, что многие ученики ещё испытывают кризис семи-восьми лет, мы, педагоги, должны проявить особое внимание к личности каждого ребёнка:

неуверенному в себе – придать уверенность, лидера научить замечать своих одноклассников и правильно реагировать на замечания, замкнутого ребёнка научить выражать свои эмоции, а в нужный момент – уметь их сдерживать, безудержного – работать над проявлением своих чувств, формировать умение выслушать другого.

Из всего выше сказанного можно сделать следующие выводы:

1. Рано наши дети становятся учениками. Обучение, построенное на сообщении новых знаний, бесконечном повторении и тренировке, способствует угасанию интереса ребёнка к познанию нового.

2. Авторитетом для ребёнка до 10 лет остаётся по-прежнему взрослый, который формирует личностные черты характера каждого и адаптирует ребёнка к обществу.

3. Плавность перехода от ведущей игровой деятельности к учению обеспечивают дидактические игры. В процессе дидактической игры внимание ребёнка обращается на выполнение игрового действия, а основная задача обучения им не осознаётся

(происходит латентное обучение). Введение игровых ситуаций оптимизирует обучение.

4. Использование дидактических игр на занятиях даёт нам возможность заметить каждого ребёнка, выявить особенности проявления внимания, мышления, памяти. Варьируя игру, мы одновременно диагностируем и корректируем личностные качества каждого ребёнка. Правила игры создают ситуации, в которых преодолевается импульсивность детей и формируются элементы произвольного поведения: соотнесение своих интересов с интересами других.

На сегодняшний день в нашем музее собрано немалое количество дидактических игр, которые мы используем в своей работе. Вот некоторые из них:

1. Словесно-дидактические: «Отгадай и покажи», «Одинаковые слова», «Что здесь лишнее?».

Данные игры развивают логическое мышление, формируют навыки классификации обобщённых понятий, развивают речь, воспитывают умение выслушать товарищей, работать коллективно.

2. Комплекс игр на развитие воображения и внимания: «Придумай фигуру из отрезка верёвки», «Расскажи, что здесь необычного и придумай свой вариант», «Найди спрятанный предмет», «Что бывает кислым, горьким…?», «Помоги будильнику».

3. Игры на знакомство с предметным миром: «Живое – неживое », «Предметы рукотворного и нерукотворного мира», «Что было раньше?».

Отобрав нужные дидактические игры и приёмы, мы обеспечиваем работу с каждым ребёнком, невзирая на его способности, увеличиваем степень участия в занятии каждого ребёнка. Это трудно, но выполнимо.

В дальнейшем мы планируем накапливать тематику дидактических игр и шире их использовать.

Литература

Бесова М.А. Познавательные игры младших школьников. – Мн.: УП ИВУ Минфина, 2005.

Гатанова Н.В., Тунина Е.Г. Тесты для подготовки ребёнка к школе детей 6-8 лет. – СПб.: Издательский дом «Нева». – М.: Олма-пресс, 2001.

Люблинская А.А. Учителю о психологии младшего школьника. – М.: Просвещение, 1977.

Сенько Т.В. Успех и признание в группе. – Мн.: Народная асвета, 1991.

Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Р.-на-Д.: Феникс, 1997.

Вынікі натурных даследаванняў на другім і трэцім паверхах корпуса «А» Полацкага езуіцкага калегіума падчас яго мадэрнізацыі

А.А. Салаўёў

Падчас капітальнага рамонту будынкаў былога езуіцкага калегіума, распачатага ў 2003 г., з боку Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка ажыццяўляўся архітэктурна-археалагічны нагляд. Вялася расчыстка і фіксацыя архітэктурных элементаў будынка і збор пад'ёмнага матэрыялу. Прывязка знаходак вялася да плана другога паверха, складзенага на падставе абмерных планаў першага паверха 1828 г. і планаў другога і трэцяга паверхаў 2003 г. Такім жа чынам вялася і нумарацыя памяшканняў [**4**, с. 102 Мал. 106] **(Мал. 1)**.

Узровень першапачатковай падлогі другога паверха калегіума быў прыкладна на 0,2 м ніжэй за сучасную. Найбольш значныя знаходкі прадстаўлены рэшткамі падмуркаў печаў. Двзе з іх былі збудаваны пасля рамонту 1831 г. (**Мал. 2**). Печы былі квадратнымі ў плане – памерамі каля 1,2х1,2 м. Па звестках В.П. Вікенцьева, яны былі пафарбававаныя [**1**, с. 86]. Печы знаходзіліся па кутах спальняў кадэтаў. Для гэтага ў паўночнай сцяне ў замуроўцы першапачатковых нішаў і дзвярэй былі зроблены дымавыя каналы, якія выходзілі над топачнымі праёмамі XVIII ст. Першапачатковыя кафляныя печы XVIII – пачатку XIX стст. у плане і канструкцыі паўтаралі печы першага паверха, пазначаныя на плане 1828 г. [**4**, с. 102 Мал. 106; **7**, с. 41]. Сярод знойдзеных падмуркаў найбольш добра захаваўся падмурак печы памяшкання № 9. Ён уяўляў сабой цагляную вымастку 0,95х2,0 м (**Мал. 3**). Каля яе падмурка быў сустрэты кавалак кафліны першай паловы XVIII ст. са змешчанай рамкай [**2**, с. 43] (**Мал. 6**). Рэканструкцыя кафлі і складу пячнога набору стала магчымай дзякуючы завалу кафлі з паддашша гэтага корпуса. Там былі знойдзены і адрэстаўраваны сцянныя і карнізныя тэракотавыя і карычневапаліваныя кафліны, там жа сустрэты і каронкі, якія маглі належаць да гэтай печы. Яны

аналагічныя сцянным і карнізным кафлям паводле стылю аздаблення і колеру палівы (**Мал. 14**). Узровень першапачатковай падлогі келляў і калідора другога паверха быў прыкладна нам 0,2 м ніжэй за сучасную. Былі таксама расчышчаны рэбры жорсткасці скляпенняў першага паверха (**Фота 1, 2**) і здабыты пад'ёмны матэрыял XVIII – пачатку XIX стст. (**Мал. 5–7**).

Даследаванні сцен другога паверха таксама далі цікавы археалагічны матэрыял, бо з гістарычнай даведкі вядома, што падчас рамонту 1831 г. нішы запаўнялі будаўнічым смеццем [**5**, с. 24]. У запаўненні ніш (упадзін) другога паверха былі сустрэты кавалкі кафлі, рэшткі лістоў і старонак кніг XVIII – пачатку XIX стст., у тым ліку канверт ад ліста, адрасаванага прарэктару піяраў Барташэвічу* (**Фота 3, 4**). У нішах усходняй сцяны памяшкання № 9 былі графіці – арабскія лічбы, літары і знак (**Фота 5, 6**). У памяшканні №1 быў раскрыты аконны праём XVIII ст. У нішы пад акном памяшкання № 1 прасочаны фрагмент падлогі XVIII ст. Гэтыя нішы захавалі афарбоўку, зробленую да 1831 г. Частка кафлі, знойдзенай у нішах, таксама мае прамыя аналагі сярод знаходак ў завале кафлі на паддашшы. Гэта дазваляе зрабіць прывязку часткі знаходак з паддашша да гэтага паверха (**Мал. 15**). Так, напрыклад, у памяшканні № 9 сустрэты абломкі кафлі канца XVIII ст. [**3**, с. 72, 73] з сіняй эмаллю (**Мал. 16**). З улікам аналагічных знаходак з сіняй і блакітнай эмаллю на паддашшы стала магчымым часткова аднавіць склад пячнога набору і верагодны знешні выгляд печы. Гэта было вельмі складанае шмат'яруснае збудаванне з прафіляванымі карнізамі. Яго люстэрка аздабляла гладкая кафля. Арнаментаванымі маглі быць толькі кутнія вырабы. Звычайна кутнія сцянныя кафлі канца XVIII – пачатку XIX стст. мелі двухчасткавую ці трохчасткавую пласціну. Сярэдзіна іх магла мець сціплы раслінна-геаметрычны арнамент. Вельмі багата прадстаўлены карнізныя кафлі. Яны ўсе прафіляваныя, без арнаменту.

Характар профілю пласціны і канструкцыя румпаў кафлі дазваляюць вызначыць іх месца і размяшэнне ў архітэктоніцы

---

*Аўтар выражае шчырую падзяку супрацоўніку НПГКМЗ С.Я. Глазырыну, які даследаваў і вызначыў знаходку.

печы. Так, напрыклад, некаторыя з карнізаў мелі румпу, сабраную з пласцін, ці гладкую ніжнюю частку румпы, пакрытую на $^1/_4$ эмаллю. Гэта дазваляла ўладкоўваць гэтыя кафлі ў цокалі печы, або рабіць значны выступ кафлі пры будаўніцтве верхняга карніза пад гарадкі. Апошнія прадстаўлены як гарызантальнымі пласцінамі з геаметрычным арнаментам, так і вытанчанымі стылязаванымі вазамі (**Мал. 16**). Апошнія маглі аздабляць куты печы ў месцы злучэння гарадкоў. Сярод карнізных кафлін і гарадкоў сустрэты падчасаныя і абрэзаныя да абпалу вырабы. Апошняе сведчыць аб крывалінейных абрысах верху печы і яе вельмі складанай архітэктоніцы.

Падчас даследаванняў сцен знойдзены рэшткі счасаных перагародак і скляпенняў келляў (**Мал. 2**) (**Фота 7**). Некаторыя келлі (напрыклад, памяшканне № 5) не мелі дзвярэй і ніш. Магчыма, тут і былі падвоеныя памяшканні з кафлянай «цёплай падлогай», але яе рэштак не выяўлена. У сцяне гэтага памяшкання была прасочана лучковая арка невядомага прызначэння. Яна шырынёй каля 1,2 м. Магчыма, гэта была ніша або камін. Сценкі яго былі расчасаны. Найлепей захаваўся камін у памяшканні № 6. Ён меў арку са складаным профілем, зробленым па лекалу, і ўяўляў сабой шматгранную глыбокую нішу, якая знаходзілася ў тоўшчы сцяны і перыядычна бялілася крэйдай. Под каміна – вымастка ў два рады цаглін на пясчанай падушцы. У запаўненні каміна сустрэты падлогавыя тэракотавыя пліткі XVIII ст. з касымі барознамі 28,0х27,0х6,5 см (**Мал. 7**). Даследаванні каля каміна муроўкі сцен паказалі, што ён узводзіўся разам з будынкам у 1750 г. (**Мал. 2**) (**Фота 8**) .

У тоўшчы сцяны каля памяшканняў № 7 і 8 былі прабіты вялікія шахты, што злучалі паверхі будынка з падвалам. Яны былі атынкаваны і мелі рэшткі пад'ёмных механізмаў. Шахтыможна датаваць іх пачаткам XX ст.

Калідор корпуса значных пераробак не зведаў. Засыпка скляпення першага паверха – галька, кавалкі цэглы, пясок. Сцены мелі выступы ў палову цагліны на глыбіні каля 0,3 м ад сучаснай падлогі. Засыпка знаходак не ўтрымлівала. Сярод знойдзеных пячных праёмаў, замураваных ў 1831 г. [**5**, с. 33], лепш за ўсё захаваўся праём каля памяшкання № 7. Яго рас-

чыстка дазволіла знайсці падлогавыя тэракотавыя пліткі XVIII ст. 28,0х28,0х6,0 см (**Мал. 7**). Быў прасочаны і топачны праём, побач з аркай захавалася пяцелька ад клямкі топачных дзверцаў [**12**, с. 62] (**Мал. 3**). Падлога пячной аркі была выкладзена цэглай. Нярэдка гэтыя праёмы маглі выкарыстоўвацца і як каміны для асвятлення калідораў.

На падставе гэтага матэрыялу можна паспрабаваць часткова рэканструяваць кафляныя наборы і магчымы знешні выгляд печаў, улічваючы, што ва ўсіх келлях яны былі аднатыпныя па форме, памерах і канструкцыі [**6**, с.210](**Мал. 17–20**).

Памяшканні 10–12 былі надбудаваны над часткай былой езуіцкай кухні паміж 1910 і 1918 гг. Да гэтага, яшчэ ў канцы XIX – пачатку XX стст., былі знесены яе скляпенні і перагародкі. Двухпавярховая надбудова мае бетонныя столі і пліткавую каляровую падлогу (зараз знесена) (**Фота 9, 10**), больш тонкія сцены. Аналагічныя канструктыўныя і дэкаратыўныя элементы маюць карпусы «Д», «Е» і ўстаўка паміж карпусамі «В» і «Б» [**КП5-2321/14; КП5-2536/7**]. Такім чынам, гэтыя пабудовы з'яўляюцца аднагачасовымі. Параўнанне старых паштовак і фотаздымкаў паказалі, што яны зроблены паміж 1910 і 1918 г. [**КП5-2536/8, КП5-2536/10**]. На паўночнай сцяне калідораў на другім і трэцім паверсе і на частцы заходняй сцяны корпуса «Б» былі прасочаны счасаныя пілястры і абрамленнні вокнаў першапачатковага паўночнага фасада корпуса «А» XVIII ст. У тоўшчы гэтай сцяны за пілястрамі знаходзіліся рэшткі пашкоджаных дымаходаў ад печаў былой езуіцкай кухні. Гэтыя дымаходы ў пачатку XX ст. былі перароблены ў вентыляцыі. Даследаванні ўсходняй сцяны памяшкання № 10 на другім паверсе выявілі закладзены лучковы арачны праём каля 1,0 м шырынёй. Над ім была дадатковая арка. Гэта мог быць замураваны ўваход на паддашша езуіцкай кухні. З вышыні каля 1,5 м ад узроўню сучаснай падлогі памяшкання № 10 другога паверха прасочаны рэшткі пілястры і абрамленняў ніш і вокнаў заходняй сцяны корпуса «Б». Ніжняя частка сцяны на вышыню ад 0,5 да 1,0 м пашкоджана і перакладзена. Характар пашкоднжаняў і рамонту дазваляе меркаваць, што гэта вынік падчосу сцяны ў месцы яе злучэння з дахам кухні ў пачатку XX ст. (**Мал. 4).**

З інвентара 1807 г. вядома, што дах кухні, як і ўвесь корпус, быў пакрыты дахоўкай [**5**, с. 6]. Рэшткі канструкцый першапачатковага даху былі сустрэты над скляпеннямі памяшканняў 13 і 14 езуіцкай кухні. З улікам нязначнага схілу паверхні даху (да 30°) і значнага цяжару дахоўкі драўляных элементаў у яго канструкцыі было няшмат [**9**, с. 51]. Вядома, што езуіты з мэтай пажарнай бяспекі зводзілі да мінімуму ўжытак драўніны, таму аснову кроквеннай сістэмы кухні складалі двухаркавыя перагародкі (фермы) таўшчынёй ў 1 ці $1^1/_2$ цагліны (**Мал. 4**). Іх усталёўвалі на цэнтральных восях скляпенняў і на капітальных перагародках. Зыходзячы са знойдзеных рэшткаў, максімальная вышыня цэлых сценак была каля 1,5–2,0 м ад скляпення. Шырыня арак была каля 2,0–2,2 м, іх пяты знаходзіліся на рознай вышыні ад зрэзу сцен і рэбраў жорсткасці скляпенняў. Перапад вышыні пят складаў каля 0,15 і 0,3 м. Размяшчэнне гэтых двухаркавых перагародак не супадала з размяшчэннем пілястраў і вокнаў на фасадзе, таму можна меркаваць, што яны перакрываліся дахам (**Мал. 1, 4**). У любым выпадку дах «хаваў» ніжнюю частку вокнаў калідора. Зыходзячы з гэтага, можна меркаваць, што паверхня даха мела ўвагнутыя крывалінейныя абрысы. Адлегласць паміж перагародкамі была каля 1,5–2,0 м. Зверху на сцены клалі драўляныя бэлькі пад дахоўку. Рэшткі апошняй сустрэты там жа. Гэта былі хвалістыя пласціны з чатырохкутным зубам з рэшткамі вапнавай рошчыны, яны знаходзіліся непасрэдна на скляпеннях [**10**, с. 128]. Яе памеры можна аднавіць па цэлых аналагах з паддашша гэтага корпуса. Вышэй яе знойдзены кавалкі аконнага шкла і начынняў (бутэлек і шклянак) XVIII–XX стст. (**Мал. 5**) Такім чынам, улічваючы ўзровень знаходжання падаконнікаў калідора, арак мяркуемага дзвярнога праёма на паддашша і вышыню двухаркавых перагародак, якія перакрываліся дахам, можна зрабіць вывад, што менавіта тут знаходзіліся «три полуокошка», вядомыя па Інвентару 1807 г. [**5**, с. 6] Яшчэ адно, верагодна, было на лесвіцы корпуса «Г». Выкарыстанне цагляных фермаў у беларускай архітэктуры з'ява даволі рэдкая. Так, напрыклад, падобная канструкцыя зафіксавана на паддашшы ратушы ў Нясвіжы, збудаванай ў XVI ст., але там іх прызначэнне не вядома [**11**, с.

79]. Слупы і аркі на паддашшы галоўнага корпуса калегіума прыгадваюцца і ў гістарычнай даведцы, калі гаворка ідзе аб рамонце 1831–1835 г., падчас якога яны былі знесены [**5**, с. 27].

Бетоннае перакрыцце паміж другім і трэцім паверхамі ўзведзена разам з прыбудовай. Даследаванні пад падлогай трэцяга паверха выявілі на перакрыцці шмат рэштказ паперы. Там жа сустрэты шахматы і шашкі з савецкай сімволікай. Цікавыя вынікі дала распрацоўка засыпкі скляпення калідора. Яна была двухслойнай. Ніжні слой складаўся з шэрай зямлі, перамешанай з вуголлем і абпаленай глінай. Гэты слой быў насычаны кавалкамі кафлі з рознымі арнаментамі і шкла XVII–XVIII стст. Большасць кафлі была з пашкоджанай палівай. Знойдзена і лекальная цагліна XVIII ст., кавалкі падлогавых плітак XVII–XVIII стст., гаршкоў XI–XII стст. (**Мал. 10–13**) і рог са слядамі апрацоўкі. На аснове атрыманага матэрыялу стала магчымым вылучыць няпоўны набор кафлі ад адной печы (**Мал. 11**). У засыпцы знойдзены і кавалкі чалавечых костак і чэрапа. На падставе гэтага можна меркаваць, што гэта засыпка позняга паходжання. Верхні слой захоўваў трэскі і паперу XIX–XX стст. Сцены мелі выступы ў палову цагліны на глыбіні каля 0,3 м ад сучастнай падлогі.

Даследаванне сцен трэцяга паверха паказала, што печы мелі практычна ўсе келлі, як і на першым паверсе. Цалкам расчышчаны праёмы каля памяшканняў №№ 4, 8. Побач з праёмам каля памяшкання № 4 ацалела зачэпка ад кручка. Ён быў моцна пашкоджаны падчас пераробкі ў вентыляцыю. На першапачатковай тынкоўцы выдатна захаваліся дзіркі цвікоў і адбіткі палосак ад петляў дзверцаў. Праёмы каля памяшканняў № 3 і 6 перароблены пад вентыляцыю. Яны мелі шаберы – махавікі з ланцугамі і гірамі, што рухалі засаўкі ў трубах. Пячны праём каля памяшкання № 8 мае выдатную захаванасць, за выключэннем пашкоджанай цаглянай адмосткі, у складзе якой была цэглападобная плітка XVIII ст. (**Мал. 3**), у сценцы былі выяўлены абодва крукі ад пячных дзверцаў; у адрозненне ад іншых пячных праёмаў ён не меў дадатковай аркі, на яе месцы была прамавугольная адтуліна. Дымаход адразу выходзіў у

комін. У запаўненні праёма знойдзены квадратныя падлогавыя пліткі, кавалкі кафлі і посуду XVIII – пачатку XIX стст. (**Мал. 7**) [**3**, с. 72–73]. На яго адхонах былі прасочаны адтуліны ад цвікоў для мацавання петляў дзверцаў [**8**, с. 75]. Назіранні за даследаванымі праёмамі паказала, што некаторыя з іх мелі па дзве аркі над топачным праёмам, частка топачных праёмаў магла замест дадатковай аркі мець адтуліну для выхаду дыму, частка праёмаў, магчыма, была перароблена ў каміны. Расчыстка часткі нішаў дазволіла таксама знайсці матэрыялы XVIII – пачатку XIX стст. Так, напрыклад, даследаванні нішаў у заходняй сцяне над памяшканнем № 1 паказалі, што адна з іх была аконным праёмам, які да 1831 г. быў перароблены ў нішу. Там знойдзены падлогавыя пліткі, сярод іх быў абломак з сіняй эмаллю і моцным нагарам на адвароце. У суседняй нішы знойдзены фрагменты двюх кафлін поўнага профілю з зялёнай і бардовай плямістай эмаллю. У адной з нішаў выяўлены і абломак трохкутнай падлогавай пліткі з белай эмаллю [**3**, с. 72–73] (**Мал. 8, 9**). У гэтых нішах прасочаны і фрагменты падлогі XVIII ст. Тэракотавыя кафлі з плямамі зялёнай палівы і змешчанай рамкай знойдзены ў нішы над памяшканнем № 3 [**2**, с. 43]. Ніша над памяшканнем № 4 захавала адбіткі брускоў і цвікоў ад драўляных паліц. Гэтыя нішы таксама першапачаткова былі пабелены, а пазней пафарбаваны ў блакітна-шэры колер. Таксама быў расчышчаны першапачатковы дзвярны праём. Улічваючы тое, што ён толькі пабелены, можна меркаваць, што ён замураваны да 1831 г. (**Фота 11**).

Такім чынам, на падставе матэрыялаў даследаванняў другога і трэцяга паверхаў корпуса «А» можна зрабіць наступныя высновы:

– Большасць келляў другога і трэцяга паверхаў мела печы, якія па памерах, канструкцыі і аздабленні былі аналагічныя печам першага паверха галоўнага корпуса калегіума. Мяркуючы па знойдзенай кафлі, большасць іх да 1831 г. была перабудавана.

– Усе памяшканні мелі падлогу з тэракотавых масіўных квадратных або прамавугольных плітак, звычайна ў Інветары 1807 г. названых цэглай. Аб існаванні «цёплых падлог» ускосна

можа сведчыць наяўнасць кавалка паліванай падлогавай пліткі з нагарам, рэшткаў саміх каналаў не знойдзена.

– Камінаў у келлях было мала, верагодна яны як і «цёплая падлога», знаходзіліся ў падвоеных келлях.

– Пячныя праёмы трэцяга паверха з-за нязначнай таўшчыні сцяны мелі дзверцы з боку калідора.

– Першапачаткова ўсе памяшканні бялілі крэйдай. Да 1831 г. частка памяшканняў была пафарбавана ў блакітна-шэры колер.

– Да рамонту 1831 г. некаторыя вокны былі закладзены і перароблены ў нішы.

– Першапачатковая засыпка скляпенняў келляў першага паверха знішчана падчас рамонту 1831 г.

– З мэтай пажарнай бяспекі выкарыстанне драўніны ў канструкцыях будынка было мінімальным, што выклікала ўзвядзенне на паддашшы кухні цагляных фермаў.

– У выніку ўзвядзення паміж 1910 і 1918 гг. надбудовы першапачатковы паўночны фасад корпуса «А» быў сцчасаны і «схаваны» за ёй.

– Выяўленыя рэшткі канструкцыі даху над кухняй дазваляюць меркаваць аб канструкцыі даху галоўнага будынка.

– Сярэдні паверх галоўнага корпуса мог выкарыстоўвацца як адміністрацыйна-вучэбны. Аб гэтым сведчаць знаходкі шматлікіх кавалкаў кніг і сшыткаў шкаляроў, наяўнасць камінаў і падвоеных келляў. Тут, у прыватнасці, знаходзілася келля прарэктара піяраў Барташэвіча. Трэці паверх быў цалкам жылым.

Літаратура.

1. Викентьевъ В.П. Полоцкій кадетскій корпусъ: історіческій очеркъ 75-летія его существованія. – Полоцк, 1910. – 396 с.: 43 табл. **ПИАЗ КП5-2457–2458**

2. Дук Д. Цеплыня ад цеплыні. // Мастацтва. – 2001.– № 5. – С. 42–46.

3. Здановіч Н.І., Трусаў А.А. Беларуская паліваная кераміка XI–XVIII стст. / Пад рэд. Г.В. Штыхава. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 183 с.: іл.

4. Квітніцкая Е.Д. У Полацку бачыў святога Стэфана / Страчаная спадчына . Уклад. Т.В. Габрусь. – Мн., 1998. – С. 101-105.

5. Кукуня О.,Соболь В. Объект: Памятник архитектуры XVIII в. (Корп. «А» изуитского коллегиума в г. Полоцке). Эскизный проект, комплексные научные изыскания. Историко-архивные и библиографические исследования. Том 2, кн. 5. Мн., 1994.

6. Немцова Н.И. Реконструкция изразцовых печей в доме Сапожникова в г. Гороховце. // Советская археология. –1985. –№ 4, – С. 198– 212.

7. Салаўёў А.А. Кафляныя печы XVIII – пачатку XIX стст. Полацкага езуіцкага калегіума (па назіраннях на першым паверсе карпусоў «А» і «Г») / Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі (па выніках навукова-даследчай работы ў 2004 г.). – Полацк: НПГКМЗ, 2004., – С. 33–62.

8. Спегальский Ю.П. О некоторых приёмах устройства отопительных печей XVII в. (по находкам в Пскове) / КСИА. Вып. 113. 1968. – С. 74–77.

9. Трусаў А.А. Манументальнае дойлідства на Беларусі XI–XVII стст. (гісторыя будаўнічай тэхнікі). – Мн.: ТАА «Лекцыя», 2001. – 204 с.: іл.

10. Трусов О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI–XVII вв.: Архитект.-археологический анализ. – Мн.: Наука и техника, 1988. – 160 с.: ил.

11. Чантурия В.А. Памятники архитектуры и строительства Белоруссии. – Мн.: Полымя, 1986. – 1240 с. ил.

12. D№browska M. Kafle i piece kaflowe w Polsce do konca XVIII w. / Studia i materiały z historii kultury materialnej. – 1987. – T. LVIII. – 270 s.

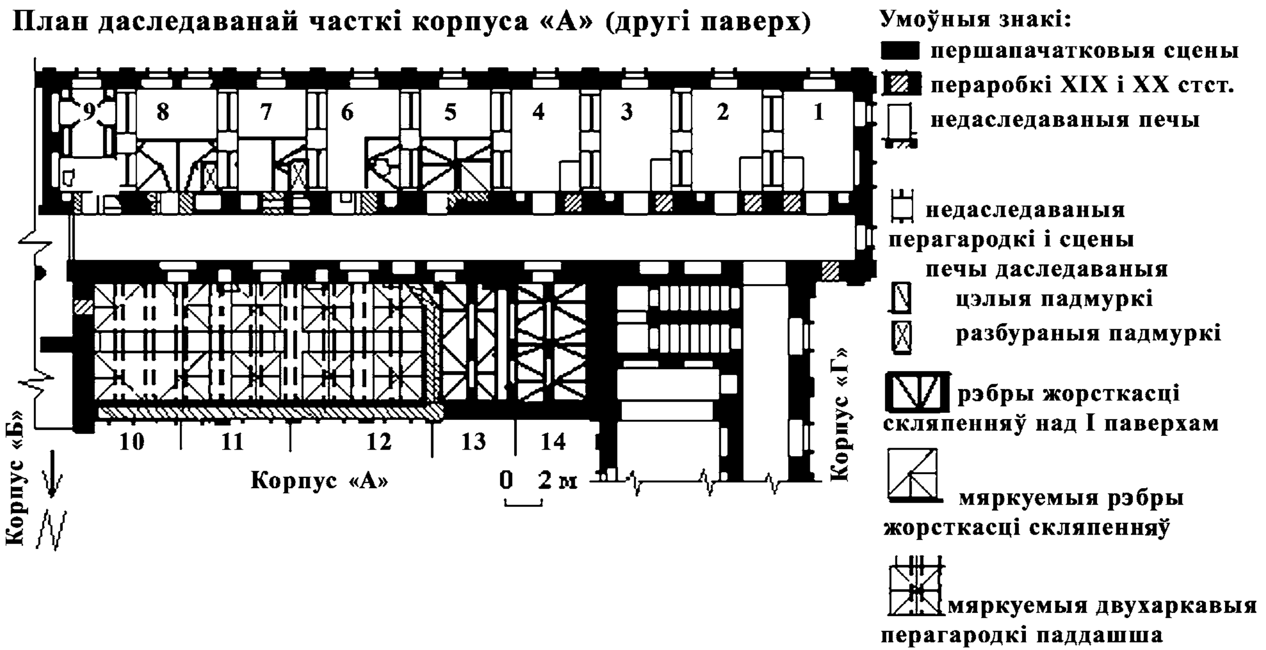

Мал. 1. План другога паверха корпуса «А».

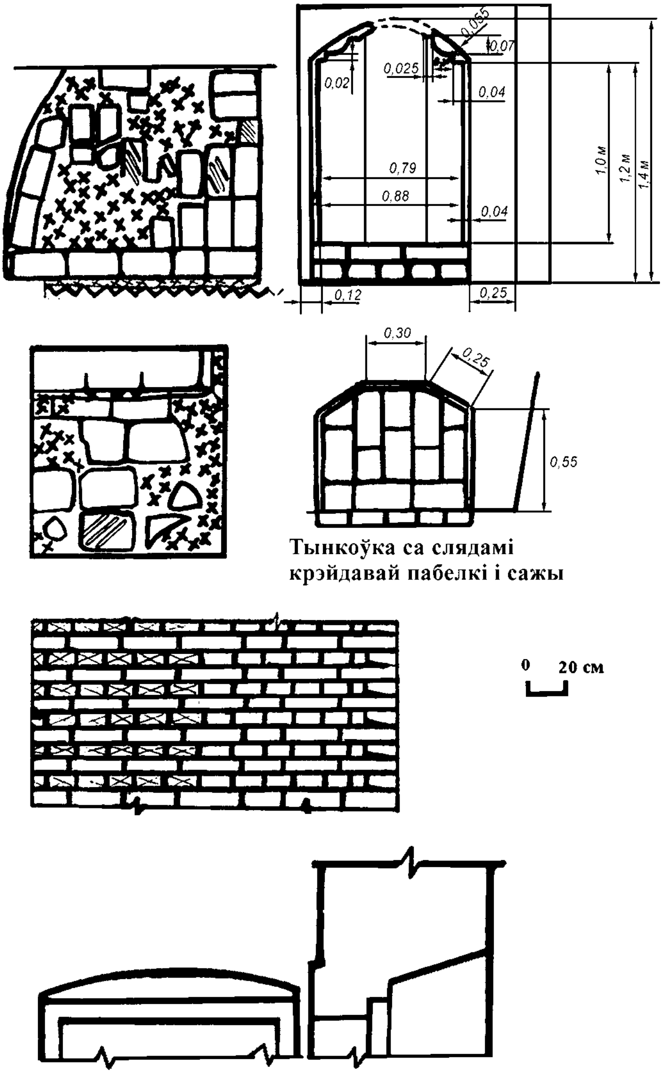

Мал. 2. Падмурак печы, зроблены пасля 1831 г. (памяшканне № 5), адмостка з падлогавых плітак у пазусе скляпення (памяшканнне № 7), муроўка паўднёвай сцяны (памяшканне № 8), абрысы верхняй часткі акна трэцяга паверха да 1831 г. (памяшканне № 8), абмерны малюнак каміна (памяшканне № 6).

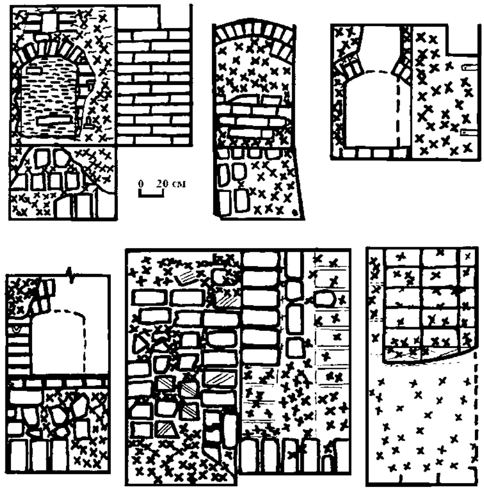

Мал. 3. Топачныя праёмы трэцяга паверха (памяшканні № 4, 6, 9), топачны праём і падмуркі печаў другога паверха (памяшканні № 7 і 9).

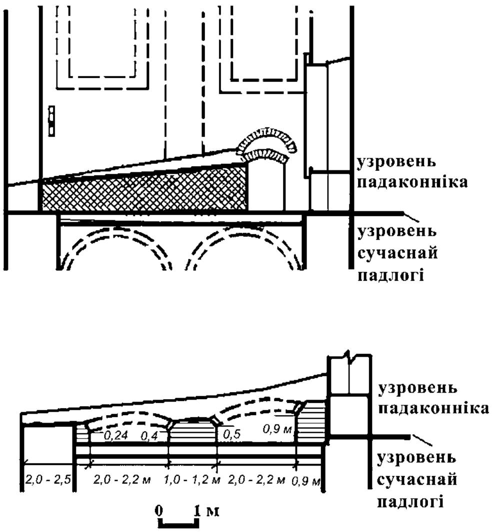

Мал. 4. Усходняя сцяна памяшкання № 10 са счасанай пілястрай, абрамленнямі акна і нішы і ўваходам (?) на паддашша былой езуіцкай кухні, абмерны малюнак рэштакаў двухаркавых фермаў на паддашшы былой езуіцкай кухні і рэканструкцыя іх магчымага выгляду.

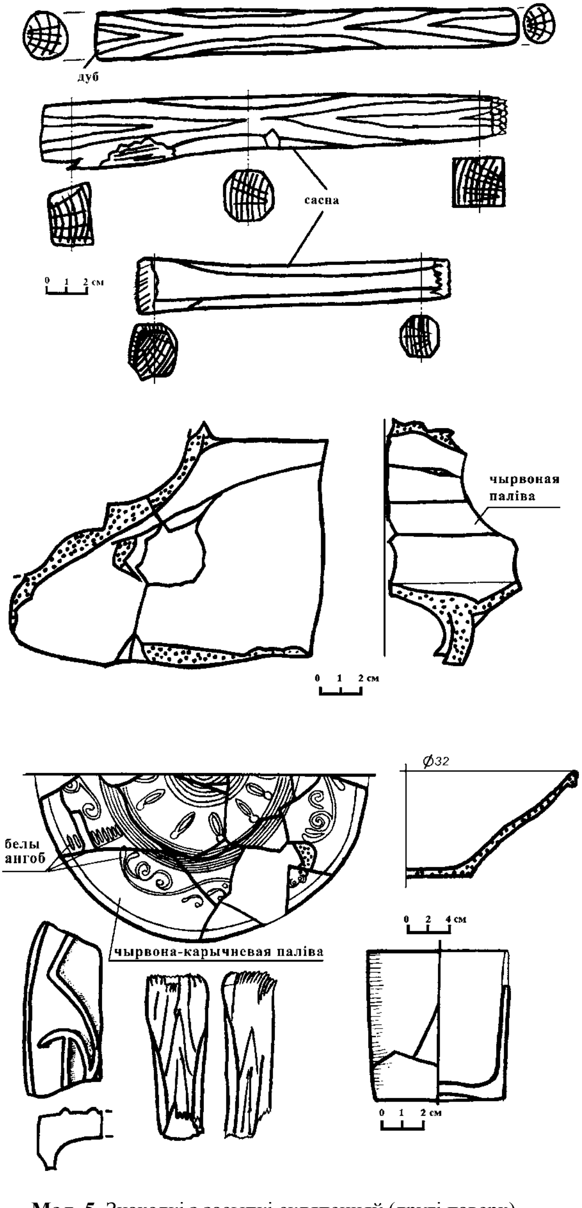

Мал. 5. Знаходкі з засыпкі скляпенняў (другі паверх).

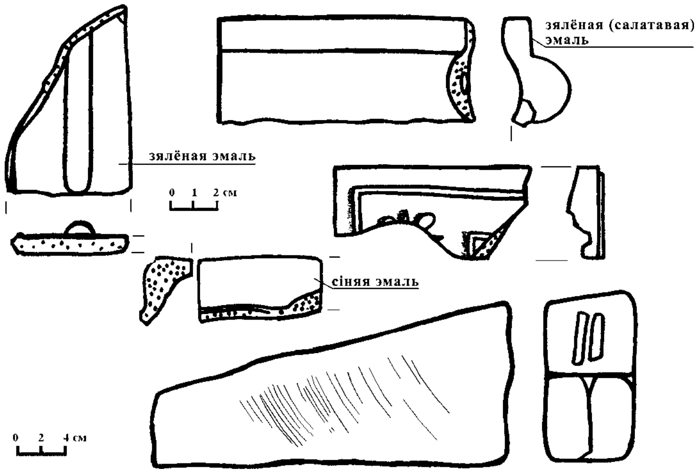

Мал. 6. Кафля з засыпкі і нішаў другога паверха і цэгла з трэцяга паверха.

Мал. 7. Падлогавыя пліткі з другога і трэцяга паверха.

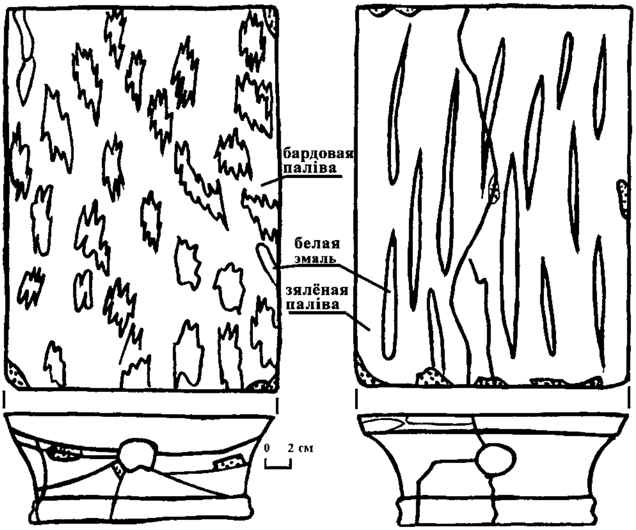

Мал. 8. Кафля з нішы трэцяга паверха (ніша памяшкання № 1).

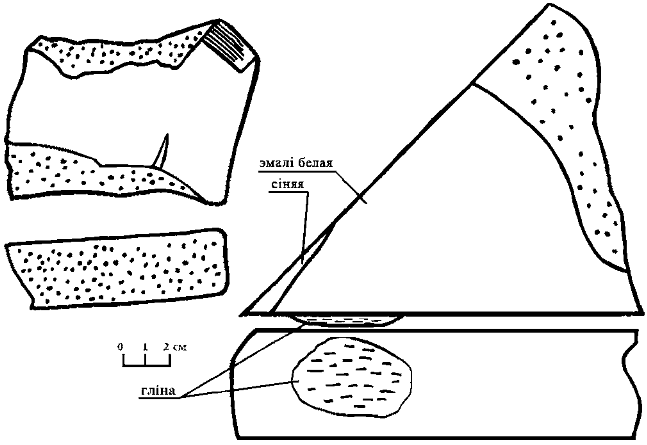

Мал. 9. Падлогавыя пліткі з трэцяга паверха (ніша памяшкання № 1).

Мал. 10. Геральдычная кафля з калідора трэцяга паверха.

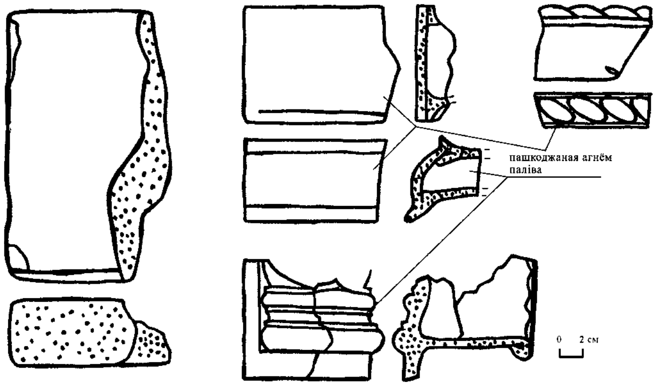

Мал. 11. Падлогавая плітка і кафля з аднаго пячнога набору (знаходкі з калідора трэцяга паверха).

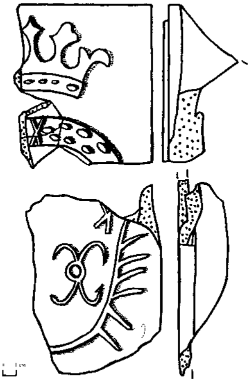

Мал. 12. Геральдычная кафля (знаходкі з калідора трэцяга паверха).

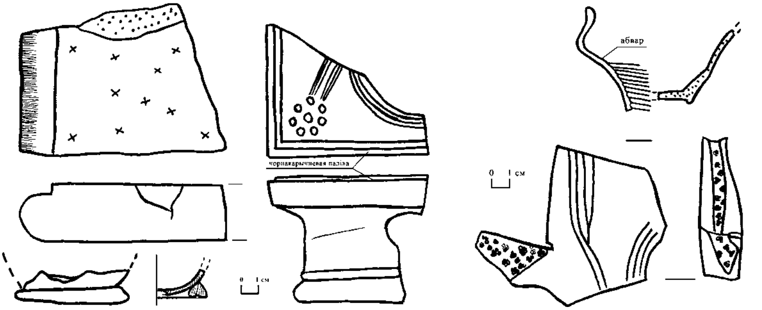

Мал. 13. Знаходкі з калідора трэцяга паверха.

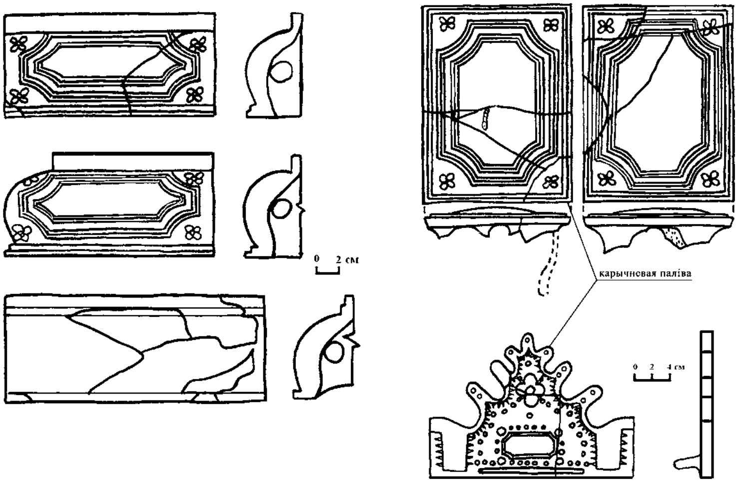

Мал. 14. Карычневапаліваная і тэракотавая кафля з паддашша.

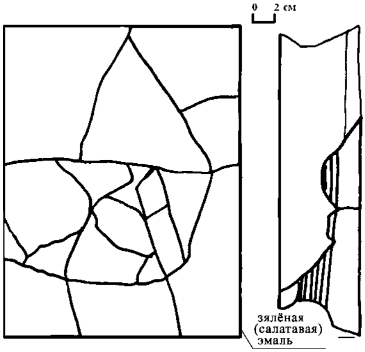

Мал. 15. Зялёнаэмалевая кафля з паддашша з аднаго пячнога набору.

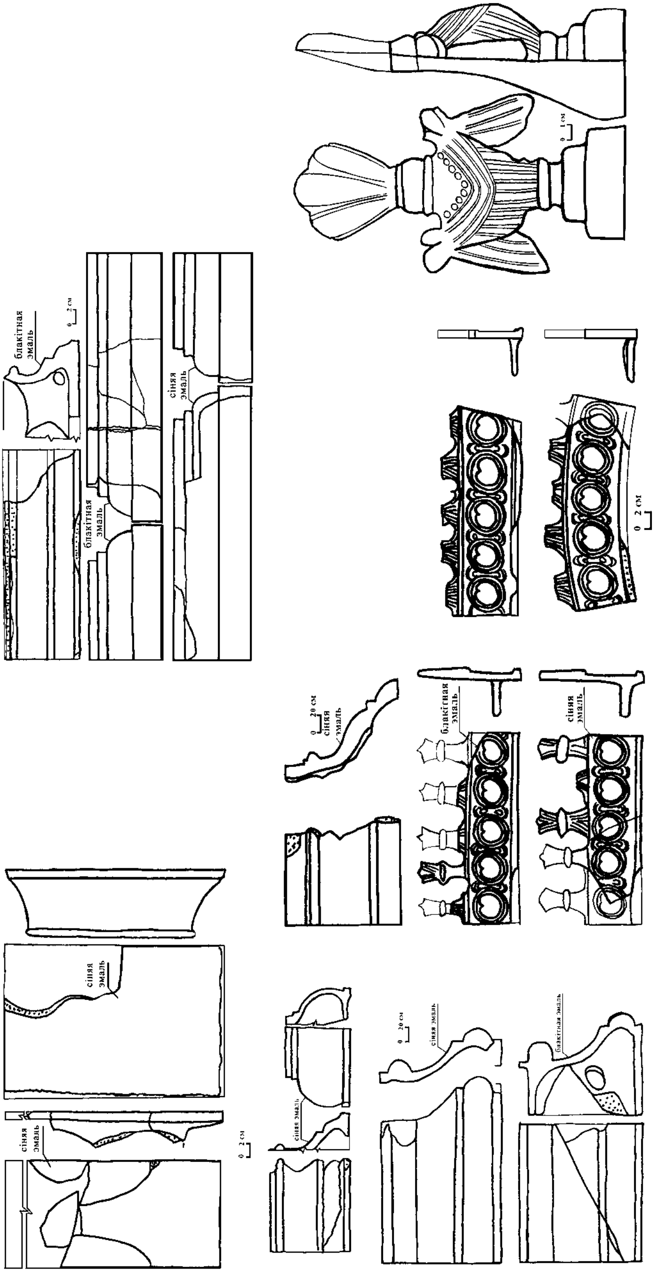

Мал. 16. Кафлі з блакітнай і сіняй эмаллю з паддашша з аднолькавых пячных набораў.

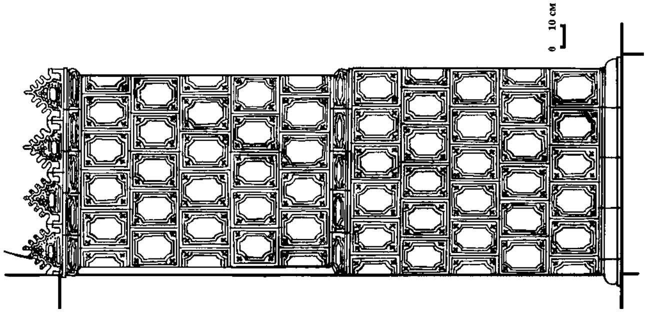

Мал. 17. Графічная рэканструкцыя паўднёвага фасада печы з карычневапаліванай кафлі (памяшканне № 9).

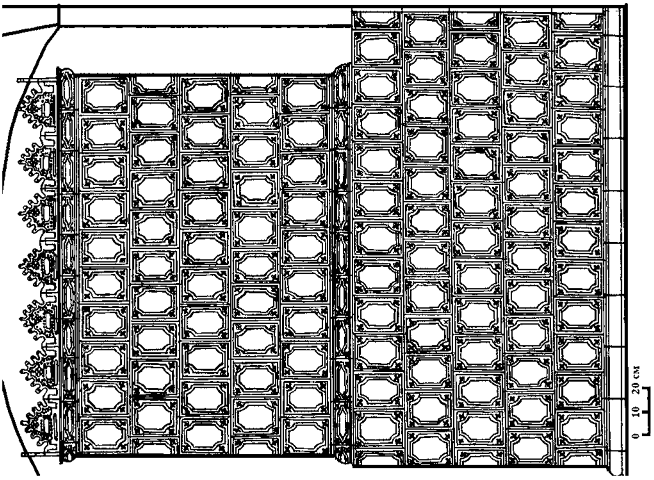

Мал. 18. Графічная рэканструкцыя ўсходняга фасада печы з карычневапаліванай кафлі (памяшканне № 9).

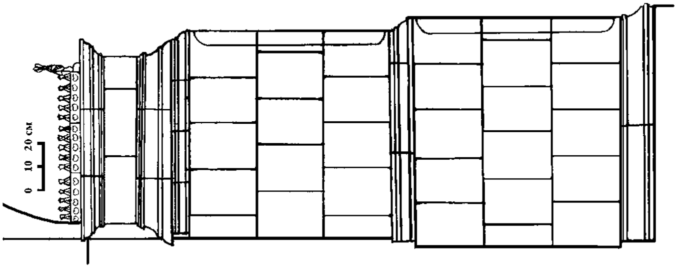

Мал. 19. Графічная рэканструкцыя паўднёвага фасада печы з сіняй эмалевай кафлі (памяшканне № 9).

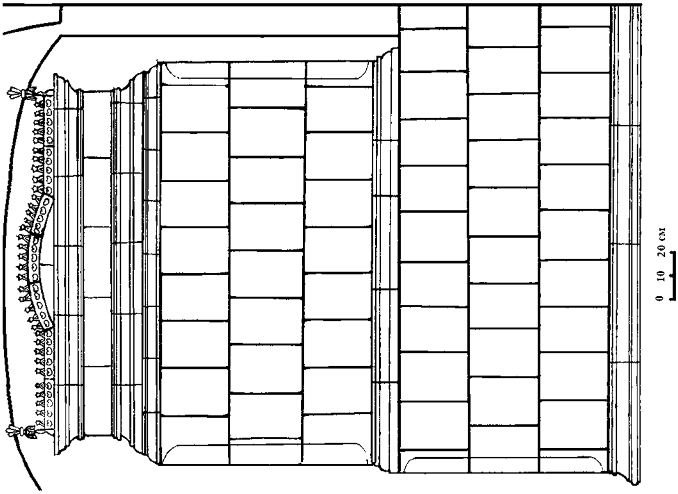

Мал. 20. Рэканструкцыя ўсходняга фасада печы з сіняй эмалевай кафлі (памяшканне № 9).

Фота 1. II паверх. Рэбры жорсткасці скляпенняў XVIII ст. над памяшканнем № 5 першага паверха.

Фота 2. II паверх. Рэбры жорсткасці скляпенняў XVIII ст. над памяшканнем № 8 першага паверха.

Фота 3. II паверх. Канверт ад ліста прарэктару піяраў Барташэвічу (?).

Фота 4. II паверх. Знаходкі з нішы і засыпкі скляпенняў над памяшканнем № 9.

Фота 5. II паверх. Афарбоўка і графіці нішы памяшкання № 9, зробленыя да 1831 г.

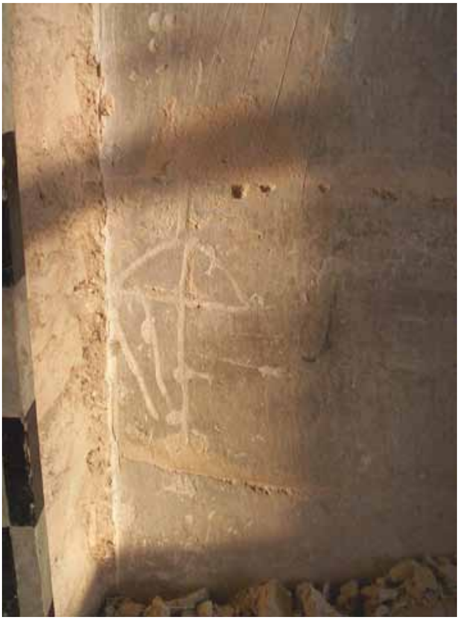

Фота 6. II паверх. Афарбоўка і графіці нішы памяшкання № 9, зробленыя да 1831 г.

Фота 7. II паверх. Паўночная сцяна і абрыс рэштак скляпенняў XVIII ст. былой езуіцкай келлі (памяшканне № 5). Дзвярны праём, прабіты пасля 1831 г.

Фота 8. II паверх. Камін XVIII ст. у памяшканні № 6.

Фота 9. III паверх. Пліткавая падлога памяшканняў № 10 і 11 пачатку XX ст.

Фота 10. III паверх. Пліткавая падлога памяшкання № 12 пачатку XX ст.

Фота 11. III паверх. Дзвярны праём і ніша XVIII ст. у паўночнай сцяне былой езуіцкай келлі (памяшканне № 6).

Агляд калекцый, каталогі прадметаў з фондаў НПГКМЗ

Агляд калекцыі народнага тэкстылю Паазер'я з музейнага збору НПГКМЗ

В.Ф. Дамаскіна

Кароткая гістарычная даведка аб асаблівасцях развіцця ткацтва на Паазер'і ў XIX–XX стст.

Этнаграфічнае вывучэнне і картаграфаванне разнастайных кампанентаў тэрыторыі Беларусі ў XVIII–XIX ст. дазваляе суаднесці іх па розных таксанамічных узроўнях і вылучыць 6 этнаграфічных рэгіёнаў:

Паўночны (Паазер'е), Паўночна-Заходні (Панямонне), Цэнтральны (Цэнтральная Беларусь), Усходні (Падняпроўе), Заходняе Палессе і Усходняе Палессе.

На працягу стагоддзяў межы гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў мяняліся, аднак гэта не парушала пераемнасці гістарычных традыцый, якія ва ўмовах патрыярхальнага ўкладу выконвалі жыццёва важную камунікатыўную ролю, замяняючы пісьмовую культуру.

Гісторыка-этнаграфічны рэгіён – рэгіён, што вылучаецца на якой-небудзь тэрыторыі паводле комплексу этнакультурных прыкмет: асаблівасцей этнічнай гісторыі, характару рассялення, гаспадарчых заняткаў і прылад працы, народнай архітэктуры, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, традыцыйнага адзення, фальклору, мясцовых гаворак і інш.

Гісторыка-этнаграфічныя рэгіёны адлюстроўваюць варыяцыйнае багацце і разнастайнасць беларускай народнай культуры, яе творчыя магчымасці і самадзейны характар.

Паазер'е, Падзвінне, – гісторыка-этнаграфічны рэгіён, які займае большую частку Віцебскай вобласці.

На паўднёвым усходзе па дняпрова-дзвінскім водападзеле мяжуе з Падняпроўем, на поўдні і паўднёвым захадзе па ўмоўнай лініі на поўнач ад Барысава і Лагойска праз Паставы – з Цэнтральнай Беларуссю і Панямоннем. Як гісторыка-этнаграфічны рэгіён адпавядае асноўнаму масіву старажытнай Полацкай зямлі.

Для Паазер'я разам з часткай Падняпроўя на працягу сярэдняевякоўя і да 2-й паловы XIX ст. захавалася этнаграфічная назва Белая Русь, якая паступова была пашырана на ўсю тэрыторыю сучаснай Беларусі.

У выніку падзелаў Рэчы Паспалітай (1772 і 1793 гг.) Паазер'е было далучана да Расіі і ўваходзіла ў склад Полацкай, з 1796 г. – Беларускай, а з1802 г. – Віцебскай губерняў; заходняя частка ўваходзіла ў Віленскую губерню.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі і ўтварэння Беларускай ССР усходняе Паазер'е з 1924 г. у складзе БССР; заходняя(левабярэжная) частка Паазер'я ўз'яднана з БССР у 1939 г.

Традыцыйна-бытавая культура рэгіёна складвалася на працягу многіх стагоддзяў, адлюстроўваючы як агульнабеларускія рысы, так і спецыфіку мясцовых гістарычных і экалагічных умоў.

Этнічнай своеасаблівасцю вызначаецца народнае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, якое з'яўляецца важнай часткай нацыянальнай мастацкай культуры Беларусі.

Ткацтва – самы распаўсюджаны від беларускага народнага мастацтва.

Сваё значэнне ручное ткацтва захоўвала да пачатку XX ст. Да гэтага часу патрабаванні большай часткі насельніцтва ў тканінах задавальняліся за кошт тканін, якія выраблялiся ў хатніх умовах.

Ткацтва цесна звязана з гісторыяй народа і з'яўляецца каштоўным матэрыялам пры даследаванні этнічных працэсаў мінулага, этнакультурных узаемасувязяў беларусаў з іншымі народамі.

Ткацтва да апошняга часу не з'ўлялася прадметам спецыяльнага даследавання. Асобныя звесткі аб ім раскіданы ў рознага напрамку публікацыях, дзе ткацтва разглядаецца разам з іншымі элементамі матэрыяльнай культуры.

Традыцыйныя тканіны Віцебшчыны, як і народнае адзенне, па-мастацку адлюстроўваюць складаны працэс культурных дачыненняў і ўзаемаўплываў этнасаў, якія спрадвеку жылі на гэтай зямлі. Гэты рэгіён заўсёды з'яўляўся тэрыторыяй міжэтнічных кантактаў з рускім этнасам і балцкімі народамі.

У тканінах з заходніх раёнаў вобласці назіраецца больш рысаў суседняга этнарэгіёна Панямоння. Прычына гэтага ў тым, што амаль да сярэдзіны ХХ стагоддзя заходнія раёны Віцебскай вобласці тэрытарыяльна і гістарычна адносіліся да Віленшчыны і маюць у сваёй культуры моцны падмурак традыцый балцкага паходжання, што не магло не адбіцца на мастацкіх народных тканінах. Акрамя таго, культура латышоў і літоўцаў, якія жывуць побач, таксама аказала ўплыў.

Тканіны, што паходзяць з Дубровенскага і Аршанскага раёнаў па левабярэжжы Дняпра, нясуць на сабе праявы арнаментальнага і мастацка-тэхналагічнага комплексу традыцыйнага тэкстылю Падняпроўя, характэрныя для тканін Магілёўшчыны.

У мастацкіх адносінах традыцыйныя тканіны Віцебшчыны складаюць адметную групу, асаблівасці якіх вылучаюць іх сярод народнага тэкстылю іншых рэгіёнаў Беларусі.

Разам з тым, традыцыі хатняга ткацтва і вышыўкі на Віцебшчыне ўжо адышлі ў нябыт. У віцебскіх вёсках ужо не ткуць, а вышыванне існуе як від сучаснага рукадзелля і ўжо даўно страціла свае адметныя арнаментальныя і мастацка-тэхналагічныя традыцыі, якія былі ўласцівы сялянскай культуры рэгіёна на пачатку ХХ стагоддзя.

Распаўсюджанне на Віцебшчыне прамысловага тэкстылю цэнтральных губерняў Расіі з другой паловы ХІХ стагоддзя звужвала мясцовы выраб самаробных сялянскіх тканін. Скарачэнню вясковай вытворчасці тканін на пачатку ХХ стагоддзя садзейнічала і тое, што гэты рэгіён адным з першых на Беларусі апынуўся ў сферы ўздзеяння капіталістычнай фабрычнай прамысловасці. Гэтаму спрыяла блізкасць рэгіёна да такіх буйных прамысловых цэнтраў, як Масква, Пецярбург, Рыга, наяўнасць добрых шляхоў рачных і чыгуначных зносін з імі.

У параўнанні з іншымі раёнамі Беларусі, больш развітымі, былі ў Віцебскай губерні саматужныя ткацкія промыслы, якія ў некаторай ступені задавальнялі патрэбу ў тканінах у гарадах і на вёсцы. Пачынаючы з 1880-х гадоў і да пачатку першай сусветнай вайны тут дзейнічалі некалькі ткацкіх школ-майстэрняў:

– школа ткацтва Ганны Мооль у маёнтку Юзэфінава Дзвінскага павета, заснаваная ў 1889 годзе.

– ткацкая школа з карункавым аддзяленнем паблізу Лёзна. У 1911–1912 гадах.

– ткацкія школы-майстэрні ў Дрысвятах і Мурмішках Браслаўскага павета. З 1912 года.

– ткацка-дывановая майстэрня ў Лепелі У 1914 годзе.

На ўсходнюю частку Віцебшчыны распаўсюджвала свой уплыў Сычоўская ткацкая школа княгіні М. А. Урусавай на Смаленшчыне.

У 1920–1930-я гады заходняя і ўсходняя часткі рэгіёна развіваліся ў розных сацыяльна-палітычных і гаспадарча-культурных умовах. Гэта стала прычынай рознай ступені захаванасці традыцыйнай культуры.

У Заходняй Беларусі, якая пасля Рыжскай дамовы 1921 года апынулася ў складзе Польшчы да канца 1930-х гадоў, працягвалася развіццё аўтэнтычных мастацкіх традыцый стварэння ручнікоў-набожнікаў. Быў пашыраны ткацкі промысел.

Пасля першай сусветнай вайны адрадзілася ткацкая майстэрня ў Дрысвятах, у 1930-я гады ўзнік ткацкі цэнтр у Опсе.

Апошняя вайна загубіла каштоўны пласт традыцыйнай матэрыяльнай культуры і народнага мастацтва – узоры адзення і тэкстылю месцамі амаль цалкам былі знішчаны. У раёнах, дзе ішлі найбольш буйнамаштабныя ваенныя дзеянні і меўся моцны партызанскі рух: Талачынскім, Чашніцкім, Ушацкім, Лепельскім, Сенненскім, Віцебскім, Полацкім, Лёзненскім, Расонскім – традыцыйныя тканіны амаль не захаваліся. Не адрадзілася сялянскае рамяство ткацтва тут і пасля вайны. Таму нам зараз нельга дастаткова поўна ўявіць карціну рэгіянальных традыцый і лакальных асаблівасцей народных тканін Віцебшчыны.

Лепей захаваліся традыцыі ткацкага рамяства ў першыя пасляваенныя гады ў заходніх раёнах вобласці. У 1950– 1970-я гады вясковае ткацтва тут засяродзілася пераважна на вырабе тканін утылітарна-дэкаратыўнага прызначэння: настольнікаў, посцілак, дываноў, ходнікаў. Досыць актыўныя асяродкі

ткацкага рамяства існавалі ў Верхнядзвінскім, Міёрскім, Шаркаўшчынскім, Пастаўскім раёнах.

У Верхнядзвінскім раёне з канца 1960-х да сярэдзіны 1980-х гадоў у хатніх умовах працавала шмат ткачых-надомніц Верхнядзвінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў.

У 1980-я ў Докшыцкім, Глыбоцкім, Браслаўскім раёнах працавалі асобныя ткачыхі, якія выраблялі пераборныя посцілкі і кілімы на заказ.

Асартымент узорных тканін, якія выраблялі вясковыя ткачыхі, у гэты перыяд значна звужаецца ў параўнанні з першымі дзесяцігоддзямі ХХ стагоддзя.

Калекцыя тканых вырабаў у запаведніку пачала складвацца з 1956 года, калі ў Краязнаўчым музеі апынуліся 2 фрагметы тканіны з Глыбоцкага р-на к. ХІХ – п. ХХ ст. З гэтага года да 1998-га, года адкрыцця музея ткацтва, у фондах запаведніка знаходзілася 225 народных тканін (за 42 гады, крышку болей за 5 прадметаў штогод). З 1999 па 2006 гг. у фонды запаведніка паступіла ўжо115 тканых прадметаў (за 7 гадоў, амаль па 16,5 прадметаў штогод).

На жаль, страчаны ўжо той час, калі была магчымасць набыць найцікавейшыя тканыя вырабы. Аднак не гледзячы на цяжкасць іх збору, зараз прасочваецца добрая тэндэнцыя. Гэта звязана з тым, што пошук экспанатаў стаў больш мэтанакіраваным (ёсць музей).

Зараз калекцыя тканых вырабаў у фондах запаведніка налічвае 340 экспанатаў. З іх 287 знаходзяцца на пастаянным захоўванні, 23 – у дапаможнам фондзе і 40 – на часовым захоўванні, яны паступова будуць пераведзены ў асноўны фонд. Сярод гэтых прадметаў не толькі ручнікі (144, з іх 2 фрагменты), посцілкі (88, з іх 1 фрагмент), абрусы (57), але гэта і тканыя палавікі, сурвэткі, фіранкі, прасціны і іншыя тканыя вырабы народнага побыту (51). У экспазіцыі музея знаходзіцца больш за 80 адзінак народных тканін .Калекцыя прадстаўлена наступнымі раёнамі:

Аршанскі	2
Бягомльскі	1
Бешанковіцкі	5
Браслаўскі	1
Верхнядзвінскі	19
Глыбоцкі	28
Докшыцкі	41
Лепельскі	1
Міёрскі	54
Пастаўскі	22
Полацкі	99
Расонскі	8
Сенненскі	1
Талачынскі	1
Ушацкі	13
Чашніцкі	1
Шаркаўшчынскі	15
Шумілінскі	3
Гомельская вобл.	10
Мінская вобл. .	8
Магілёў	5
раскопкі	1
Усяго	340

На жаль, не ва ўсіх прадметах вядомы імёны майстроў, прыблізна названы не толькі год вырабу, але нават і месца.

Сістэматызаваць тканыя вырабы можна наступным чынам:

– па відах ткацтва: ручнікі, посцілкі, абрусы і інш. тканыя вырабы.

Кожны з гэтых відаў падзяліць:

– па функцыянальнай прыкмеце,

– па месцы вырабу,

– па тэхніках ткацтва.

Калекцыя тканых вырабаў будзе прадстаўлена вялікім каталогам «Народнага тэкстылю Паазер'я», які будзе складацца з асобных каталогаў ручнікоў, посцілак, абрусаў. Дадатковы каталог будзе па прыладах працы, у які будуць уваходзіць прылады для апрацоўкі лёну, воўны і ткацкія прылады.

Каталог посцілак з музейных збораў НПГКМЗ

Посцілкі ігралі значную ролю ва ўпрыгожванні інтэр'еру і ўбранні ложка.

У адрозненне ад ручнікоў і абрусаў, якія ткалі толькі з лёну, для посцілак выкарыстоўвалі яшчэ і воўну. Найбольшую каштоўнасць прадстаўляюць посцілкі з воўны і паўвоўны.

У калекцыі НПГКМЗ налічваецца 87 посцілак, 1 фрагмент посцілкі і 14 палоцен на посцілкі. Прадстаўлены наступныя раёны:

Верхнядзвінскі	8
Глыбоцкі	11
Гомельская вобл.	3
Докшыцкі	26
Міёрскі	15
Мінская вобл.	2
Пастаўскі	7
Полацк	25
Расонскі	1
Шаркаўшчынскі	4
Усяго	**102**

Як бачым, калекцыя посцілак Паазер'я далёка не поўная. Найбольшая колькасць посцілак прадстаўлена Докшыцкім і Полацкім раёнамі. Няма Ушацкага, Лепельскага, і ўвогуле ўсходняя частка нашага рэгіёна зусім не прадстаўлена.

Прычыны гэтага (заходняя і ўсходняя часткі вобласці развіваліся ў розных сацыяльна-палітычных і гаспадарча-

культурных умовах, ваенныя дзеянні, што вяліся на тэрыторыі падчас ВАВ) былі асветлены ва ўступнай частцы.

Адбор прадметаў для каталога будзе ўлічваць наступныя параметры:

час вырабу,

навуковую каштоўнасць,

майстэрства выканання,

ступень захаванасці.

Структура каталога будзе выглядаць такім чынам (прыкладна):

Сістэматызацыя будзе весціся:

– па функцыянальных адзнаках, тут можна вылучыць посцілкі святочныя і паўсядзённыя;

– па месцы вырабу, посцілкі будуць прадстаўлены з заходняй і ўсходняй часткі Паазер’я і асобна вылучаны посцілкі Полацкага р-на;

– па тэхніцы выканання будуць прадстаўлены чатырохнітовыя, пераборныя і шматнітовыя посцілкі.

Каталог будзе дапоўнены фотаздымкамі посцілак, тэрміналагічным слоўнікам з апісаннем тэхнікі ткацтва, біяграфічнымі даведкамі і спісам літаратуры.

Улічваючы існаванне музея традыцыйнага ткацтва Паазер’я, калекцыя посцілак спраўджвае сваё існаванне і магчымасць папаўнення.

Далейшы збор экспанатаў можна весці ўжо больш мэтанакіравана па тых раёнах, адкуль у нас мала народных тканін.

Састаўленне каталога можа стаць той прыступкай, якая дапаможа больш дасканала вывучыць нашы фонды, каб тым, хто будзе працаваць пасля нас, было прасцей.

Літаратура

Восточнославянский этнографический сборник: Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX в. Том XXXI. – М.:Изд-во АН СССР, 1956.

Курилович А.Н. Белорусское народное ткачество. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981.

Народныя мастацкія рамёствы Беларусі / Уклад. Я.М. Сахута. – 2-е выд. – Мн.: Беларусь, 2001.

Помнікі этнаграфіі: Методыка выяўлення, апісання і збірання / Пад рэд. В.К. Бандарчыка. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981.

Промыслы і рамёствы Беларусі / В.К. Бандарчык і інш. – Мн.: Навука і тэхніка, 1984.

Селивончик В.И., Винникова М.Н. Возрождение ремесла: Пособие по ручному узорному ткачеству. – Мн.: Полымя, 1993.

Традыцыйная мастацкая культура беларусаў: У 6 т. Т. 2. Віцебскае Падзвінне / Т.Б. Варфаламеева, А.М. Боганева, М.А. Козенка і інш.; Склад. Т. Б. Варфаламеева. – Мн.: Бел. навука, 2004.

Газеты 1946–1979 гг., надрукаваныя на тэрыторыі Беларусі, у фондах НПГКМЗ

І. П. Воднева

Уступны артыкул

Скончылася Вялікая Айчынная вайна, якая прынесла нашай краіне незлічоныя страты. У складаных умовах , пры амаль што поўнасцю разбуранай прамысловасці і сельскай гаспадарцы, найвялікшых людскіх ахвярах, пачалося пасляваеннае аднаўленне народнай гаспадаркі рэспублікі. У сакавіку 1946 г. быў прыняты Закон аб чацвёртым пяцігадовым плане. І менавіта перыядычны друк стаў не толькі летапісцам, але і непасрэдным удзельнікам адбудовы прадпрыемстваў і калгасаў, школ і інстытутаў, бальніц і тэатраў. У сувязі з гэтым кіраўніцтва краіны прыняло шэраг пастаноў і загадаў, у якіх прапаноўвалася палепшыць якасць і колькасць выданняў. У выніку аб'ём усіх газет быў павялічаны ў 2 разы (замест дзвюх палос стала чатыры). Было прапанавана прыцягваць шырокі аўтарскі актыў з ліку кіраўнікоў прадпрыемстваў, інжынераў, аграномаў, перадавых рабочых, дзеячаў навукі, культуры, мастацтва. Была ўстаноўлена структура штатнага раскладу для кожнай катэгорыі газет, у выніку чаго павялічылася колькасць аддзелаў, а, адпаведна, і колькасць творчых работнікаў рэдакцый. Самі газеты сталі шырока выкарыстоўваць розныя публіцыстычныя жанры і ўводзіць новыя формы масавай работы – агляды, пераклічкі, вытворчыя нарады і канферэнцыі, рабкораўскія пасты і інш.

На тэрыторыі Беларусі газеты выдаваліся самыя розныя. З кожным годам павялічваўся не толькі іх тыраж , але і колькасць. Гэта можна прасачыць у наступнай табліцы.

год	1946	1952	1956	1959	да 1965	да 1975
рэспублік.	10	10	10		11	11
абласных	11	12	7		6	6
гарадскіх	10				2	2
раённых	161	174	175		106	106
аб'яднаных					11	11
галіновых	4	14				
шматтыраж-ных			20	болей 70		
палітгаддз. МТС (Зах. Беларусі)		123				
агульны тыраж	814 тыс.	звыш 1 млн.	1353,8 òûñ.	1696 тыс.	звыш 4 млн.	болей 5 млн.

На старонках рэспубліканскіх, абласных, раённых газет на першым месцы заўсёды былі матэрыялы пра дасягненні ў народнай гаспадарцы. Там друкаваліся матэрыялы пра адбудовы заводаў і калгасаў, навіны з жыцця як вялікіх будоўляў краіны, так і поспехі звычайных калгаснікаў, будаўнікоў, інжынераў. Далей асвятляліся навіны медыцыны, адукацыі, культурнага жыцця, фізкультуры і спорту. На апошняй старонцы звычайна друкаваліся парады, аб'явы, рэклама. У гады першай пасляваеннай пяцігодкі супрацоўнікі рэдакцый газет шырока асвятлялі сацыялістычныя спаборніцтвы, у якія ўключылася ўся краіна. У рэдакцыі прыходзіла шмат пісьмаў, правараздач, паведамленняў аб перадавіках. У сваю чаргу выданні сачылі за развіццём падзей да канца, праводзілі праверкі іх вынікаў. Так, напрыклад, газета «Звязда» змясціла за 1974–1975 гг. звыш 40 матэрыялаў такіх праверак. Некаторыя газеты бралі шэфства над буйнейшымі будоўлямі рэспублікі, стваралі пастаянныя дзеючыя пасты рабкораў, рыхтавалі спецвыпускі газет. Напрыклад, газета «Звязда» вяла шэфства над нафтаперапрацоўчымі заводамі ў Наваполацку і Мазыры, над меліяратарамі Палесся.

На працягу з 6-ай па 11-ую пяцігодку (1956–1980) перыядычны друк заставаўся ініцыятарам многіх пачынаў, уме-

лым прапагандыстам перадавых метадаў працы, актыўным у асвятленні жыцця як у горадзе, так і ў вёсцы. Так, на старонках газет друкаваліся артыкулы кіраўнікоў прадпрыемстваў і калгасаў, перадавікоў вытворчасці. Змяшчалася шмат фотаздымкаў, на якіх яскрава перадаваліся самыя значныя моманты з жыцця краіны. У 1970-я гады друк Беларусі шырока прымяняў формы работы 20–30-х гг., якія набывалі новае асэнсаванне – семінары, прэс-канферэнцыі, школы журналісцкага майстэрства, аб'яднаныя тэматычныя лятучкі, курсы перападрыхтоўкі, гутаркі за «круглым сталом», выяздныя рэдакцыі, сустрэчныя планы і інш.

Усё новае і цікавае заўсёды знаходзіла месца на старонках газет. У 1950–60-я гг. перыядычныя выданні пісалі пра актыўнае развіццё хімічнай прамысловасці, у тым ліку Салігорскі калійны камбінат, Полацкі нафтаперапрацоўчы завод і інш; паведамлялі пра ўзнікненне зусім новых галін прамысловасці – мінеральных угнаенняў, электроннай, бваўнянай, нафтаздабываючай. Друк Беларусі шмат увагі надаваў паказу дасягненняў беларускіх вучоных, навукі як вытворчай сілы, пісаў пра дагаворы аб супрацоўніцтве паміж вучонымі Беларускага політэхнічнага інстытута і калектывамі МАЗа і МТЗ, Мінскім радыётэхнічным інстытутам і ВТА «Гарызонт» і інш. Супрацоўніцтва прыносіла добрыя вынікі.

Пісалі газеты і пра развіццё тэатра, музыкі, выяўленчага мастацтва, спорту. На сваіх старонках перыядычныя выданні шырока папулярызавалі творы вядомых беларускіх пісьменнікаў Я. Коласа, П. Броўкі, М. Танка, А. Куляшова і інш.

Друк актывізаваў сваю ролю ў час падрыхтоўкі да юбілейных дат, звязаных з гістарычным мінулым нашай краіны: 50-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі (1967 г.), 50-годдзя БССР і КПБ (1969 г.), 100-годдзя з дня нараджэння Ул.І. Леніна (1970 г.), 50-годдзя СССР (1972 г.), 30-годдзя з дня Перамогі над фашысцкай Германіяй (1975 г.). Газеты ўводзілі новыя рубрыкі, выступалі з перадавымі артыкуламі. У 1978 г. газеты актыўна абмяркоўвалі прыняцце новай Канстытуцыі.

Крытычныя артыкулы пра недахопы ў развіцці перыядычнага друку таксама мелі месца на старонках рэспубліканскіх і

абласных газет. Матэрыялы публікавалі ў рубрыках «На газетныя тэмы», дзе даваліся парады і рэкамендацыі. Для павышэння кваліфікацыі рэдактараў і сакратароў пры рэдакцыях гэтых газет стваралі месячныя курсы.

У канцы 1960-ых – пач. 1980-ых гг. у рэспубліцы з'явіліся і непадцэнзурныя рукапісныя і друкаваныя выданні, так званы самвыздат. Яны выходзілі ў Мінску, абласных або раённых цэнтрах. Яны маглі выдавацца і за мяжой, напрыклад, у Беластоку, Маскве, Рызе, Таліне. Матэрыялы ў іх друкаваліся на беларускай, рускай, украінскай мовах, часта лацінкай. Некаторыя з іх выходзілі афіцыйна.

Такім чынам, перыядычны друк у перыяд з 1945-га па 1980-ы гады меў даволі шырокі размах. Газеты, у якія прыйшло працаваць шмат прафесіяналаў, паступова выходзілі на перадавое месца ў асвятленні найбольш значных падзей з жыцця вёскі, горада, вобласці і краіны ў цэлым. У пасляваенны перыяд у Беларусі пачало выходзіць шмат новых выданняў: «Савецкі селянін» (1945), «Зорька» (1945), «Большэвіцкі сцяг» (1944), «Настаўніцкая газета» (1945), «Во славу Родины» (1947), «Мінская праўда» (1950), «Фізкультурнік Беларусі» (1951), «Советский медик (1955), «Журналіст» (1959), «Знамя юности» (1956), «Сельская газета» (1962) і інш.

Калекцыя газет, якая захоўваецца ў фондах НПГКМЗ і ўвайшла ў дадзены каталог, налічвае 168 адзінак, з якіх 166 – асноўнага фонду і 2 – дапаможнага. Большасць перыядычных выданняў складаюць нашы мясцовыя газеты: «Сцяг камунізму» і «Большавіцкі сцяг», якія былі перададзены ў складзе асабістых калекцый І.П. Дэйніса, М.А. Маніса, К.В. Жарнасека (гл. дадатак). Частка газет экспануецца ў музеях запаведніка (Музей беларускага кнігадрукавання – 3, Музей-кватэра З.М. Тусналобавай-Марчанка – 4). Газеты дадзенага перыяду выкарыстоўваюцца на выставах, служаць крыніцамі навуковых прац, дапамагаюць у вывучэнні гісторыі Полаччыны.

Каталог газет.

«Большэвіцкі сцяг» – орган Полацкага абласнога і гарадскога камітэтаў КП(б)Б, абласнога і гарадскога саветаў

дэпутатаў працоўных. Газета выходзіла з верасня 1944 па люты 1954 года. Была закрыта ў сувязі са скасаваннем Полацкай вобласці. З 1946 года газета выдавалася 5 разоў на тыдзень на беларускай мове. З 1948 г. паралельна пачала выдавацца аднайменная газета на рускай мове *«Большевистское знамя»*. У розныя гады рэдактарамі газеты былі А.Ц. Васілеўскі, Д.М. Каплун, Г.В. Фралоў, В. Каліберaў. Газета друкавала матэрыялы на тэмы «Па краіне», «Навіны вобласці», «Развіццё прамысловасці і сельскай гаспадаркі Полаччыны», «Навіны культуры і спорту», пісала аб прапагандысцкай і выхаваўчай рабоце, друкавала інтэрв'ю, нарысы, урыўкі з мастацкіх твораў. У рубрыцы *«Літаратурная старонка»* змяшчала вершы і апавяданні пачынаючых пісьменнікаў і паэтаў Полацкай вобласці. З №234 ад 26.11.1952 г. газета змяніла сваю назву на *«Сцяг камунізма»*. А з 3 лютага 1954 года стала толькі гарадскім друкаваным органам.

1. «Большэвіцкі сцяг», № 58 (225), серада, 10.04.1946 г. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадского Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

Навіны па краіне, загады кіраўніцтва, с. 1.

Матэрыялы пра сацыялістычнае спаборніцтва да 1 Мая і Дня Перамогі, с. 1.

Справаздача па вобласці да святаў, с. 1.

М. Маніс, старшыня абласной планавай камісіі, «Рашуча палепшыць работу прадпрыемстваў промкааперацыі», с. 2.

«Баявыя задачы газеты» (крытычны артыкул пра «Большэвіцкі сцяг», перадрукаваны з газеты «Звязда»), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПГКЗ КП14-11565

2. «Большэвіцкі сцяг», № 110 (277), нядзеля, 30.06.1946 г. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадского Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

«Якуб Колас – лаўрэат Сталінскай прэміі», с. 1.

П. Шадзеўскі «Гэтыя дні не згаснуць у вяках» (пра выстаўку ў Мінскім музеі Вялікай Айчыннай вайны, дзе было прадстаўлена шмат полацкіх газет), с. 2.

М. Маніс «Полацк» (гістарычны агляд), с. 2.

ПГКЗ КП14-11577

3. «Большэвіцкі сцяг», № 113 (280), пятніца, 5.07.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

Артыкулы пра поспехі ў эканоміцы, сельскай гаспадарцы, культуры на Полаччыне, с.1.

Навіны па краіне, с.1.

Міжнародныя навіны, с. 2.

М. Маніс «Полацк» (працяг), с. 2.

ПГКЗ КП14-11578

4. «Большэвіцкі сцяг», №143 (309), чацвер, 22.08.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

Навіны па краіне, с. 1.

Навіны с/г Полаччыны, с.1-2.

М. Маніс «Полацк» (працяг), с.2.

Міжнародныя навіны, с.3.

ПГКЗ КП14-11566

5. «Большэвіцкі сцяг», № 143 (309), чацвер, 22.08.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

ПГКЗ КП14-11567

6. «Большэвіцкі сцяг», № 143 (309), чацвер, 22.08.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

ПГКЗ КП14-11579

7. «Большэвіцкі сцяг», № 174 (341), субота, 5.10.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г вобласці, с. 1.

М. Маніс «Усе сілы на паспяховае выкананне 5-гадовага плана аднаўлення і развіцця народнай гаспадаркі вобласці. Поўнасцю выканаць праграму 1946 года – першага года пяцігодкі», с. 2.

Лісты ў рэдакцыю, с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПГКЗ КП14-11572

8. «Большэвіцкі сцяг», № 210 (377), нядзеля, 24.11.1946 г. Год выдання 3-ці. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1946 г.

«Дзень сталінскай артылерыі», с. 1.

П. Шванкоў «У артылерыйскім гістарычным музеі», с. 1.

Загад Н. Булганіна па Дню артылерыі, с. 1.

М. Маніс «Як партызаны нямецкую гармату ў палон захапілі», с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПГКЗ КП17-17924

9. «Большэвіцкі сцяг», № 53 (456), субота, 15.03.1947 г. Год выдання 4-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны

рэдактар Д.М. Каплун. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1947 г.

Навіны па краіне, с. 1.

Навіны партыйнага жыцця і ЦК ЛКСМБ, с. 1.

М. Маніс «Аповесць аб сапраўдным чалавеку», с. 2.

ПГКЗ КП14-11580

10. «Большэвіцкі сцяг», № 125 (526), аўторак, 24.06.1947 г. Год выдання 4-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1947 г.

Матэрыялы пра сенакос і загатоўку кармоў, пра адбудову дамоў для сельскага насельніцтва, с. 1.

М. Маніс «Ноч палкаводца» (пра кнігу Г. Бярозкі «Ноч палкаводца»), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПГКЗ КП14-11581

11. «Большэвіцкі сцяг», № 182 (583), пятніца, 12.09.1947 г. Год выдання 4-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1947 г.

Міжнародныя навіны, с. 1.

Навіны па краіне і вобласці, с. 1.

М. Маніс «Вецер з поўдня» (пра кнігу Э. Грына «Вецер з поўдня»), с. 2.

ПГКЗ КП14-11564

12. «Большэвіцкі сцяг», № 111 (772), аўторак, 8.06.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

«Раённая партыйная школа» (г. Дзісна), с. 1.

«Шырыць спаборніцтва за дастойную сустрэчу 30-годдзя БССР» (матэрыялы пра агульны сход стаханаўцаў г. Полацка), с. 1.

«Сацыялістычныя абязацельствы прадпрыемстваў горада», с. 1.

«Трэці выпуск Расонскай партшколы» (сярод паведамленняў з фотаздымкамі артыкул С. Клокава, выкладчыка гісторыі ВКП(б) «Крыніца натхнення»), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПИАЗ КП9-5591

13. «Большэвіцкі сцяг», № 253 (914), субота, 25.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

«За далейшы ўздым прамысловай вытворчасці» (пра поспехі прадпрыемстваў горада да 30-годдзя БССР), с. 1.

«У Дунілавіцкім раёне», с. 1.

«Пра жыццё калгаснікаў», с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

ПГКЗ КП15-12981

14. «Большэвіцкі сцяг», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

«Насустрач 30-годдзю Беларускай ССР» (паведамленні пра прадпрыемствы і с/г горада і раёна), с. 1.

М. Маніс «Полоцк возрождается» (развіццё горада з 862 па 1948 гг.), с. 2.

ПГКЗ КП14-11568

15. «Большэвіцкі сцяг», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік

адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

ПГКЗ КП15-12980

16. «Большэвіцкі сцяг», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

ПГКЗ КП14-11570

17. «Большэвіцкі сцяг», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

ПГКЗ КП14-11569

18. «Большэвіцкі сцяг», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

ПГКЗ КП15-13188

19. «Большэвіцкі сцяг», № 40 (1216), чацвер, 23.02.1950г. Год выдання 7-мы. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1950 г.

Матэрыялы да 32-гадавіны Савецкіх Узброеных Сіл, с.1–4.

«Надзейны вартавы краіны Саветаў» (з партрэтам І.В. Сталіна), с. 1.

Загад Міністэрства Узброеных Сіл СССР А.М. Васілеўскага (з партрэтам), с. 1.

Рубрыка «З гераічнага мінулага воінаў Савецкай Арміі» (матэрыялы пра З.М. Тусналобаву-Марчанка), с. 3.

Міжнародныя навіны, аб’явы, с. 4.

ПИАЗ КП7-3731

20. «Большэвіцкі сцяг», № 166 (1342), нядзеля, 20.08.1950 г. Год выдання 7-мы. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1950 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г вобласці, с. 1–2.

«Літаратурная старонка» (вершы Н. Пракофьевай, М. Булаўкі, Л. Авербаха, Т. Сцяпанавай, Б. Карташова, артыкул пра партызанскі фальклор П. Святлова, апавяданне А. Савіцкага «Песня баяна»), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

Навіны культуры і спорту (па вобласці), с._4.

НПГКМЗ КП19-24367

21. «Большэвіцкі сцяг», № 216 (1392), нядзеля, 29.10.1950 г. Год выдання 7-мы. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Г.В. Фралоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1950 г.

«Усямерна прасоўваць кнігу ў масы», с. 1.

«Аб выніках дзяржплана развіцця н/г БССР за 3-ці квартал», с. 1.

Р. Ракітны «Дружба народаў – магутная рухаючая сіла савецкага грамадства», с. 2.

Матэрыялы аб поспехах у с/г, с. 2.

«Літаратурная старонка» (вершы В. Гаралевіча, Н. Пракофьевай, М. Матыля, Л. Авербаха, А. Кісяля, М. Булаўкі, Б. Карташова, Р. Еўдакімава, басня Л. Жогалевай, артыкул А. Савіцкага), с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24368

22. «Большэвіцкі сцяг», № 103, нядзеля, 25.05.1952 г. Год выдання 9-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б,

абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара М.Н. Башлакоў. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1950 г.

«Вышэй ролю агранома ў барацьбе за ўраджай», с. 1.

«Аб мерах па ўмацаванню кармавой базы для грамадзян жывёлагадоўлі ў калгасах і саўгасах БССР у 1952 г.», с. 1.

М. Маніс «Некаторыя вынікі палітычнай самаадукацыі камуністаў», с. 2.

Навіны па краіне, раёну і гораду, с. 2–4.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПГКЗ КП14-11571

«Большевистское знамя» – орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Выдавалася са студзеня 1948 па лістапад 1952 года на рускай мове 5 разоў на тыдзень. Газета дубліравала беларускамоўную газету *«Большэвіцкі сцяг».*

23. «Большевистское знамя», № 130 (191), нядзеля, 4.07.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Нам. адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

«Решительно поднять темпы уборки и сдачи сена государству», с. 1.

«Соревнования Витебских и Полоцких хлеборобов», с. 1.

«Торжественное заседание, посвящённое четвёртой годовщине освобождения Белоруссии», с. 1.

«Сельскохозяйственная выставка», с. 1.

М. Маніс «Полоцк возрождается», с. 1.

Л. Габовіч «Ликвидация неграмотности», с. 1.

Н. Чыгак «Обязательство дисненских учителей», с. 1.

«О тематике районной газеты» (пра міёрскую газету «Большэвіцкая трыбуна»), с. 2.

Міжнародныя навіны ў рубрыцы «За рубежом», с. 2.

Артыкул І. Леўтава пра вызвыленне Беларусі, с. 2.

ПИАЗ КП7-4318

24. «Большевистское знамя», № 254 (915), нядзеля, 26.12.1948 г. Год выдання 5-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1948 г.

«Насустрач 30-годдзю Беларускай ССР» (паведамленні пра прадпрыемствы і с/г горада і раёна), с. 1.

М. Маніс «Полацк возрождается» (развіццё горада з 862 па 1948 г.), с. 2.

ПГКЗ КП14-11608

25. «Большевистское знамя», № 1 (919), субота, 01.01.1949 г. Год выдання 6-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1949 г.

«Президиуму Верховного Совета БССР, Совету Министров БССР, ЦК КП(б)Б», с. 1.

«Прибытие в Минск Председателя Президиума Верховного Совета СССР Н.М. Шеверника», с. 1.

Н. Гусараў «Славное тридцатилетие», с. 2.

«Прибытие делегаций братских республик в Минск», с. 2.

А. Александровіч «Почётный труд», с. 3.

А. Шыпко «На пути к расцвету», с. 3.

«Так стало сейчас», с. 4.

ПИАЗ КП7-4317

26. «Большевистское знамя», № 176 (1094), аўторак, 06.09.1949 г. Год выдання 6-ты. Орган Полацкага абкома і гаркома КП(б)Б, абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік адказнага рэдактара П.П. Бяляўскі. Полацкая абласная друкарня. Полацк, 1949 г.

Артыкулы пра поспехі ў развіцці с/г і прамысловасці вобласці, с. 1.

Лісты ў рэдакцыю ад чытачоў аб праблемах па вобласці, с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

А. Савіцкі «Хирург» (пра урача г.Полацка Ісака Якаўлевіча Крыстала), с. 2.

ПИАЗ КП3-991

«Большэвіцкі шлях» – орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага Савета дэпутатаў працоўных. Газета пачала выдавацца з 1938 года. Падчас Вялікай Айчыннай вайны, з 26.06.1941 г. па 1.06.1943 г., не выходзіла. Да 7.05.1944г. выдавалася падпольна ў партызанскай брыгадзе. З 6.07.1944г. газета, працягнуўшы ранейшую нумарацыю, аднавіла сваё выданне ўжо ў вызваленым горадзе. Выдавалася пад такой назвай да снежня 1952 года, на беларускай мове, 2 разы на тыдзень, у Полацкай друкарні. У пасляваенны перыяд рэдактарамі газеты былі П.А. Шадзеўскі, Я.У. Гінзбург. Друкавала матэрыялы пра развіццё с/г Полаччыны, навіны па краіне і за мяжою, пісала пра перадавікоў жніва, поспехі і недаробкі, публікавала шмат фотаздымкаў, падтрымліваючы сувязі з БЕЛТА. Са снежня 1952 г. раённая газета пачала выходзіць пад назвай *«Сталінскі шлях»*, апошні нумар якой выйшаў у пачатку 1956 года.

27. «Большэвіцкі шлях», № 44–45, субота, 29.05.1948 г. Орган Полацкага РК КП(б)Б і раённага Савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар Я.В. Гінзбург. Полацкая друкарня. Полацк, 1948 г.

Газета прысвечана юбілею раённай газеты.

Т. Хадкевіч «Слаўныя традыцыі», с. 2.

М. Смолкін «Самуйлёнак – журналіст», с. 3.

П. Шадзеўскі «Большэвіцкі шлях у падполлі», с. 3.

ПГКЗ КП15-12979

«Віцебскі рабочы» – орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. З канца чэрвеня 1944 года пачала выходзіць у вызваленым ад фашыстаў г.Віцебску, на беларускай мове. Рэдактарамі газеты ў розныя гады былі М. Пахомаў (1954–1956), П.П. Бляўскі (1956–1963), А.Ф. Пазняк (1965–1967(?)), М.У. Дарафеенка (1970–1983). У 1944 г. перыядычнасць газеты была 2 разы на

тыдзень, у 1945 г. – 3 разы, з 1946 г. – 5 разоў. У 1944–1945 гг. газета шмат увагі надавала паведамленням з фронту, поспехам Чырвонай Арміі за мяжой, але шмат месца адводзілася і пад матэрыялы пра аднаўленне разбураных падчас акупацыі прамысловых прадпрыемстваў, камунальнай гаспадаркі, жылля, вучэбны устаноў. У 1950–60-я гг. газета многа пісала пра поспехі ў культурным жыцці горада і вобласці, аб шчаслівых і трагічны падзеях простых гараджан і працаўнікоў вёскі, пра цікавых гасцей горада з ліку вядомых людзей нашай тагачаснай краіны, друкавала рэцэнзіі на кнігі і спектаклі. 18 лістапада 1967 года газета была ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

28. «Віцебскі рабочы», № 242 (10315), субота, 7.12.1957 г. Год выдання 41-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1957 г.

«Указ Прэзідыума Вярхоўнага Совета СССР аб прысваенні звання Героя Совецкага Саюза Тусналобавай-Марчанка З.М.», с. 1.

«Подзвіг Зінаіды Тусналобавай», с. 1.

Навіны па Саюзу, с.1.

А. Карагін «Камунізм – наша светлае заўтра», с. 2–3.

М. Раманаў «Газета – лепшы памочнік» (пра падпіску ў калгасе «Чырвоная Армія» Сіроцінскага раёна), с. 3.

Артыкулы пра поспехі і недаробкі ў калгасах вобласці, с. 2–3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИАЗ КП8-4415

29. «Віцебскі рабочы», № 101 (11511), аўторак, 22.05.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (пра г. Полацк), с. 3.

ПГКЗ КП14-11615

30. «Віцебскі рабочы», № 108 (11518), пятніца, 1.06.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3.

М. Пруднікаў «Юны партызан» (пра Жэню Гарбачэўскага з в.Узніца, Полацкага раёна), с. 2.

ПГКЗ КП14-11614

31. «Віцебскі рабочы», № 111 (11521), пятніца, 5.06.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3.

ПГКЗ КП14-11616

32. «Віцебскі рабочы», № 120 (11530), нядзеля, 17.06.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3.

ПГКЗ КП14-11613

33. «Віцебскі рабочы», № 135(11545), нядзеля, 8.07.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3.

ПГКЗ КП14-11612

34. «Віцебскі рабочы», № 142 (11552), серада, 18.07.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3–4.

ПГКЗ КП14-11611

35. «Віцебскі рабочы», № 155 (11565), аўторак, 7.08.1962 г. Год выдання 46-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П. Бяляўскі. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1962 г.

М.А. Маніс «Старажытнейшы на Русі» (працяг), с. 3.

І. Іскевіч «Чаму не адбыўся конкурс?» (пра конкурс да 1100-годдзя г. Полацка), с. 3.

Г. Леанідаў «Кніга аб нашым краі» (пра кнігу С.М. Мельнікава «Віцебская вобласць»), с. 2.

ПГКЗ КП14-11610

36. «Віцебскі рабочы», № 241 (12455), пятніца, 3.12.1965 г. Год выдання 49-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар А.Ф. Пазняк. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1965 г.

Навіны па краіне, поспехі ў прамысловасці і с/г, с. 1–4.

«Дазорных высокае прызванне. Другі абласны сход народных кантралёраў», с. 2.

Спіс узнагароджаных актывістаў партыйнага дзяржкантролю па Віцебскай вобласці (у тым ліку С.Р. Кюльбаха, намесніка старшыні Полацкага ГК партыйнага дзяржкантролю, з фотаздымкам), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

Навіны спорту, культуры, с. 4.

ПИАЗ КП7-3820

37. «Віцебскі рабочы», № 29 (12758), чацвер, 9.02.1967 г. Год выдання 51-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар А.Ф. Пазняк. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1967 г.

А.Н. Аксёнаў «Подзвігі ратныя, доблесць працоўная», с. 1–2.

Д. Райцаў «Попел і ружы» (пра герояў Вялікай Айчыннай вайны), с. 2–3.

«Яны праславілі свой край. Героі Савецкага Саюза – ураджэнцы Віцебшчыны» (З.М. Тусналобава-Марчанка, А.К. Гаравец, М.Ф. Сільніцкі і інш.), с. 2.

Навіны па краіне, с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИАЗ КП13-8330

38. «Віцебскі рабочы», № 29 (12758), чацвер, 9.02.1967 г. Год выдання 51-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар А.Ф. Пазняк. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1967 г.

ПИАЗ КП13-8331

39. «Віцебскі рабочы», № 250 (13238), субота, 21.12.1968 г. Год выдання 52-і. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Выязная рэдакцыя. Нумар падрыхтавалі Я. Рыклін, Л. Ізобава, А. Макеенка. Намеснік рэдактара П.І. Гомераў. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1968 г.

Газета прысвечана г. Полацку.

П. Якаўлеў «Маладосць старажытнага горада» (адкрыццё Кургана бессмяротнасці), с. 1.

Аляксееў «Жывая легенда» (пра слаўных палачан), с. 2.

«Уступаюць у партыю байцы» (матэрыялы пра З.М. Тусналобаву-Марчанка), с. 2.

А.А. Баярская «Букет кветак» (пра падзеі 1917 года), с. 2.

М. Кірычак «Паэзія працы стваральнай» (да 10-годдзя полацкага завода «Шкловалакно»), с. 2.

«Нашы дасягненні», с. 3.

«Помнік неўміручасці» (пра Курган), с. 3.

«Такі герб горада», с. 3.

М. Пятрэнка «Край мой беларускі», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/34

40. «Віцебскі рабочы», № 189 (13693), чацвер, 24.09.1970 г. Год выдання 51-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1970 г.

Матэрыялы і паведамленні да 50-годдзя ЛКСМБ, с. 1–4.

Т. Касцюк «Ордэн на сцягу» (пра камсамольцаў г. Наваполацка), с. 2.

В. Ліхачоў «Ён слухаў Ільіча» (пра сустрэчу Г.С. Пятрова са студэнтамі с/г тэхнікума), с. 2.

С. Законнікаў, вершы, с. 2.

«Этапы вялікага шляху», с. 2–3.

ПИАЗ КП13-8335

41. «Віцебскі рабочы», № 119 (14138), субота, 17.06.1972 г. Год выдання 53-і. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1972 г.

Матэрыялы, прысвечаныя Дню медыцынскага работніка, с. 1.

З. Крупчанка «У імя жыцця» (пра Галіну Леанідаўну Вайткевіч, урача-хірурга г. Полацка), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 3.

ПИАЗ КП5-2401/14

42. «Віцебскі рабочы», № 198 (14217), пятніца, 6.10.1972 г. Год выдання 53-і. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар У.Р. Скапа. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1972 г.

А. Макеенка «Усё пачынаецца з настаўніка. Полацкаму педвучылішчу – 100 гадоў», с. 2.

Г. Кірылаў, К. Жарнасек «Глыбокія вытокі» (нататкі аб падарожжы па Заходняй Дзвіне), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25496

43. «Віцебскі рабочы», № 199 (14218), субота, 7.10.1972 г. Год выдання 53-і. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар У.Р. Скапа. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1972 г.

Г. Кірылаў, К. Жарнасек «Глыбокія вытокі» (нататкі аб падарожжы па Заходняй Дзвіне), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25497

44. «Віцебскі рабочы», № 200 (14219), аўторак, 10.10.1972 г. Год выдання 53-і. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар У.Р. Скапа. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1972 г.

Г. Кірылаў, К. Жарнасек «Глыбокія вытокі» (нататкі аб падарожжы па Заходняй Дзвіне), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25498

45. «Віцебскі рабочы», № 3 (14540), пятніца, 4.01.1974 г. Год выдання 55-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар У.Р.Скапа. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1974 г.

Г. Кірылаў, К. Жарнасек «З любасцю да роднага краю» (пра мастака П.А. Сергіевіча), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25499

46. «Віцебскі рабочы», № 250 (14787), пятніца, 20.12.1974 г. Год выдання 55-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1974 г.

Г. Кірылаў «След на зямлі» (пра селекцыянера І.П. Сікору), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25500

47. «Віцебскі рабочы», № 252 (14789), аўторак, 24.12.1974 г. Год выдання 55-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1974 г.

Г. Кірылаў «След на зямлі» (працяг), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25501

48. «Віцебскі рабочы», № 255 (14792), пятніца, 27.12.1974 г. Год выдання 55-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар

М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1974 г.

Г. Кірылаў «След на зямлі» (працяг), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25502

49. «Віцебскі рабочы», № 210 (15520), серада, 26.10. 1977 г. Год выдання 58-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар У.Р. Скапа. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1977 г.

Матэрыялы да 1115-годзя г. Полацка.

НПГКМЗ КП20-25503

50. «Віцебскі рабочы», № 102 (15412), серада, 25.05.1977 г. Год выдання 58-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1977 г.

Матэрыялы да Пленума ЦК КПСС, с. 1.

Матэрыялы пра Полацк і Полацкі раён, с. 1–4.

М. Маніс «Шляхам сацыялістычных утварэнняў»(з гісторыі калектывізацыі), с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24867

51. «Віцебскі рабочы», № 25 (15588), пятніца, 3.02.1978 г. Год выдання 59-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1978 г.

Матэрыялы пра поспехі ў прамысловасці і с/г вобласці, с. 1–4.

«На п’едыстале – талент і праца». Урачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю З.І. Азгура, с. 1, 3.

Л. Студзёны «Чалавек з легендарнага пакалення» (пра А.Г. Бейліна, сучасніка Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года), с. 2.

Г. Кірылаў «Раўняюцца на лаўрэатаў» (пра Полацкую музычную школу), с. 3.

«Літаратурная старонка «Зарніцы» (вершы Н. Гальпяровіча, А. Канапелькі, М. Гвоздзікава, С. Законнікава, А. Салтука і інш.), с. 3.

НПГКМЗ КП18-21141

52. «Віцебскі рабочы», № 20 (15836), аўторак, 30.12.1979 г. Год выдання 60-ы. Орган Віцебскага абкома і гаркома КПБ, абласнога і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар М.У. Дарафеенка. Друкарня імя Камінтэрна. Віцебск, 1979 г.

Матэрыялы пра XX абласную партыйную канферэнцыю, сярод удзельнікаў якой была С.В. Цура, кавалер ордэна Леніна і Працоўнага Чырвонага Сцяга, с. 1.

Я. Кімстыч, старшыня калгаса імя Сільніцкага, Полацкага раёна, «Усё для чалавека», с. 3.

ПКМ КП2-1211

«Голас Радзімы» – інфармацыйная культурна-асветніцкая газета беларускага Таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом. Выдаецца з 6.04.1955 г. у Мінску, на беларускай мове, штотыднёва. У сярэдзіне 1950-х гадоў рэдактарам газеты быў А.С. Рокаш, а ў 1960-я гг. – Л.Я. Прокша. Да студзеня 1961 года газета называлася *«За вяртанне на Радзіму»*. Заснавана беларускай секцыяй Савецкага інстытута «За вяртанне на Радзіму» для прапаганды савецкага ладу жыцця сярод беларускіх эмігрантаў. З сярэдзіны 1970-х гадоў больш аб’ектыўна стала асвятляць жыццё беларусаў, у тым ліку і ў эміграцыі. З сярэдзіны 1990-х гг. адзінае беларускае выданне, якое распаўсюджвалася сярод нацыянальнай дыяспары ў асяроддзі замежных беларусістаў. Інфармуе аб палітычных працэсах, якія адбываюцца ў Беларусі, навінах грамадска-культурнага жыцця. Публікуе шмат матэрыялаў па гісторыі Беларусі.

53. «Голас Радзімы», № 2 (959), студзень 1967 г. Год выдання 12-ы. Выданне Беларускага Таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом. Рэдакцыйная калегія. Мінск, 1967 г.

К. Буйло «Роднаму краю», с. 5.

П. Захарэнка, Л. Баразна «І яго гравюры» (пра гравюры Францыска Скарыны), с. 6.

«Беларускаму кнігадрукаванню – 450 год» (новыя кнігі і мерапрыемствы да свята), с. 6.

«У нас у гасцях «Вожык» (жарты, вершы, гумарэскі), с. 8.

ПИАЗ КП4-2022

54. «Голас Радзімы», № 31 (1038), ліпень 1968 г. Год выдання 13-ы. Выданне Беларускага Таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом. Рэдакцыйная калегія. Мінск, 1968 г.

«Мы – беларусы», с. 1–2.

Іраіда Санкова «Наша Ленінка»,с. 2–3.

Г. Бураўкін «Тры старонкі з легенды» (урывак з аповесці), с. 6–7.

П. Захарэнка, супрацоўнік Інстытута мовазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, «Знаходкі беларускіх археолагаў» (з фотаздымкамі), с. 8.

ПИАЗ КП5-2540

55. «Голас Радзімы», № 11 (1477), 17.03.1977 г. Год выдання 22-і. Выданне Беларускага Таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом. Рэдакцыйная калегія. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск, 1977 г.

«Спецыялісты 2000 года», с. 1–3.

Я. Казюля «Полацк» (невялікі артыкул пра гістарычныя помнікі і сучаснае жыццё горада), с. 3.

В. Каваленка «Такія будні. Нататкі аб прозе І. Шамякіна», с. 7.

НПГКМЗ КП18-21140

56. «Голас Радзімы», № 32 (1498), 11.08.1977 г. Год выдання 22-і. Выданне Беларускага Таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом. Рэдакцыйная калегія. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск, 1977 г.

Партрэт Скарыны, гравіраваны на метале. Аўтар Я. Кулік, с. 1.

Верш П. Броўкі «Яшчэ ў дні старыя…», с. 1.

«Полацкая экспедыцыя» (пра археолагаў з Ленінграда), с. 2.

Д. Чаркасава «У лекарскіх навуках доктар», с. 5.
В. Шалькевіч «Двухсотгадовы шлях Скарыны», с. 5–7.
ПИАЗ КП4-2023

«Звязда» – заснавана 27.07(9.08).1917 г. як орган Мінскага камітэта РСДРП(б). У верасні – лістападзе 1917 г. называлася «Молот», потым – «Буревесник». З верасня 1920 г. – орган ЦК КПБ(б)Б. Падчас Вялікай Айчыннай вайны выдавалася як орган ЦК КП(б)Б і Мінскага падпольнага КП(б)Б. Пасля вызвалення Беларусі з 10.07.1944 г. газета *«Звязда»* стала органам ЦК КП(б)Б і СМ БССР. Газета выходзіла на беларускай мове, спачатку 5, з 1952 г. – 6 разоў на тыдзень, у друкарні імя Сталіна. Рэдактарамі газеты ў пасляваенны час былі В.А. Пыжкоў (1953–1967), М.І. Дзялец (1967–1971), А.А. Тоўсцік (1971–1988). У часы першых пасляваенных пяцігодак у пастаянных рубрыках «Па плану новай пяцігодкі», «Пісьмы з новабудоўляў» пісала пра адбудову гарадоў і вёсак з удзелам людзей розных прафесій, розных узроставых катэгорый. Шмат было паведамленняў пра перадавікоў прадпрыемстваў, пераможцаў сацспаборніцтваў. Былі матэрыялы і аб праблемах, з якімі сутыкаліся як у горадзе, так і ў вёсках, пра шляхі іх вырашэння. Супрацоўнікі рэдакцыі на старонках газеты шмат увагі ўдзялялі ролі партыі ў развіцці краіны, прапагандзе новых ідэй. Матэрыялы на гэтыя тэмы друкаваліся ў рубрыках «Партыйнае жыццё», «З партканферэнцый», «Партыйная вучоба». На старонках газеты пастаянна друкаваліся творы вядомых беларускіх пісьменнікаў – Я. Коласа, П. Броўкі, М. Танка, А. Куляшова, Н. Гілевіча і інш. Час ад часу газета друкавала крытычныя артыкулы ў адрас раённых газет, дзе звярталася ўвага пра несвоечасовае, а галоўнае, няякаснае асвятленне важных падзей, недастатковы выхад матэрыялаў на запатрабаваныя часам тэмы. У 1970-я гады падчас прыняцця новай Канстытуцыі газета *«Звязда»* сістэматычна друкавала старонкі пад агульнай назвай «Асноўны закон савецкага народа», дзе друкавала выступленні, артыкулы, інтэрв’ю, замалёўкі, нарысы, справаздачы. У 1977 г., калі газеце *«Звязда»* споўнілася 60-гадоў, кіраўніцтва краіны дало высокую адзнаку дзейнасці рэдакцыі гэтай газеты.

57. «Звязда», № 286 (11520), субота, 7.12.1957 г. Орган ЦК КПБ, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР. Рэдактар В.А. Пыжкоў. Друкарня імя Сталіна. Мінск, 1957 г.

Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб прысваенні звання Героя Савецкага Саюза Тусналобавай-Марчанка З.М., с. 1.

П. Шадзеўскі «Жыццё – подзвіг», с. 1.

ПИАЗ КП8-4421

58. «Звязда», № 287 (11521), нядзеля, 8.12.1957 г. Орган ЦК КПБ, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР. Рэдактар В.А. Пыжкоў. Друкарня імя Сталіна. Мінск, 1957 г.

«Дзякуй партыі і народу» – гаворыць Зінаіда Тусналобава» (інтэрв'ю з З.М. Тусналобавай-Марчанка), с. 1.

Навіны па краіне, с. 1–4.

Міжнародныя навіны, с. 1–4.

«Нота Савецкага ўрада ўраду Японіі», с. 3.

ПИАЗ КП8-4420

59. «Звязда», № 296 (11836), субота, 20.12.1958 г. Год выдання 42-і. Орган ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР. Рэдактар В.Л. Пыжкоў. Друкарня імя Сталіна. Мінск, 1958 г.

Матэрыялы пленума ЦК КПСС (15–19.12.1958 г.), с. 1–3.

Лісты з перапіскі З.М. Тусналобавай-Марчанка з Хісака Нагата (Японія), с. 4.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИАЗ КП7-4316

«Ленінская іскра» – орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Выдавалася з 1962 па 1963 год на беларускай мове ў Полацку для Полацкага і Шумілінскага раёнаў Віцебскай вобласці. Рэдактарам газеты быў Іван Адамавіч Мандрык. Штат супрацоўнікаў быў зусім невялікім. У газеце працавалі І.Ф. Лемеш, В.А. Лукша, К.В. Жарнасек. На старонках газеты друкаваліся матэрыялы карэспандэнтаў А. Рачкова, Мужава, Ф. Кухарэнка, А. Салтука

пра поспехі ў развіцці с/г, пра перадавікоў калгасаў і саўгасаў, справаздачы, вынікі спаборніцтваў, матэрыялы па гісторыі, літаратурныя творы, міжнародныя навіны, некаторыя з іх былі прадастаўленыя БелТА.

60. «Ленінская іскра», № 5, субота, 12.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Створан Полацкі РК КПБ», с. 1.

«Недаравальныя промахі» (селькораўскі рэйд), с. 1.

«Сяўбе – высокія тэмпы!» (справаздача па Полацкаму і Шумілінскаму раёнам), с. 1.

М. Станкевіч «Моладзь – тваіх рук справа!», с. 2.

«Раўненне на калгас «Рассвет» (артыкулы пра поспехі ў калгасе Шумілінскага раёна), с. 3.

А. Рачкоў «Міжнародны агляд», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24947

61. «Ленінская іскра», № 6, аўторак, 15.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г, с.1–2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

Лісты ад чытачоў, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24948

62. «Ленінская іскра», № 7, чацвер, 17.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г, с.1–2.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП20-25493

63. «Ленінская іскра», № 9, аўторак, 22.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г, с. 1–2.

Матэрыялы да 40-годдзя піянерыі, с. 1.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП20-25494

64. «Ленінская іскра», № 11, субота, 25.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Матэрыялы пра ход веснавой сяўбы і перадавікоў калгасаў Полаччыны, с. 1–3

«Савецкая Беларусь у 4-м годзе сямігодкі» (у дапамогу агітатару), с. 2.

А. Іваноў «Полацку – 1100 гадоў», с. 4.

Г. Кабылінскі « У кожны двор – газету і часопіс», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24949

65. «Ленінская іскра», № 12, аўторак, 29.05.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

В. Дзвінскі «Нафтабуду 4 гады», с. 2.

І. Стадольнік «Кантрасты сельскага быту», с. 4.

Аб’явы (пра Полацкі сельгастэхнікум), с. 4.

НПГКМЗ КП20-25495

66. «Ленінская іскра», № 19, чацвер, 14.06.1962 г. Орган Віцебскага абласнога камітэта партыі і аблвыканкома пры Полацкім тэрытарыяльным вытворчым калгасна-саўгасным упраўленні. Рэдактар І. Мандрык. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Весткі з палёў», с. 1.

Матэрыялы пра поспехі ў саўгасах Полацкага і Шумілінскага раёнаў, с. 2–3.

А. Ніканораў «Такі ён лёс сялян у краінах капіталу», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24950

«Ленінская праўда» – орган Дзяржынскага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Пачала выдавацца з 15.01.1929 г. пад назвай *«Чырвоны койданавец».* З 22.01.1941 г. пасля перапынку стала выходзіць пад назвай «Ленінская праўда». У часы Вялікай Айчыннай вайны з 12.09.1943 г. па 06.1944 г. выдавалася падпольна. У пасляваенны перыяд стала актыўна асвятляць падзеі ў развіцці раёна і краіны ў цэлым. Пісала пра поспехі ў развіцці с/г, пра перадавікоў, надахопы і цяжкасці ў рабоце. Газета выдавалася 2 разы на тыдзень, на беларускай мове. З №33 ад 25.04.1962 г. газета стала называцца «Сцяг Кастрычніка».

67. «Ленінская праўда», № 41 (203), чацвер, 23.05.1946 г. Орган Дзяржынскага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар В.І. Яблашэўскі. Дзяржынск, Мінская вобласць, 1946 г.

«За што мы будзем змагацца ў новай сталінскай пяцігодцы», с. 2.

ПІАЗ КП7-4238

68. «Ленінская праўда», № 42 (204), нядзеля, 26.05.1946 г. Орган Дзяржынскага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар В.І. Яблышэўскі. Дзяржынск, Мінская вобласць, 1946 г.

«Па Савецкаму Саюзу», с. 1.

Навіны с/г раёна, с. 2.

Міжнародныя навіны, с. 2.

Аб’явы, с. 2.

ПІАЗ КП7-4239

69. «Ленінская праўда», № 43 (205), чацвер, 30.05.1946 г. Орган Дзяржынскага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар В.І. Яблышэўскі. Дзяржынск, Мінская вобласць, 1946 г.

Артыкулы «аб мерах па далейшаму разгортванню соцыялістычнага спаборніцтва за аднаўленне пасеўных плошчаў, павышэнне ўраджайнасці і ўздыме жывёлагадоўлі ў калгасах БССР», с. 1–2.

ПИАЗ КП7-4240

«Літаратура і мастацтва» – штотыднёвая беларуская грамадска-палітычная і літаратурная газета. Выдаецца з 26.02.1932г. у Мінску. Выходзіла 1 раз, са студзеня 1957 г. – 2 разы на тыдзень, з красавіка 1970 г. – штотыднёва (на 16 старонках). Спачатку з'яўлялася органам Федэрацыі аб'яднанняў савецкіх пісьменнікаў БССР (з чэрвеня 1932 г. – Аргкамітэта Саюза пісьменнікаў БССР) і Галоўмастацтва БССР. Пасля Вялікай Айчыннай вайны рэдактарамі газеты былі А. Куляшоў (1945–1946), М. Горцаў (1947–1949), П. Кавалёў (1949–1950), В. Вітка (1951–1957), М. Ткачоў (1957–1959), Я. Шарахоўскі (1959–1961), Н. Пашкевіч (1961–1969), Л. Прокша (1969–1972), Х. Жычка (1972–1976), А. Асіпенка (1976–1980), А. Жук (1980–1986). Газета мае аддзелы: публіцыстыкі, пісьмаў і грамадскай думкі, крытыкі і бібліяграфіі, паэзіі і прозы, музыкі, тэатра, кіно і тэлебачання, выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў, мастацкага афармлення. Асвятляе літаратурнае, культурнае і грамадскае жыццё Беларусі. Друкуе матэрыялы па гісторыі выяўленчага мастацтва, асэнсоўвае жыццёвы і творчы шлях беларускіх нацыянальных дзеячаў, такіх як Я. Лёсік, І. Дварчанін, Сімяон Полацкі і інш.

70. «Літаратура і мастацтва», № 37 (2191), пятніца, 12.05.1967 г. Год выдання 36-ы. Орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Галоўны рэдактар Н.Я. Пашкевіч. Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск, 1967 г.

М. Маніс «Старонкі гераічнага летапісу» (пра Полацк пачатку ХХ стагоддзя), с. 1–3.

Я. Міхайлава «Віцебскай друкарні – 170 гадоў», с. 2.

А. Кудравец «Па дарозе да дому», с. 2–3.
ПГКЗ КП14-11595

«Піонер Беларусі» – газета для дзяцей і падлеткаў. Пачала выдавацца з кастрычніка 1929 года ў Мінску на беларускай мове, штотыднёва, пад назвай «Раніца». З 1945 г. стала называцца «Піонер Беларусі». У 1950-я гг. рэдактарам газеты быў А.С. Рокаш. Газета асвятляла пытанні гісторыі Беларусі, адраджэння нацыянальнай культуры, патрыятызму, працоўнага, фізічнага, эстэтычнага выхавання дзяцей і падлеткаў, расказвала пра дзейнасць дзіцячых згуртаванняў і дзіцячых устаноў рэспублікі.

71. «Піонер Беларусі», № 40 (1920), пятніца, 7.10.1955 г. Орган ЦК ЛКСМБ. Рэдактар А.С. Рокаш. Друкарня імя Сталіна. Мінск, 1955 г.

«Аб цвёрдым характары» (ліст З.М. Тусналобавай-Марчанка), с. 1.

М. Гамолка «Лета ў Калінаўцы» (урыўкі з аповесці), с. 4.
ПИАЗ КП8-4429

«Советская Белоруссия» – грамадска-палітычная газета, орган ЦК КПБ, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР. Выдаецца на рускай мове, у Мінску з 2.08.1927 г. Асвятляе пытанні грамадска-палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця рэспублікі, поспехі працоўных, міжнароднае жыццё, спартыўныя навіны і інш. У пасляваенны перыяд актыўна ўключылася ў прапаганду новага 5-гадовага плана развіцця народнай гаспадаркі, матэрыялы друкавала ў пастаянных рубрыках «Па плану новай пяцігодкі», «Пісьмы з новабудоўляў». Вопыт перадавікоў прамысловасці і с/г, вынікі сацспаборніцтваў шырока асвятляліся на старонках газеты ў пастаянных рубрыках «Старонкі перадавогу вопыту», «Людзі новай пяцігодкі». Газета ўводзіла новыя формы работы: выдавала старонкі-плакаты, спецвыпускі. У 1970-я гг. супрацоўнікі газеты арганізавалі клуб дзелавых сустрэч «Пошук», дзе даваліся парады, расказвалася не толькі аб праблемах, але і аб спосабах іх вырашэння. Шмат увагі газета ўдзяляла прапагандысцкай ра-

боце, партарганізацыям. У 1977 г. на старонках газеты актыўна абмяркоўваўся праект новай Канстытуцыі. З гэтай нагоды газета друкавала выступленні, інтэрв'ю, замалёўкі, справаздачы. На старонках «Советской Белорусии» выступалі міністры, кіраўнікі прадпрыемстваў, вучоныя, перадавікі вытворчасці. Сістэматычна друкаваліся артыкулы, рэцэнзіі, рэпартажы пра найбольш значныя падзеі ў творчым жыцці пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў. Друкаваліся ў арыгінале і ў перакладзе на рускую мову творы Я. Купалы, Я. Коласа, М. Лынькова, К. Чорнага і інш. У 1964 г. газета была ўзнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

72. «Советская Белоруссия», № 286 (8073),7.12.1957 г. Орган ЦК КПБ, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР. Рэдактар Б. Паўлянок. Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск, 1957 г.

«Указ о присвоении звания Героя Советского Союза З.М. Туснолобовой-Марченко», с. 2.

З.М. Тусналобава-Марчанка «От всего сердца – спасибо», с. 2.

ПИАЗ КП4-2229/7

73. «Советская Белоруссия», № 77, нядзеля, 31.03.1963 г. Орган ЦК КПБ, Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР. Рэдактар Б. Паўлянок. Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск, 1963 г.

«Постановление Верховного Совета БССР об избрании Президиума Верховного Совета БССР», с. 1.

«Постановление Верховного Совета БССР об образовании Правительства БССР – Совета Министров БССР», с. 1.

«Первая сессия Верховного Совета БССР. Прения по докладу Т.Я. Киселёва, Председателя Совета Министров БССР», с. 1–2.

ПКМ КП1-753

«Сцяг камунізма» – орган спачатку Полацкага гаркома КП Беларусі і гарадскога Савета дэпутатаў працоўных, потым

Полацкага ГК і РК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Газета пад такой назвай пачала выдавацца з 1952 года ў Полацку на беларускай мове. Выходзіла 3 разы ў тыдзень. Рэдактарамі газеты былі Каліберaў (1952–1954), П.А. Шадзеўскі (1954–1964), І.Ф. Лемеш (1964–1977), П.В. Кавалеўскі (1977–1996). Друкавала матэрыялы пра развіццё прамысловасці і с/г, пра поспехі і недахопы, інтэрв'ю з кіраўнікамі, урыўкі з апавяданняў, вершы, матэрыялы па гісторыі Полаччыны, міжнародныя навіны, аб'явы, праграмы тэлеперадач, некралогі. З 1944 па 1980 г. у газеце працавалі М.Я. Шальдо, В.М. Жарчанка, К.У. Крупко, В. Лукша, І.К. Стадольнік, Н.Я. Гальпяровіч, Г.І. Кірылаў, Я.У. Гінзбург, А.М. Марковіч, А. Войтаў, Н. Антонава, Н. Салодкая і многія інш. На сваіх старонках змяшчала шмат фотаздымкаў, зробленых А. Васечкам, Кошалевым, К.В. Жарнасекам.

74. «Сцяг камунізма», № 66, нядзеля, 4.07.1954 г. Орган Полацкага гаркома КП Беларусі і гарадскога Савета дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара М.Я. Шальдо. Полацкая друкарня. Полацк, 1954 г.

«Слаўнае дзесяцігоддзе», с. 1.

«У краязнаўчым музеі», с. 1.

Н. Кляпацкая «Маладосць старажытнага горада», с. 2.

Н. Антонава «Яна абараняла Радзіму» (пра З.М. Тусналобаву-Марчанка), с. 2.

Ф. Трацякоў «10 год таму назад», с. 2–3.

ПИАЗ КП8-4426

75. «Сцяг камунізма», № 90, нядзеля, 29.08.1954 г. Орган Полацкага гаркома КП Беларусі і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1954 г.

Артыкулы пра гарадскія прадпрыемствы, навіны культуры, с. 1–4.

М. Маніс «Полацк» (гістарычны артыкул), с. 3–4.

ПГКЗ КП14-11592

76. «Сцяг камунізма», № 72 (215), пятніца, 17.06.1955 г. Орган Полацкага гаркома КП Беларусі і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара М.Я. Шальдо. Полацкая друкарня. Полацк, 1955 г.

«Экзамены ў інстытут» (пра педінтытут), с. 1.

Н. Антонава «Выбачайце, калі ласка» (спектакль тэатральнага калектыву Дома культуры), с. 3.

Л. Дзялюсік «Аб рэформе пісьменнасці ў Кітаі», с. 4.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИАЗ КП3-955/3

77. «Сцяг камунізма», № 126 (4772), пятніца, 19.10.1956 г. Орган Полацкага ГК і РК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1956 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г і на прадпрыемствах раёна і горада, с. 1–4.

Н. Антонава «Таня» на сцэне Дома культуры» (пра полацкі народны тэатр пры ГДК), с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

ПИАЗ КП3-955/2

78. «Сцяг камунізма», № 78 (4881), пятніца, 3.07.1957 г. Орган Полацкага ГК і РК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1957 г.

«Слаўнае свята вызвалення», с. 1.

«Насустрач Дню чыгуначніка», с. 1.

Н. Антонава «Мы ўзнялі цябе з руін, наш родны горад», с. 2.

М. Маніс «Гэтых дзён не змоўкне слава», с. 3–4.

П. Агурок «Слаўнаму гораду Полацку», с. 4.

НПГКМЗ КП19-24855

79. «Сцяг камунізма», № 144 (4946), чацвер, 5.12.1957 г. Орган Полацкага ГК і РК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1957 г.

«Канстытуцыя СССР – самая дэмакратычная ў свеце» (прынята 5.12.1936 г), с. 1.

«XI гарадская партканферэнцыя», с. 2–3.

«Нашы кандыдаты – у народныя суддзі: М.Я. Марыненка, В.І. Семядцова, Н.В. Ананчанка”, с. 4.

Міжнародныя навіны (паведамленне ТАСС), с. 4.

НПГКМЗ КП19-24856

80. «Сцяг камунізма», № 145 (4772), пятніца, 8.12.1957 г. Орган Полацкага ГК і РК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1957 г.

Артыкулы пра поспехі с/г раёна, с. 1–2.

«Зімоўка жывёлы арганізавана дрэнна» , с. 2.

«Гераіня з горада Полацка» (пра З.М. Тусналобаву-Марчанка, з фотаздымкамі), с. 3.

Н. Чыгір «Міжнародныя навіны», с.4.

ПГКЗ КП14-11250

81. «Сцяг камунізма», № 153 (4955), пятніца, 27.12.1957 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1957 г.

«Свята на Украіне» (40-годдзе ўтварэння УкрССР), с. 1.

В. Лукша «Выкладчык фізікі» (пра настаўніка фізікі СШ № 7 г. Полацка Л.Я. Гурэвіча), с. 2.

«Насценная газета без аўтарскага калектыву» (пра сценгазету «За лепшую якасць птушкакамбіната»), с.2.

ПИАЗ КП3-968/9

82. «Сцяг камунізма», № 20 (4976), пятніца, 14.02.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

«Нашы кандыдаты» (у Вярхоўны Савет СССР – У.Е. Лабанок, М.П. Шабоха), с. 1.

«XX з’езд ЛКСМБ» (11.02.1958 г., Мінск), с. 1.

Матэрыялы пра творчы вечар лепшых рацыяналізатараў і вынаходцаў Полацка, які адбываўся ў рэдакцыі полацкай газеты, с. 3.

М. Маніс «Радзімы верныя сыны», с. 4.

НПГКМЗ КП19-24857

83. «Сцяг камунізма», № 29 (4985), пятніца, 7.03.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

Газета прысвечана Міжнароднаму жаночаму дню.

«Выхавацель-грамадчыца» (пра адкрыццё СШ № 4 г. Полацка), с. 2.

«Абаронцы Радзімы» (пра З.М. Тусналобаву-Марчанка), с. 2.

«Сёння раённае свята», с. 3.

ПКМ КП2-1674/18

84. «Сцяг камунізма», № 30 (4986), нядзеля, 9.03.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

Артыкулы пра поспехі калгаснікаў Полаччыны, с. 1–2.

«Літаратурная старонка» (вершы і апавяданні Я. Журбы, А. Канапельскага, В. Лукшы, В. Емяльянавай, Б. Фрэйдзінай, В. Немізанскага), с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 3.

ПИАЗ КП4-2229/54

85. «Сцяг камунізма», № 128 (5084), аўторак, 9.03.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Я.У. Гінзбург. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

Газета прысвечана 40-годдзю Ленінскага камсамола.

З.М. Тусналобава-Марчанка «У баях за Радзіму», с. 2.

А. Гіндзін «Старонкі з мінулага», с. 2.

Матэрыялы сесіі гарсавета дэпутатаў працоўных, с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП18-21131

86. «Сцяг камунізма», № 139 (5095), аўторак, 25.11.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

Газета прысвечана 40-годдзю з дня выхаду першага нумара полацкай газеты.

Віншаванні, тэлеграмы, лісты чытачоў, с. 1–3.

М. Маніс «Перагортваючы старонкі газеты», с. 2.

Г. Грышын «Рабочы карэспандэнт», с. 2.

С. Сямашка «Памятныя гады», с. 3.

А. Ягоракаў «Андрэй Александровіч», с. 4.

«З літстаронкі газеты «Чырвоная Полаччына», творы П. Броўкі, Т. Хадкевіча, с. 4.

ПГКЗ КП14-11583

87. «Сцяг камунізма», № 144 (5100), аўторак, 9.12.1958 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1958 г.

«Па-баявому выканаем рашэнне XII гарадской партканферэнцыі», с. 1.

Б. Глезін, былы камісар партызанскай брыгады «Партызанскае зарыва», с. 2–3.

Н. Антонава «Чалавек у адстаўцы» (пра полацкі народны тэатр пры ГДК), с. 3.

ПИАЗ КП3-955/1

88. «Сцяг камунізма», № 147 (5254), чацвер, 10.12.1959 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1959 г.

Матэрыялы пра поспехі с/г раёна, с. 1.

Матэрыялы пра культурнае жыццё на «Шклозаводзе», лекцыйная прапаганда, с. 2.

«З рэдакцыйнай «Пошты», с. 3.

Т. Кажура «Наватарам вытворчасці – усямерную прапаганду», с. 3.

Міжнародныя навіны , навіны спорту, надвор'е, аб'явы, некралогі, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24929

89. «Сцяг камунізма», № 4 (5265), субота, 9.01.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Г. Голанд «На сямі вярстах» (пра ўвядзенне 7-гадзіннага працоўнага дня на заводзе сантэхнікі і с/г інвентару), с. 1.

Гутарка з агітатарам Камендантавай «Каго мы не возьмем з сабой у камунізм» (запісала В. Жарчанка), с. 2.

Я. Гінзбург «Шырокім крокам да новых вышынь». Камуністы і калгасны актыў с/г арцелі «Шлях Леніна» абмяркоўваюць рашэнні Пленума ЦК КПСС, с. 3.

НПГКМЗ КП20-24930

90. «Сцяг камунізма», № 26 (5288), аўторак, 1.03.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Міжнародныя навіны, с. 1.

Матэрыялы да 90-годдзя з дня нараджэння У.І. Леніна, с. 1.

Артыкулы пра перадавікоў чыгункі, с. 3.

А. Лебедзева «Клопаты аб здароўі чалавека» (пра медустановы і медабслугоўванне горада і раёна), с. 3.

Навіны спорту, с. 4.

«Кіналекторый пры ГДК», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24 931

91. «Сцяг камунізма», № 35 (5297), аўторак, 22.03.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

«Яны ўзнарароджаны ордэнамі» (ордэнам Леніна – Н.П. Дзербянцова, брыгадзір маляроў трэста «Нафтабуд»; ордэнам

Леніна – Н.Н. Дзянісава, дырэктар СШ № 4; ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга – М.Н. Кніпа, укладчыца цэглы), с. 1.

Спаборніцтва ў с/г паміж Полацкім і Дрысенскім раёнамі, с. 3.

«У паход за чыстату і санітарную культуру» (пра навядзенне парадку ў гарадскіх дварах), с. 1.

ПКМ КП2-1506

92. «Сцяг камунізма», № 42 (5304), чацвер, 7.04.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

«Дружба народаў СССР і Францыі – залог міру» (мітынг працоўных Масквы ў Палацы спорту), с. 1.

«Не губляць ні мінуты дарагога часу» (селькораўскі рэйд), с. 2.

«На вялікай будоўлі» (пра пасёлак Полацкі), с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

Некралогі, аб’явы фільмаў, спартыўныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24932

93. «Сцяг камунізма», № 43 (5305), субота, 9.04.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

«Акружым школы клопатам і ўвагай», с. 1.

Матэрыялы да 90-годдзя з дня нараджэння У.І. Леніна, с. 1.

«Спаборніцтва Полацкага і Дрысенскага раёнаў», с. 1.

Матэрыялы рэйдавай брыгады газеты «Усюды навядзём парадак», с. 2.

Навіны с/г раёна, с. 1–2

Рашэнне выканкома Полацкага гарсавета дэпутатаў працоўных «Аб праблемах утрымання і ўборкі вулічных і знадворных тэрыторый г. Полацка», с. 4.

В. Харкоў «Міжнародны агляд», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24 933

94. «Сцяг камунізма», № 52 (5314), нядзеля, 1.05.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў

дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

«Наш светлы, сонечны Май», с. 1.

Артыкулы пра перадавікоў горада і раёна, с. 1–3.

Вынікі спаборніцтва па прафесіях, с. 4.

Навіны спорту, с. 4.

«У святочныя дні» (праграма мерапрыемстваў на святочныя дні), с. 4.

НПГКМЗ КП20-24934

95. «Сцяг камунізма», № 58 (5320), аўторак, 17.05.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Матэрыялы пра сяўбу кукурузы на палях Полаччыны, с. 1.

«Выхаванню дзяцей – штодзённую ўвагу» (пра школы горада і раёна), с. 2.

«Пішуць рабочыя і сельскія карэспандэнты», с. 3.

Навіны тэатральнага жыцця і спорту, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24935

96. «Сцяг камунізма», № 75 (5314), нядзеля, 1.05.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Матэрыялы да Дня моладзі (26.06, з нафтабуда, Полацкага народнага тэатра, мэблевай фабрыкі і інш.) , с. 1–2.

В. Лукша «Аднагодак маёй маладосці», с. 2.

«Насценныя газеты пішуць», с. 3.

Я. Гінзбург, Р. Альховік «Ідзе нарыхтоўка кармоў», с. 3.

Урывак з апавядання А.Савіцкага «Шкляная ніць», с. 4.

«Піянерскае лета ў разгары» (пра лагер для дзяцей работнікаў гандлю ў в. Гваздова, пра сустрэчу дзяцей з З.М. Тусналобавай-Марчанка), с.4.

Навіны спорту, некралогі, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24 936

97. «Сцяг камунізма», № 103 (5364), аўторак, 30.08.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Я.У. Гінзбург. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г і на прадпрыемствах горада і раёна, с. 1–4.

«Раённая нарада настаўнікаў», с. 3.

Фотаздымак «Сцэна са спектакля «Нячыстая сіла» ў пастаноўцы Полацкага народнага тэатра», с. 3.

ПИАЗ КПЗ-955/4

98. «Сцяг камунізма», № 109 (5370), аўторак, 13.09.1960 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1960 г.

Перадавіца «Выкарыстаць усе рэзервы для накаплення кармоў», с. 1.

Навіны па краіне, с. 1.

«Пахаванне Вільгельма Піка» (першага Прэзідэнта ГДР), с. 1.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г Полаччыны, с. 2.

Г. Годанд, А. Гусакоў «Цёмныя плямы на здаровым целе» (выхаваўчы артыкул), с. 3.

Аб'явы, навіны кіно, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24937

99. «Сцяг камунізма», № 15 (5429), чацвер, 2.02.1961 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Я.У. Гінзбург. Полацкая друкарня. Полацк, 1961 г.

«Нарада перадавікоў», с. 1.

«Сацыялістычныя абавязацельствы», с. 1.

Матэрыялы з нарады перадавікоў с/г, с. 2–3.

«Што стрымлівае будаўніцтва» (матэрыял рабкораўскага паста з «Нафтабуда»), с. 3.

«Слава перадавікоў семігодкі», с. 4.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПКГМЗ КП20-24938

100. «Сцяг камунізма», № 27 (5441), чацвер, 2.03.1961 г. Орган Полацкага ГК КПБ, гарадскога і раённага саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1961 г.

К. Крупко «Радавая працаўніца», с. 1.

Матэрыялы пра двухдзённы семінар прапагандыстаў, с. 2.

Матэрыялы пра поспехі на прадпрыемствах і с\г горада і раёна, с. 3.

В. Лукша «Трывожная маладосць» (Лірычны рэпартаж з будаўніцтва Полацкага нафтаперапрацоўчага завода), с. 4.

Л. Гольдман «Сыры бульбяны сок – лячэбны сродак», с. 4.

НПГКМЗ КП19-24457

101. «Сцяг камунізма», № 77 (5489), аўторак, 27.06.1961 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Я.У. Гінзбург. Полацкая друкарня. Полацк, 1961 г.

Справаздачы і выбары ў партарганізацыях», с. 1.

К. Жарнасек «Юныя даяркі», с. 1.

«Свята маладосці», с. 1.

«Па зводцы і сапраўднасці» (селькораўскі рэйд), с. 2.

«Пакупнікі скардзяцца» (рэйд газеты), с. 3.

Матэрыялы пра санітарны стан на вуліцах горада, с. 3.

Навіны ў краіне, у свеце, спорт. с. 4.

НПГМЗ КП20-24939

102. «Сцяг камунізма», № 3 (5571), субота, 6.01.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Перадавіца «Баявая праграма дзейнасці», с. 1.

Пра перадавікоў: Ядвігу Леашкевіч (калгас «Слава працы») і М.К. Князева (брыгадзіра слесараў-мантажнікаў на Полацкім нафтабудзе), с. 1.

В. Жарчанка «Культура чалавека камуністычнага грамадства», с. 2.

Матэрыялы пра поспехі ў с/г і прамысловасці Полацкага раёна, с. 2–3.

А.Войтаў «Выхаванне юнацтва – справа ўсёй грамадскасці», с.3.

Вынікі с/г спаборніцтва, с. 4.

Міжнародны агляд (А. Рачкоў), с. 4.

НПГКМЗ КП20-24940

103. «Сцяг камунізма», № 5 (5573), аўторак, 11.01.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Матэрыялы пра поспехі і дасягненні на пачатак 1962 года ў прамысловасці і с/г горада і раёна, с. 1–3.

В. Лукша «Чалавек не прыйшоў у школу» (нататкі з нарады настаўнікаў раёна), с. 3.

І. Стадольнік «Зіма спартыўная», с. 4.

НПГКМЗ КП19-24459

104. «Сцяг камунізма», № 6 (5574), субота, 13.01.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Навіны па краіне, с. 1.

Матэрыялы з нарады работнікаў с/г Беларусі, с. 1.

А. Войтаў «Баян» (апавяданне), с. 2.

Аб поспехах у с/г раёна, с. 3.

Н. Андрончык, настаўніца с/г тэхнікума, «Бухгалтар», с. 3.

В. Харкоў «Міжнародныя навіны», с. 4.

В. Астроў «Рэлігія і царква ў мінулым і сучасным» (рэцэнзія на кнігу Г.М. Ліўшыца), с. 4.

НПГКМЗ КП20-24941

105. «Сцяг камунізма», № 16 (5584), аўторак, 6.02.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Працоўныя Полаччыны называюць сваіх кандыдатаў у Вярхоўны Савет СССР», с. 1.

Артыкулы пра перадавікоў Полаччыны, с. 1.

Матэрыялы пра агітацыйна-масавыя работы, с. 2.

Навіны с/г, с. 3.

Спаборніцтва калгасаў і саўгасаў Полаччыны, с. 4.

П. Струк «Хуліганаў – у клешчы», с. 4.

НПГКМЗ КП20-24942

106. «Сцяг камунізма», № 23 (5591), чацвер, 22.02.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Насустрач выбарам у Вярхоўны Савет СССР», с. 1.

С.С. Шацілаў “Магутны вартавы савецкай Айчыны” (да 44-гадавіны Узброеных Сіл СССР), с. 2.

Матэрыялы пра дасягненні саўгаса Палата, с. 3.

Н. Картавенка «Камуніст-наватар» (пра М.І. Спосабава, завод сантэхвырабаў), с. 2.

К. Жарнасек «Лепшы адпачынак»(пра паляўнічых Полацка), с. 4.

Матэрыялы па ахове прыроды, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24943

107. «Сцяг камунізма», № 51 (5619), субота, 28.04.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара В. Жарчанка. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«19 жніўня – юбілей горада», с. 2.

І. Гадзіенка «Энтузіясты» (пра кніганошу «Шклозавода» Д. Старавойтаву), с. 2.

В. Лукша «Вясна вялікіх здзяйсненняў» (пра пабудову г. Наваполацка), с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24458

108. «Сцяг камунізма», № 57 (5625), серада, 16.05.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Баявыя задачы чыгуначнікаў», с. 1.

«Лаўрэаты Ленінскай прэміі 1962 года» – П. Броўка (пісьменнік), Э. Гілельс (піяніст), Л. Кербель (скульптар), с. 1.

Матэрыялы пра падрыхтоўку да 1100-годдзя г. Полацка, с. 3.

Міжнародныя навіны, навіны спорту, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24946

109. «Сцяг камунізма», № 88 (5656), пятніца, 27.07.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара В.М. Жарчанка. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

М. Самойлаў «Уклад рацыяналізатараў» (пра Полацкую мэблевую фабрыку), с. 1.

Г. Голанд «Ноўка» (у рубрыцы «Насустрач 1100-годдзю Полацка»), с. 3.

ПГКЗ КП14-11617

110. «Сцяг камунізма», № 94 (5662), пятніца, 10.08.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Артыкулы пра перадавікоў горада і раёна, с. 1–2.

«19 жніўня – 1100-годдзе Полацка» (рэйд газеты), с. 2.

Матэрыялы да Усесаюзнага Дня фізкультурніка, с. 3.

Міжнародныя навіны, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24858

111. «Сцяг камунізма», № 98 (5666), нядзеля, 19.08.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

Газета прысвечана 1100-годдзю г. Полацка

П. Якаўлевіч «Старажытны, малады», с. 2.

Н. Кляпацкая «Калі любіш свой горад», с. 4.
А. Ктатараў «Першынец Беларусі», с. 5.
М. Маніс «Раніца вялікага дня», с. 5.
«Вехі гісторыі», с.2–6.
ПКМ КП2-1160/1

112. «Сцяг камунізма», № 98 (5666), нядзеля, 19.08.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.
ПКМ КП2-1160/2

113. «Сцяг камунізма», № 98 (5666), нядзеля, 19.08.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.
ПКМ КП2-1160/3

114. «Сцяг камунізма», № 102 (5670), серада, 29.08.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.
Артыкулы пра перадавікоў горада і раёна, с. 1.
К. Грак «Поўная перамога жыццёвых сіл» (гутарка аб камунізме), с. 2.
А. Войтаў «Веліч наддзвінскіх здзяйсненняў», с. 3.
А. Вялюгін «Кветкі на камені» (фрагменты сцэнарыя дакументальнага фільма), с. 4.
Г. Штыхаў «Падарожжа ў старажытны горад» (артыкул пра першае пасяленне палачан), с. 4.
НПГКМЗ КП19-24859

115. «Сцяг камунізма», № 122 (5699), нядзеля, 14.10.1962 г. Орган Полацкага ГК КПБ і гарадскога савета дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі. Полацкая друкарня. Полацк, 1962 г.

«Яны занесены ў гарадскую кнігу гонару» (М.Дз. Заракоўскі, дзяжурны інжынер ЦЭЦ-1, А.М. Сокалаў, бетоншчык БУ ЦЭЦ-2, В.С. Магаршак, урач бальніцы імя Леніна, Л.А. Зуеў, брыгадзір мэблевай фабрыкі), с. 1.

Матэрыялы пра перадавікоў полацкіх прадпрыемстваў, с. 1–4.

І. Стадольнік «Шчаслівая сям'я», с. 3.

«На Чырвоным масту» (пра ўстанаўленне мемарыяльнай дошкі), с. 1.

ПИАЗ КП3-967/29

116. «Сцяг камунізма», № 60 (5935), чацвер, 21.05.1964 г. Орган партыйнага камітэта Полацкага вытворчага калгасна-саўгаснага ўпраўлення, Полацкага ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі (?). Полацкая друкарня. Полацк, 1964 г.

Матэрыялы да 20-годдзя вызвалення Полаччыны, с. 2.

«Так разгаралася полымя народнай помсты» (пра А.Я. Марчанка, з фотаздымкам), с. 2.

Поспехі ў развіцці с/г раёна, с. 1.

ПИКЗ КП13-8223

117. «Сцяг камунізма», № 62 (5937), аўторак, 26.05.1964 г. Орган партыйнага камітэта Полацкага вытворчага калгасна-саўгаснага ўпраўлення, Полацкага ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.А. Шадзеўскі (?). Полацкая друкарня. Полацк, 1964 г.

У рубрыцы «Да 20-годдзя вызвалення Полаччыны» артыкул А. Войтава «Выстралы помсты» (пра З.М. Тусналобаву-Марчанка), с. 2.

Артыкулы пра поспехі ў развіцці гаспадаркі, эканомікі і с/г Полаччыны, с. 1–4.

ПИАЗ КП4-2229/9

118. «Сцяг камунізма», № 48 (6233), чацвер, 21.04.1966 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1966 г.

Матэрыялы да 96-гадавіны з дня нараджэння У.І. Леніна, с. 1–2.

Матэрыялы аб поспехах на прадпрыемствах і ва ўстановах горада (да 96-гадавіны з дня нараджэння У.І. Леніна), с. 2–3.

Ц. Ляхаў «Скрозь полымя барацьбы» (пра ўдзельнікаў грамадзянскай, фінскай і Вялікай Айчыннай войнаў), с. 2–3.

Аб утварэнні выбарчых участкаў па г.Полацку, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24944

119. «Сцяг камунізма», № 59 (6244), аўторак, 22.03.1966 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1966 г.

Артыкулы пра актыўнае жыццё моладзі на раёне і ў горадзе, с. 1–4.

В. Жарчанка «І ветэран скажа «Тут ёсць мая праца» (пра Н.П. Дзербянцову, у рубрыцы «Расказы пра ардэнаносцаў»), с. 3.

«Лісты ў рэдакцыю», с. 3.

ПКМ КП2-1505

120. «Сцяг камунізма», № 72 (6257), чацвер, 9.06.1966 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1966 г.

А. Войтаў «Агністасць неўміручага подзвігу» (пра закладку Кургана бессмяротнасці – 8.06.1966 г), с. 1.

«Завяшчанне патомкам», с. 1.

І. Вільчынскі «Кавалер Славы» (пра В.Ф. Ландычэнка), с. 3.

«Спаборніцтва жывёлаводаў», с. 3.

Артыкулы пра перадавікоў прадпрыемстваў горада, с. 2–3.

Б. Пястроў, Герой Савецкага Саюза, «ЗША – сусветны жандарм», с. 4.

Аб'явы, адказы на пытанні чытачоў, некралогі, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24860

121. «Сцяг камунізма», № 100 (6285), чацвер, 28.07.1966 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў

дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1966 г.

Поспехі ў с/г раёна, с. 1–4.

ПИКЗ КП4-2057/12

122. «Сцяг камунізма», № 131 (6316), аўторак, 20.09.1966 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1966 г.

Ю. Лыжын «Памяць народная жывая» (пра закладку Кургана бессмяротнасці), с. 1.

Артыкулы пра поспехі на прадпрыемствах горада (Нафтабуд, Шкловалакно і інш.) і с/г раёна, с. 2–3.

Е. Ягораў «З’езд англійскіх прафсаюзаў» (гутарка з чытачом), с.4.

НПГКМЗ КП19-24861

123. «Сцяг камунізму», № 47 (6319), пятніца, 24.03.1967 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1967 г.

«Насустрач 50-годдзю Савецкай улады» (артыкулы пра поспехі ў прамысловасці і с/г), с. 1–3.

М. Аляксееў «450-гадоў беларускаму кнігадрукаванню», с. 2.

Ул. Іваноў «Кожнаму ўдзельніку Вялікай Айчыннай вайны – юбілейны медаль» («20 гадоў Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне», 1941–1945 гг.), с. 4.

Аб’явы, навіны спорту, праграма тэлеперадач, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24862

124. «Сцяг камунізму», № 48 (6320), чацвер, 28.07.1967 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1967 г.

Г. Грышын «Партыйны важак» (пра Г.М. Карпушэнка, работніцу «Шклозавода»), с. 1.

«У гонар 50-годдзю Савецкай улады» (навіны па краіне), с. 1.

«Пад сонцам Радзімы цудоўнай квітней прыдзвінскі край» (матэрыял пра горад у дапамогу агітатару), с. 2–4.

Аб’явы, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24863

125. «Сцяг камунізму», № 97 (6369), чацвер, 28.07.1967 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Полацкая друкарня. Полацк, 1967 г.

Артыкулы пра с/г раёна, пра будаўніцтва на Полаччыне, с. 1–2.

А. Коршунаў «Яны абаранялі Полацк у 1941», с. 2.

Матэрыялы пра Вялікую Айчынную вайну і ўдзел у ёй палачан, с. 2.

ПИАЗ КП3-913/53

126. «Сцяг камунізму», № 136 (6408), аўторак, 29.09.1967 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1967 г.

П. Валошын «Працоўная вахта маракоў» (пра чарнаморскі цеплаход «Полацк»), с. 1.

В. Нібера, навуковы супрацоўнік ПКМ, «Новая экспазіцыя ў музеі», с. 2.

Ф. Фейгіна «Праз дзесяцігоддзі» (пра С.І. Лубяннікава, урача Ветрынскай бальніцы, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны), с. 3.

Паведамленне пра прысваенне звання Ганаровага грамадзяніна г. Полацка І.П. Дэнісу, с. 3–4.

ПИАЗ КП3-913/54

127. «Сцяг камунізму», № 193 (6465), аўторак, 12.12.1967 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1967 г.

Артыкулы пра соцспаборніцтвы да 100-годдзя з дня нараджэння Леніна, с. 1–2.

Фотаздымак з М.М. Ляўданскім, ветэранам ліцейна-механічнага завода, с.2.

Некралог В.С. Магаршака, с. 4.

ПИАЗ КП4-2009/12

128. «Сцяг камунізму», № 19 (6495), пятніца, 02.02.1968 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1968 г.

Матэрыялы XX гарадской партыйнай канферэнцыі (З.М. Тусналобав-Марчанка, член гаркома КПБ), с.1.

«Дэпутаты на XVI абласную партканферэнцыю» (П.К. Пацэй, П.Р. Якаўлевіч), с. 1.

Даклад П.Р. Якаўлевіча на XX гарадской партыйнай канферэнцыі, с.2–3.

ПИАЗ КП4-2032/26

129. «Сцяг камунізму», № 99 (6575), пятніца, 28.06.1968 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1968 г.

Артыкулы пра ўстановы па абслугоўванні насельніцтва (бытавых паслуг, атэлье, бальніцы, новы аўтавакзал), с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/52

130. «Сцяг камунізму», № 166 (6642), серада, 23.10.1968 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1968 г.

«Неадкладная справа» (пра сельскія клубы Полаччыны), с. 1.

«Надзейны клопат будаўнікоў», с. 1.

«Дарамі багатымі палёў і ферм славіцца наш родны край» (пра поспехі ў с/г, матэрыял падрыхтаваны да 50-годдзю БССР), с. 2–3.

Е. Пашкоўская «Дзіцячы сад і школа», с. 4.

Аб’явы, праграма тэлеперадач, с. 4.

НПГКМЗ КП20-24945

131. «Сцяг камунізму», № 138 (6816), аўторак, 02.09.1969 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1969 г.

Г. Голанд «Гартаванне» (пра М.М. Ляўданскага, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны), с. 2.

КВФ2-660

132. «Сцяг камунізму», № 178 (6846), серада, 12.11.1969 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1969 г.

Артыкулы пра поспехі ў с/г і прамысловасці горада і раёна, с. 1–4.

«На III з’ездзе калгаснікаў Беларусі», с. 1.

ПКМ КП1-866

133. «Сцяг камунізму», № 62 (6935), аўторак, 21.04.1970 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1970 г.

Матэрыялы да 100-годдзя з дня нараджэння Ў.І. Леніна, с. 1–4.

Г. Голанд «Сын шаўца» (пра М.Я. Алуфа), с. 2.

Нізка вершаў літальманаха «Наддзвінне» (Н. Гальпяровіч, І. Стадольнік, А. Сінкевіч, Я. Вархаповіч, В. Баркоўскі і інш.), с. 3.

ПИАЗ КП8-4530

134. «Сцяг камунізму», № 92 (6965), субота, 13.06.1970 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Г. Кірылаў. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1970 г.

Лабезнікаў «Партызанскае падполле партызанскай рэспублікі», с. 2.

С. Клокаў, старшыня таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, «Помнікі старажытнага Полацка яшчэ чакаюць даследчыкаў», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/50

135. «Сцяг камунізму», № 93 (6966), аўторак, 13.06.1970 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Г.Кірылаў. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1970 г.

Газета прысвечана выбарам ў Вярхоўны Савет СССР.

ПИАЗ КП3-913/51

136. «Сцяг камунізму», № 205 (7078), аўторак, 29.12.1970 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Г. Кірылаў. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1970 г.

Матэрыялы да XXI гарадской партканферэнцыі, с. 1–3.

Н. Гальпяровіч «Дзве пуцёўкі знайшлі адрасата» (спартыўныя навіны), с. 4 .

Аб’явы, праграма тэлеперадач, некралогі, с. 4.

НПГКМЗ КП19-24864

137. «Сцяг камунізму», № 29 (7108), субота, 20.02.1971 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1971 г.

І. Стадольнік «Чырвоныя гваздзікі» (пра галоўнага ўрача бальніцы імя Леніна Г.М. Лебедзеву), с. 2–3.

Звесткі пра XXVII з’езд КПБ, пра кандыдатаў з’езда з Полацка, с. 1.

І. Булах «У рады ВЛКСМ – дастойных», с. 2.

«Так трымаць» (пра насценную газету Дома быту), с. 3.

В. Савельева «Аб чым гавораць фармуляры», с. 4.

НПГКМЗ КП18-23006

138. «Сцяг камунізму», № 104 (7389), аўторак, 4.07.1972 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1972 г.

Матэрыялы ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны да 28-й гадавіны вызвалення Полацка ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў , с. 2–3.

Інтэрв'ю з намеснікам старшыні гарвыканкама Г.Я.Палей «Позірк у будучыню», с. 1.

І. Стадольнік «Чакаюць манны з неба» (пра калгасы Полаччыны), с. 1.

НПГКМЗ КП19-24865

139. «Сцяг камунізму», № 168 (7453), аўторак, 24.10.1972 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1972 г.

Паведамленні і матэраялы пра поспехі ў прамысловасці і с/г раёна і горада, с. 1–2.

«Увесь час у даўгу» (інтэрв'ю з Г.Л. Паўлючэнка, дэпутатам сельскага, потым раённага савета дэпутатаў працоўных), с. 2.

М. Аляксееў, навуковы супрацоўнік ПКМ, «Сустрэча з гісторыяй» (пра М.І. Зорына, аўтара кнігі «Мінулае і цяперашняе г. Полацка», выдадзенай у 1910 г.), с. 3.

Аб'явы, с. 4.

НПГКМЗ КП18-21132

140. «Сцяг камунізму», № 128 (7824), аўторак, 24.10.1974 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Г. Кірылаў. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1974 г.

Н. Гальпяровіч «І вярнуўся ты ў бронзе» (пра адкрыццё помніка Францыску Скарыне), с. 1–3.

«Выкананне абавязацельстваў – пад неаслабны кантроль». З сесіі райсавета, с. 2.

А. Корсак «Дзеці і музыка» (пра Полацкую музычную школу), с. 3.

А. Красікаў «Адстаяць разрадку і мір» («Гутарка на міжнародныя тэмы»), с. 1.

НПГКМЗ КП18-21133

141. «Сцяг камунізму», №193 (7889), серада, 04.12.1974 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў

дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара Г. Кірылаў. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1974 г.

В. Жарчанка «Вялікія задачы работнікаў культуры. Справаздачы і выбары ў прафсаюзах», с. 2.

Ц. Шумілаў «Яны абаранялі Полацк» (пра першыя дні вайны), с. 2.

Поспехі ў развіцці с/г раёна, с. 4.

ПИАЗ КП4-1010/36

142. «Сцяг камунізму», № 8 (8117), серада, 14.01.1976 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1976 г.

І. Стадольнік «Каб радзіла зямля» (пра саўгас «Зялёнка»), с. 1.

«Палымянае слова лектараў» (з вопыту лекцыйнай прапаганды ў Полацку), с. 2.

А. Чарневіч «Крок наперад» (пра першую кнігу С. Панізніка «Крона надзеі»), с. 4.

НПГКМЗ КП18-22087

143. «Сцяг камунізму», № 67 (?), 3.07.1976 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1976 г.

В. Бармінскі «Вялікая выхаваўчая работа», с. 3.

А. Санковіч «За ўладу Саветаў (пра С.П. Партнова, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны), с. 3.

А. Папоў «Начны палёт» (пра партызанскі рух на Полаччыне ў 1943 годзе), с. 3.

А. Дзюжын «Шлі ў паход партызаны», с. 3.

ПИАЗ КП13-8222

144. «Сцяг камунізму», № 34 (8349), аўторак, 01.03.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады Першай сусветнай вайны і другой рускай рэвалюцыі», с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/30

145. «Сцяг камунізму», № 39 (8354), пятніца, 11.03.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады Першай сусветнай вайны і другой рускай рэвалюцыі», с. 2.

ПИАЗ КП3-913/31

146. «Сцяг камунізму», № 43 (8358), пятніца, 18.03.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады Першай сусветнай вайны і другой рускай рэвалюцыі», с. 2.

ПИАЗ КП3-913/33

147. «Сцяг камунізму», № 49 (8363), аўторак, 29.03.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар І.Ф. Лемеш. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады Першай сусветнай вайны і другой рускай рэвалюцыі», с. 2–3.

Расклад руху самалётаў з аэрадрома горада Полацка», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/32

148. «Сцяг камунізму», № 96 (8410), субота, 18.06.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

«Пастанова Вярхоўнага Савета СССР аб выбранні т. Брэжнева Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР», с. 1.

Артыкулы пра поспехі с/г раёна, с. 1.

Артыкулы пра медработнікаў Полаччыны, с. 2.

Артыкулы пра жыццё ў Вароніцкім с/с, с. 3.
НПГКМЗ КП18-22088

149. «Сцяг камунізму», № 122 (8436), серада, 03.08.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады Першай сусветнай вайны і другой рускай рэвалюцыі», с. 2.

«Беларускі савецкі пісьменнік – Янка Брыль» (да 60-годдзя з дня нараджэння), с. 4.

ПИАЗ КП3-913/17

150. «Сцяг камунізму», № 124 (8439), аўторак, 09.08.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

«У нагу з часам» (Газеце «Звязда» – 60 гадоў), с. 1.

М. Маніс «Пачатак сацыялістычных пераўтварэнняў на Полаччыне», с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/18

151. «Сцяг камунізму», № 142 (8456), серада, 07.09.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Па шляху сацыялістычнага будаўніцтва – аднаўленне народнай гаспадаркі», с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/13

152. «Сцяг камунізму», № 143 (8457), пятніца, 09.09.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

Паведамленні і артыкулы па ўборцы бульбы і іншых с\г працах на палях Полаччыны, с. 1.

«Насценны друк» (на Полаччыне), с. 2.

К. Шапавалава «Яе прызванне» (пра В.П. Косараву, урача бальніцы імя Леніна), с. 3.

«Лісты ў друкарню», с. 3.

НПГКМЗ КП18-22089

153. «Сцяг камунізму», № 142 (8456), серада, 07.09.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Па шляху сацыялістычнага будаўніцтва – аднаўленне народнай гаспадаркі», с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/12

154. «Сцяг камунізму», № 151 (8465), пятніца, 23.09.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады першых пяцігодак», с. 2–3.

ПИАЗ КП3-913/29

155. «Сцяг камунізму», № 155 (8469), пятніца, 30.09.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады першых пяцігодак», с. 2.

І. Стадольнік «Такая ў яе работа» (пра Л. Дзям’яненка, урача, «Выдатніка аховы здароўя»), с. 3.

ПИАЗ КП3-913/28

156. «Сцяг камунізму», № 163 (8477), пятніца, 14.10.1977 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1977 г.

М. Маніс «Полацк у гады першых пяцігодак», с. 2.

ПИАЗ КП3-913/27

157. «Сцяг камунізму», № 66 (8587), аўторак, 25.04.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

І. Паўлава «У адзіным парыве» (пра першы камуністычны суботнік у г. Полацку), с. 2.

І. Стадольнік «З вялікім энтузіязмам» (пра калгаснікаў Полаччыны), с. 2.

Матэрыялы пра суботнік на Полаччыне, с. 1–3.

ПИАЗ КПЗ-913/36

158. «Сцяг камунізму», № 73 (8594), аўторак, 09.05.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Газета прысвечана святу Перамогі.

Л. Чванаў «Яны носяць званне Полацкія» (пра вызваленне г. Полацка), с. 2.

Успаміны ветэранаў, с. 2–4.

ПИАЗ КПЗ-913/49

159. «Сцяг камунізму», № 103 (8624), субота, 01.07.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Газета прысвечана Дню вызвалення Беларусі.

І. Вільчынскі «Радаснае свята вызвалення», с. 1–2.

В. Храмцоў «На подступах да горада», с. 2.

ПИАЗ КПЗ-913/45

160. «Сцяг камунізму», № 125 (8645), серада, 09.08.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Намеснік рэдактара К.У. Крупко. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

П. Васючэнка «Свята кнігі», с. 1.

У. Ліхачоў «Кніга пра сына беларускага народа» (пра кнігу І.Я. Скарынкіна «Мацней сталі», с. 2.

Г. Пятроў «Падпольны райком дзейнічае», с. 2.

ПИАЗ КП3-913/26

161. «Сцяг камунізму», № 154 (8674), пятніца, 29.09.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Артыкулы пра развіццё с/г і прамысловасці на Полаччыне, пра актывістаў-камуністаў, с. 1–4.

ПИАЗ КП3-913/46

162. «Сцяг камунізму», № 169 (8689), серада, 25.10.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

І. Паўлава «З цемры да святла» (пра развіццё народнай асветы і адукацыі на Полаччыне ў 1920–30 гг.), с. 2.

«Белгандальрэклама», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/47

163. «Сцяг камунізму», № 175 (8695), аўторак, 17.11.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Матэрыялы пра поспехі на прадпрыемствах горада і ў с/г раёна (да 61-гадавіны Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі), с. 1.

В. Жарчанка «Сто гадоў дынастыі Глебавых», с. 2.

І. Стадольнік «Служы добра, унучак!» (пра П.В. Вістунова), с. 3.

Л. Ясюкевіч «На сцэне – народны» (пра ансамбль народных інструментаў Полацкай дзіцячай музычнай школы), с. 4.

НПГКМЗ КП19-24866

164. «Сцяг камунізму», № 183 (8703), серада, 22.11.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Матэрыялы да 60-годдзя полацкай газеты.
М. Марчанка «Змагалася з ворагам», с. 2.
У. Германовіч «Дружбе – 45 гадоў» , с. 3
Г. Голанд «На ўсё жыццё», с. 3.
ПИАЗ КП3-913/48

165. «Сцяг камунізму», № 183 (8703), серада, 22.11.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.
ПИАЗ КП8-4458

166. «Сцяг камунізму», № 184 (8704), пятніца, 24.11.1978 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1978 г.

Віншавальныя артыкулы, узнагароды з нагоды юбілея газеты, с. 1–4.

«Спрэчкі па справаздачнаму дакладу гаркома КПБ», с. 1–3.

Аб'явы, некралогі, праграма тэлебачання, с. 4.
НПГКМЗ КП18-22090

167. «Сцяг камунізму», № 24 (8748), субота, 10.02.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.
Г. Бясецкі «Полацк ад выбараў да выбараў», с. 2.
Навіны гарадскога жыцця, с. 3.
ПИАЗ КП3-913/74

168. «Сцяг камунізму», № 25 (8749), аўторак, 13.02.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

Артыкулы пра поспехі ў развіцці с/г і прамысловасці горада і раёна, с. 1–4.

В. Жарчанка «Наша Сафія Васільеўна» (пра С.В. Цура, кандыдата XXV з'езда КПСС), с. 2.

ПКМ КП2-1210

169. «Сцяг камунізму», № 32 (8756), субота, 27.02.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

Артыкулы пра поспехі ў развіцці с/г і прамысловасці горада і раёна, с. 1–4.

«Н.К. Крупская. Да 110-годдзя з дня нараджэння», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/73

170. «Сцяг камунізму», № 36 (8760), субота, 03.03.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

І. Паўлава «Яны прадстаўлялі Полаччыну» (пра дэпутатаў Вярхоўнага Савета СССР з Полаччыны), с. 3.

Рубрыка «У нас, на Полаччыне», с. 4.

ПИАЗ КП3-913/72

171. «Сцяг камунізму», № 121(8845), пятніца, 03.08.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

С. Чарняўская «Бачыць заўтрашні дзень», с. 2.

Некралог на смерць А. Александровіч, с. 4.

ПИАЗ КП4-1010/85

172. «Сцяг камунізму», № 135 (8859), аўторак, 28.08.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

У рубрыцы «Край наш родны» (матэрыялы пра экалогію Беларусі), с. 2.

Л. Гажэнка, старшы навуковы супрацоўнік ПКМ, «Цаніць і берагчы» (пра «Чырвоную кнігу СССР», 1974 г.), с. 3.

Інтэрв'ю з В.А. Булкіным «Археолагі завяршылі работу», с. 4.

ПИАЗ КПЗ-913/69

173. «Сцяг камунізму», № 167 (8891), аўторак, 23.10.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

Матэрыялы пра поспехі ў с\г і прамысловасці Полаччыны, с.1–3.

ПИАЗ КПЗ-913/16

174. «Сцяг камунізму», № 175 (8899), аўторак, 06.11.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

Л. Ясюкевіч «Ад удзячных нашчадкаў» (пра адкрыццё помніка У.М. Азіну), с. 1.

А. Палівянок «Каб важкім быў колас» (Вахта ўраджаю-80, поспехі ў с/г раёна), с. 3.

ПИАЗ КПЗ-913/71

175. «Сцяг камунізму», № 176 (8900), серада, 07.11.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

«Багацее, прыгажэе Полаччына», с. 1.

І. Паўлава «Дакументы расказваюць» (пра 1917–1918 гг. на Полаччыне), с. 2.

«Быць вёсцы раўнёй гораду», с. 3.

«Змястоўна і цікава» (пра вечар 10-х класаў ў ПКМ), с. 4.

ПИАЗ КПЗ-913/70

176. «Сцяг камунізму», № 177 (8901), субота, 10.11.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў

дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

«Пад святочнымі сцягамі» (Кастрычніцкая дэманстрацыя працоўных Полацка), с. 2.

Матэрыялы да Дня міліцыі, с. 3.

ПИАЗ КП3-913/75

177. «Сцяг камунізму», № 192 (8916), субота, 12.12.1979 г. Орган Полацкага РК і ГК КПБ, раённага і гарадскога саветаў дэпутатаў працоўных. Рэдактар П.В. Кавалеўскі. Друкарня імя Скарыны. Полацк, 1979 г.

І. Стадольнік «Бачыць не толькі карысць» (у рубрыцы «Чалавек і яго справа») , с. 2.

Гарадскія навіны, с. 4.

ПИАЗ КП3-913/68

«Химик» – орган Наваполацкага ГК КПБ, гарсавета дэпутатаў працоўных. Пачала выдавацца з 1 студзеня 1967 г. Выходзіла на рускай мове, 3 разы на тыдзень. Рэдактарамі газеты былі Ул.Т. Сімураў (1967–1988), Г.В. Ігнаценкава (1980–1997), Л.П. Неўдах (з1997 г.). Першы склад рэдакцыі быў невялікі: С.Гр. Яфрэмава – сакратар, З.М. Бядрыцкая – заг. аддзела пісьмаў, С.І. Фралова – карэктар. Дз. Пракаповіч – заг. памысловага аддзела, А. Шпыркоў – літсупрацоўнік. Рэдакцыя размяшчалася па вуліцы «5-я лінія». У розныя гады ў газеце працавалі У.М. Рыбакоў, В.А. Часнавіцкая, І.А. Вахрамеева, Ю.В. Касцюк, Н.Я. Гальпяровіч, І.Ф. Жарнасек, П.В. Кавалеўскі, Я.М. Парчынскі і інш. Газета асвятляла жыццё г. Наваполацка, пісала пра эканамічнае, сацыяльнае і культурнае становішча горада, друкавала шмат фотаздымкаў (А. Саладухін, У. Супранёнак). У к. 1970 – пач. 1980 гг. газета займала першае месца па тыражы сярод рэспубліканскіх выданняў (каля 25 тыс. экз. у год). Рэдакцыя газеты была Лаурэатам Усесаюзнай прэміі Марыі Ільінічны Ульянавай за лепшую масавую працу з пазаштатнымі карэспандэнтамі, два разы ўзнагароджвалася Граматамі Вярхоўнага Савета БССР.

178. «Химик», № 97 (1178), аўторак, 13.08.1974 г. Орган Наваполацкага ГК КПБ, гарсавета дэпутатаў працоўных. Рэдактар В.Т. Сімураў. Друкарня газеты «Химик». Наваполацк, 1974 г.

«Праздник на Полоччине» (пра адкрыццё помніка Францыску Скарыне), с. 1.

Артыкулы пра поспехі ў прамысловасці г.Наваполацка, с.1–3.

«Посёлок благоустраивается» (пра гарадскі пасёлак Ветрына), с.2.

А. Белікаў «Эффективно использовать рабочее время», с. 3.

Няўчэра «С заботой о человеке», с. 2.

Аб'явы, праграма, с. 4.

НПГКМЗ КП18-21139

«Чырвоная змена» – маладзёжная газета, орган Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі. Выдаецца з 21.04.1921 г. у Мінску на беларускай мове, да 6.04.2002 г. выходзіла 4-5 разоў на тыдзень, з 23.04.2002 г. выходзіць як дадатак да газеты «Звязда» раз на тыдзень. У 1950–1960-я гг. рэдактарамі газеты былі А. Асіпенка, М. Суша. Асвятляе пытанні дзяржаўнай маладзёжнай палітыкі. Публікуе аналітычныя матэрыялы па праблемах адукацыі, маралі і права, экалогіі, гісторыі Беларусі, рэпартажы пра найбольш значныя падзеі і дасягненні моладзі ў культурным і спартыўным жыцці краіны, інтэрв'ю з дзяржаўнымі і культурнымі дзеячамі.

179. «Чырвоная змена», 7.04.1965 г. Орган ЦК ЛКСМБ. Рэдактар М. Суша. Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск, 1965 г.

Ул. Хазанскі «Франтавая вернасць» (пра дружбу З.М. Тусналобавай-Марчанка з Пятром Кузьмічом Андрэеўскім), с. 3.

ПИАЗ КП4-2229/8

«Чырвоны хлебароб» – орган Талачынскага РК КП Беларусі і райсавета. Пачала выходзіць з 15 сакавіка 1931 г. пад назвай *«Калгаснік Талачыншчыны».* Выдавалася ў Талачыне, спачатку 2, а потым 3 разы на тыдзень, на беларускай мове. З 22.06.1938 г. стала называцца *«Чырвоны хлебароб».* Апошні

даваенны нумар выйшаў 25.06.1941 г. Рэдагаваў яго А.М. Зусін. У часы вайны з 1943 па 1944 г. выдавалася падпольна. Усяго за гэты час выйшла больш за 40 нумароў газеты. З №17 ад 25.07.1944 г. газета зноў стала органам Талачынскага РК КПБ і райсавета. Выходзіла пад такой назвай да канца 1959 г. З №1 за 1960 г. стала называцца *«Ленінец».* У пасляваенны перыяд друкавала матэрыялы пра аднаўленне с/г, перадавікоў прадрыемстваў, поспехі і праблемы ў калгасах раёна. Змяшчала на сваіх старонках фотаздымкі, своечасова асвятляла міжнародныя навіны, друкавала парады і аб'явы.

180. «Чырвоны хлебароб», № 16 (277), серада, 19.02.1947 г. Орган Талачынскага РК КП(б)Б і райсавета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар Н.Т. Мазурын. Талачын, Віцебская вобл, 1947 г.

Матэрыялы пра поспехі і падрыхтоўку да веснавой сяўбы ў калгасах раёна, с. 1–2.

«Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР аб ўтварэнні Міністэрства соўгасаў Беларускай ССР», с. 1.

ПИАЗ КП7-4246

«Шлях соцыялізма» – орган Мінскага сельскага РК КП(б)Б і раённага савета дэпутатаў працоўных. Пачала выходзіць з 2.02.1935 г. Выдавалася пасля вайны ў Мінску, 2 разы на тыдзень, на беларускай мове. З 29.04.1962 г. стала называцца *«Шлях камунізма».* На сваіх старонках друкавала загады, паведамленні пра поспехі ў развіцці с/г і прамысловасці раёна, матэрыялы пра перадавікоў і адстаючых, змяшчала мастацкія творы, аб'явы, парады.

181. «Шлях соцыялізма», №103–104 (1195), нядзеля, 29.12.1946 г. Орган Мінскага сельскага РК КП(б)Б і раёнага савета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А. Целяшэўскі. Мінск, 1946 г.

«Зацверджанне складу ўчастковых выбарчых камісій па выбарах у Вярхоўны Совет БССР. Рашэнне Выканкома Мінскага раёнага Совета дэпутатаў працоўных», с. 1–4.

ПИАЗ КП7-4236

182. «Шлях соцыялізма», № 3–4 (1201), чацвер, 9.02.1947 г. Орган Мінскага сельскага РК КП(б)Б і раёнага савета дэпутатаў працоўных. Адказны рэдактар А. Целяшэўскі. Мінск, 1947 г.

Матэрыялы пра сходы па выбарах кандыдатаў у Вярхоўны Савет БССР, с. 1–3.

ПИАЗ КП7-4237

Літаратура

Газеты Беларусі.1776–1975: Бібліяграфічны паказальнік. – Мн., 2003. – 316 с.

«Голас Радзімы» / Энциклопедический словарь: В 2 т. Т.2. – М., 1964. – С. 200.

«Літаратура і мастацтва» / Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва: У 5 т. Т3. – Мн., 1986. – С. 268.

Марцелев С.В. Печать советской Белорусии. – Мн.: 1967. – С. 298.

Партыйна-савецкі друк Беларусі ў перыяд аднаўлення народнай гаспадаркі і далейшага развіцця сацыялісты нага грамадства / Булацкі Р.В. і інш. Гісторыя беларускай журналістыкі. – Мн., 1979. – С. 336– 354.

Партыйна-савецкі друк Беларусі ў перыяд разгортвання будаўніцтва камунізма / Булацкі Р.В. і інш. Гісторыя беларускай журналістыкі. – Мн., 1979. – С.355– 429.

«Периодическая печать» / Республика Беларусь: Энциклопедия. Т1. – Мн., 2005. – С. 474.

Подлипский А. Периодическая печать Витебска. – Витебск, 2001. – С. 60.

«Полоцкая газета» / Памяць. Полацк. – Мн., 2002. – С. 730.

«Раніца» // Беларуская энцыклапедыя. У18т. Т.13. – Мн., 2001. – С. 306.

«Советская Белоруссия» / Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва: У 6 т. Т5. – Мн.,1987. – С. 92.

У нагу з часам. Газеце «Звязда» – 60 гадоў. / Сцяг камунізму – 1977. – 9 жніўн. – С. 1.

«Чырвоная змена» // Беларуская энцыклапедыя: У18т. Т.17. Мн., 2003. – С. 315.

Энциклопедический словарь: В 2 т. Т2. – М., 1964. – С. 200.

Калекцыя друкаванай графікі і малюнка з фондаў НПГКМЗ

Т.У. Явіч

Уступны артыкул

Тэрмін «графіка» ў мастацтве часцей за ўсё ахоплівае дзве групы мастацкіх твораў, аб’яднаных агульным прынцыпам эстэтычнага канфлікту паміж плоскасцю і прасторай, паміж аб’ёмнай выявай і белай, пустой плоскасцю ліста паперы, але якія ў той жа час цалкам розныя па паходжанні, па тэхнічным працэсе і па асабістым прызначэнні, – малюнак і друкаваную графіку.

Розніца гэтых дзвюх груп выступае перш за ўсё ва ўзаемаадносінах паміж мастаком і гледачом. Малюнак звычайна мастак робіць для сябе, ажыццяўляе ў ім асабістыя назіранні, успаміны, задумвае яго як падрыхтоўку для будучай работы. Малюнак валодае асабістым почыркам мастака з яго індывідуальнай фактурай. Трэба адзначыць, нарэшце, што малюнак існуе толькі ў адным экзэмпляры.

Наадварот, друкаваная графіка – гэта работы, створаныя пры дапамозе мастацкай апрацоўкі малюнкаў з выкарыстаннем графічных тэхнік: траўлення на розных матэрыялах, выразання на дошках, лінолеуме, кардоне і інш. матэрыялах, малявання на літаграфскіх камянях і шаўковых сітах – часта выканана на заказ, для размножвання, разлічана не на аднаго, а на многіх. Друкаваная графіка – гэта заўсёды асаблівая кампазіцыя, спецыяльна задуманая ў вызначанай тэхніцы, у вызначаным матэрыяле і ў іншых тэхніках і матэрыялах неажыццявімая. І кожнаму матэрыялу, кожнай тэхніцы ўласціва асаблівая структура вобраза.

Калекцыя малюнка і друкаванай графікі ў фондах НПГКМЗ складаецца з 269 работ і ахоплівае перыяд з 1961 па 2005 г. Крыніцамі фарміравання калекцыі з’яўляюцца: перадача асобных работ Міністэрствам культуры Полацкаму музею-запаведніку, падараванні аўтараў, набыццё лепшых твораў пасля правядзення выставак у залах НПГКМЗ.

Калекцыя вельмі разнастайная па тэхніках выканання. У малюнку гэта вугаль, туш, графітны аловак, пастэльны аловак, сангіна. Тэхніка эстампа прадстаўлена найбольш прадстаўніча гравюрай на метале (106 твораў): афорт, акватынта, сухая іголка, рулета, разцовая гравюра – у чыстым выглядзе і ў розных спалучэннях. Далей па колькаснаму складу ідзе літаграфія (47 твораў); лінагравюра (30 твораў); манатыпія (7 твораў); гравюра на кардоне (6 твораў); гравюра на арганічным шкле (6 твораў); ксілаграфія (3 творы); гравюра на пластыку, гравюра на плёнцы, цісненне, металаграфія прадстаўлены па адным творы.

Графіка 1960–2000 гг. – адметная з’ява ў беларускай культуры XX ст. Менавіта на той час прыпадае працэс фарміравання і крышталізацыі нацыянальнай школы сучаснага выяўленчага мастацтва. На 1960–1980-я гг. прыйшоўся ўздым майстэрства графікі на Беларусі, калі ў мастацтва прыйшла плеяда маладых, актыўных у творчасці майстроў. Іх дзейнасць вызначала твар беларускай графікі на працягу двух наступных дзесяцігоддзяў. Гэта А. Лось, А. Паслядовіч, А. Кашкурэвіч, Г. Паплаўскі, Ю. Тышкевіч. Творы гэтых мастакоў з’яўляюцца састаўляючай калекцыі. Работы Аляксандры Паслядовіч характарызуе спалучэнне нацыянальнага каларыту, яркай вобразнасці з тонкім лірызмам і асаблівай паэтычнасцю. Для Алены Лось характэрны стылістыка народнага лубка, мажорнасць гучання колеру, яркая метафарычнасць, мяккі лірызм, асаблівая цеплыня пачуццяў. Мастацтва Георгія Паплаўскага надзвычай шматграннае. Дыяпазон яго інтарэсаў – ад пранікнёнай лірыкі да гераічных, мужных вобразаў. Работы Арлена Кашкурэвіча заўжды вылучаюцца надзвычайнай глыбінёй, драматызмам вобразаў, экспрэсіяй пластычнай мовы, эмацыянальна насычанай мастацкай формай.

Напрыканцы 1980-х гг. адбываецца пэўная пераарыентацыя эстэтычных каштоўнасцей, змяняецца графічна-вобразная структура беларускага эстампа. Ускладняецца сюжэтная лінія твораў. Калі большасць ранейшых твораў графікі яшчэ не была цалкам пазбаўлена ілюстрацыйна-канстатуючага метаду творчасці, то з сярэдзіны 1980-х моцнае развіццё атрымалі індывідуальны пачатак і канцэптуальнасць мастацкіх падыходаў. Графічны адбітак становіцца праявай асабістага спасціжэння свету мастаком, што выклікае немагчымасць

адназначнага тлумачэння. У якасці прыкладу можна прывесці творы У. Вішнеўскага, Ю. Якавенкі, Р. Вашкевіча.Ускладняюцца ў гэты час і пластычныя сродкі графікі. З'яўляюцца творы ў надзвычай складаных змешаных тэхніках, а таксама нязвыклыя, экзатычныя тэхнікі эстампа – напрыклад, работы ў тэхніцы высокага афорта М. Барздыкі.

У апошнія гады, у сувязі з працэсам паглыблення індывідуалізацыі самасвядомасці, усё часцей назіраецца далучэнне мастакоў маладога пакалення да традыцый беспрадметнага мастацтва, дзе мастак не дае разгадкі, уяўленне і думка гледача павінны працаваць самастойна.

Акрамя твораў беларускіх мастакоў, калекцыя графікі НПГКМЗ утрымлівае творы мастакоў замежжа. Сярод іх: мастакі беларускага паходжання – Т. Стагановіч (1 твор) і Ян Кузьміцкі (1 твор); Луіс Артэга – савецкі мастак-графік іспанскага паходжання (12 твораў); Хайнц Хендрык – Германія (1 твор). Работы згаданых мастакоў сталі арганічнай і неад'емнай часткай калекцыі малюнка і друкаванай графікі з фондаў НПГКМЗ.

Літаратура

Барабанаў К.У. Беларуская графіка 60–80-х гадоў XX ст. // Адукацыя і выхаванне. – 1994. – №9. – С. 102–106.

Баразна М.Р. Беларуская кніжная графіка 1960–1990-х гадоў. – Мн., 2001.

Гісторыя беларускага мастацтва: У 6т. Т.6. – Мн., 1994.

Лабанаў А.В. Некаторыя тэндэнцыі ў беларускім станковым жывапісе 1980 – пачатку 1990-х гадоў // Весці АН Беларусі. Сер. гуманітарных навук. – 1995. – №1. – С. 76–83.

Цыбульскі М. Стагоддзе бурлівых зменаў. Эпілог // Мастацтва. – 1999. – №10. – С. 21–22

Шматаў В.Ф. Сучасная беларуская графіка 1945–1977. – Мн., 1979.

Каталог ручнікоў з музейнага збору НПГКМЗ

Н.В. Філатава

Уступны артыкул

Мэта каталога – скласці агульнае ўяўленне аб рэгіянальных асаблівасцях ручнікоў Паазер'я з музейнага збору запаведніка. Стварыць на базе сучасных камп'ютарных тэхналогій электронную мадэль калекцыі ў выглядзе каталога ручнікоў з падрабязнай інфармацыяй па кожнаму з іх.

Задачы:

– скласці выразнае ўяўленне аб рэгіянальных асаблівасцях ручнікоў Паазер'я;

– вывучыць і правесці класіфікацыю ручнікоў з экспазіцыі музея і фондаў запаведніка;

– выявіць іх функцыянальнае прызначэнне і тэхніку ткацтва;

– вызначыць асаблівасці арнаментальных матываў і каларыстыкі ручнікоў;

– ахарактарызаваць тэхнічныя прыёмы, якія выкарыстоўваліся пры стварэнні ручнікоў.

Агляд калекцыі.

1. Гістарычная даведка па камплектаванні калекцыі ручнікоў Паазер'я (храналогія экспедыцый).

2. Крытэрыі адбору прадметаў у калекцыю.

3. Роля калекцыі ў экспазіцыі музея і навукова-экспазіцыйнай рабоце.

Асноўная частка

Храналагічныя рамкі даследавання – канец XIX – пачатак XX ст. – абумоўлены тым, што музейная калекцыя камплектавалася з ручнікоў, час стварэння і бытавання якіх характарызуе перыяд ад 1880 да 1980 гадоў.

Даследаванне ахоплівае тэрыторыю ў межах Докшыцкага, Полацкага, Глыбоцкага, Шаркаўшчынскага, Міёрскага, Пастаўскага, Верхнядзвінскага, Расонскага і Ушацкага раёнаў.

Ручнік з вёскі Алесіна Полацкага раёна, які датуецца 1890 – 1910 гадамі, быў закуплены 7 ліпеня 1959 года і паклаў пачатак фарміраванню калекцыі тканых вырабаў – посцілак, абрусаў, ручнікоў і інш. прадметаў народнага ткацтва. А самы старажытны паазерскі ручнік можна бачыць на гравіраваным у 1517 г. партрэце Францішка Скарыны, які змешчаны ў адной з кніг надрукаванай ім «Бібліі». Звярнула ўвагу ўпершыню В. Фадзеева.

Не апошнюю ролю ў фарміраванні калекцыі адыгралі падворныя абходы і выпадковыя закупкі тканых вырабаў у мясцовага насельніцтва (Полацк, Наваполацк, Баравуха-1, Баравуха-2, Экімань).

Такім чынам, за перыяд з 1987 па 2006 год сабрана ўвогуле 149 ручнікоў:

– з якіх 52 ручнікі экспануюцца ў музеі;

– 75 ручнікоў знаходзяцца ў фондах запаведніка (з якіх 41 – асноўнага фонду, 11– навукова-дапаможнага);

– на часовым захоўванні знаходзяцца 22 ручнікі.

Больш за ўсе ручнікоў атрымалася:

г. Полацк – 16 ручнікоў,

Полацкі раён – 29 ,

усяго 45 ручнікоў;

Міёрскі раён – 16;

Пастаўскі раён – 11;

Верхнядзвінскі – 9;

Глыбоцкі – 9.

У нашай калекцыі ёсць экзэмпляры з Шаркаўшчынскага раёна – 6 ручнікоў, Ушацкага – 5 , Расонскага – 5 , Бешанковіцкага – 5, Докшыцкага – 7; Аршанскі, Бягомльскі, Браслаўскі, Лепельскі, Сенненскі, Шумілінскі, Чашніцкі раёны прадстаўлены 1 ці 2 экзэмплярамі.

Крытэрыі адбору прадметаў у калекцыю былі такімі:

– ступень захаванасці вырабу (вонкавы выгляд);

– час вырабу (калі сатканы ручнік, гады бытавання);

– майстэрства выканання (тэхніка ткацтва, вышыўкі);

– навуковая каштоўнасць;

– матэрыял (лён, бавоўна).

Сабраны матэрыял неабвержна паказвае, што традыцыйны побыт беларусаў к. XIX – пач. XX стст. немагчыма ўявіць сабе без ручніка, які найбольш яскрава ўвасабляе нацыянальныя рысы арнаментальнага мастацтва, высокае майстэрства ткацтва, з'яўляецца помнікам нашай гісторыі і культуры.

Ручнік адлюстроўвае гісторыю народа, яго дух, творчасць і мастацкае светаўспрыманне.

Ручнік – гэта рэч глыбока сімвалічная, здольная выклікаць у нас шмат пачуццяў і асацыяцый.

Сваёй прысутнасцю ў чырвоным куце, у царкве ці на прыдарожных і надмагільных крыжах ручнік адзначае тую прастору, у якой чалавек праз словы малітвы здольны ўзняцца да спасціжэння складаных сувязей з Сусветам.

Ткацтву ўласціва паступовая страта бытавых і практычных функцый, і адначасова павялічваецца рост дэкаратыўнай, мастацкай значнасці вырабаў.

Гэта наш нацыянальны здабытак, аснова для развіцця сучаснай культуры.

А таму каталог мае эстэтычную і адукацыйна-выхаваўчую функцыю.

Літаратура

Кацар М.С. Беларускі арнамент: Ткацтва. Вышыўка. – Мн.: Бел.Эн., 1996. – 208 с.

Лабачэўская В. Повязь часоў – беларускі ручнік. – Мн.: Беларусь, 2002. – 230 с.

Лабачэўская В. Ручнікі стараабрадцаў з Віцебшчыны // Народнае мастацтва. – 1998. – №11. – С. 62–64.

Селеванчик В.И. Винникова М.Н. Возрождение ремесла: Пособие по ручному узорному ткачеству. – Мн.: Полымя, 1993. – 142 с.

Фадзеева В.Я. Беларуская народная вышыўка. – Мн.: Навука і тэхніка, 1991. – 199 с.

Фадзеева В.Я. Беларускі ручнік. – Мн.: Полымя, 1994. – 327 с.

Змест

Андреева Н.А. Современные пятилетние дети: особенности игры и психического развития **3**

Николаева С.В. Музей в системе интерактивного экологического образования **10**

Поляков С.И., Сыревич И.В. Партизанская бригада «Неуловимые» **18**

Раковская Г.Н. Методика проведения экскурсий (методические рекомендации)... **40**

Смирнова Т.Р. Роль игровых методик в формировании личностных качеств ребёнка **48**

Салаўёў А.А. Вынікі натурных даследаванняў на другім і трэцім паверхах корпуса «А» Полацкага езуіцкага калегіума падчас яго мадэрнізацыі **55**

Агляд калекцый, каталогі прадметаў з фондаў НПГКМЗ .

Дамаскіна В.Ф. Агляд калекцыі народнага тэкстылю Паазер'я з музейнага збору НПГКМЗ **82**

Воднева І.П. Газеты 1946–1979 гг., надрукаваныя на тэрыторыі Беларусі, у фондах НПГКМЗ.......................... **91**

Явіч Т.У. Калекцыя друкаванай графікі і малюнка з фондаў НПГКМЗ.. **158**

Філатава Н.В. Каталог ручнікоў з музейнага збору НПГКМЗ ... **161**

Матэрыялы
навукова-практычнай канферэнцыі
(па выніках навукова-даследчай работы ў 2006 г.)

Укладальнік
Джумантаева Тамара Аляксандраўна,
намеснік дырэктара па навуковай рабоце

Адказны за выпуск *В.У. Гаўрылаў*
Карэктар *В.Я. Ашуева*
Дызайн вокладкі *С.Г. Урбан*

Падпісана да друку 01.12.2007 г.
Фармат 60х84$^{1}/_{16}$. Папера афсетная. Гарнітура «Times», «Arial»
Друк лазерны. Тыраж 50 экз.

Надрукавана на абсталяванні
навукова-інфармацыйнага аддзела НПГКМЗ
211400, г. Полацк, вул. Леніна, 22

Нацыянальны Полацкі
гісторыка-культурны
музей-запаведнік